

91% от абонатите ни са с висше образование

91% си пазят старите броеве на „Мениджър“

95% споделят своя „Мениджър“ с колега, приятел или член на семейството

* Данните са от online проучване на „Мениджър“

Тел. 02/983 13 05,
e-mail: adv@manager.bg, www.manager.bg

МЕНИДЖЪР.

ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

Доклад на
Центъра за
икономическо
развитие

Икономиката на България

Юли
2010

МЕНИДЖЪР.

ДОКЛАД НА ЦЕНТЪРА ЗА ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Икономиката на България

Юли 2010

Под общата редакция на:

д-р по икономика Георги Прохаски, Лиляна Дудева

Авторски колектив:

д-р по икономика Анелия Дамянова, Бленика Джелепова,
Даниела Петрова, Калоян Стайков, Лиляна Дудева,
Мариета Цветковска, Мария Прохаска, Станислав Славов

**ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ**

Икономиката на България

Юли 2010

Икономиката на България

ДОКЛАД НА ЦЕНТЪРА ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Юли 2010

Издава "Мениджър"

Художествено оформление

Йохан Карлсон

Предпечат

"Мениджър"

ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

Съдържание

Макроикономическа динамика	.6
Икономически растеж	.6
Текуща сметка	.15
Външна търговия	.16
Преки чуждестранни инвестиции	.18
Инфлация	.19
Заетост и безработица	.22
Политика към предприятията	.24
Публични финанси	.40
Социална и здравна политика	.46
Екологична политика	.48
Финансова система	.52
Банкова система	.53
Лизингов пазар	.56
Застрахователен сектор	.58
Капиталов пазар	.60
Енергетика	.62
Транспорт	.69
Туризм	.75
Селско стопанство	.79
Регионална политика. Европейски фондове	.82

Макроикономическа динамика

Икономически растеж

И за второто тримесечие на 2010 г. българската икономика ще регистрира спад, но той ще е по-слаб в сравнение с този за първото (3.6%) и ще е около 1%. Настоящите ни очаквания са малко по-песимистични в сравнение с тези от предходния ни доклад. Слаб растеж на годишна база очакваме едва през четвъртото тримесечие на 2010 г. или първото на 2011 г. За годината като цяло очакваме слаб спад, близо до нулата.

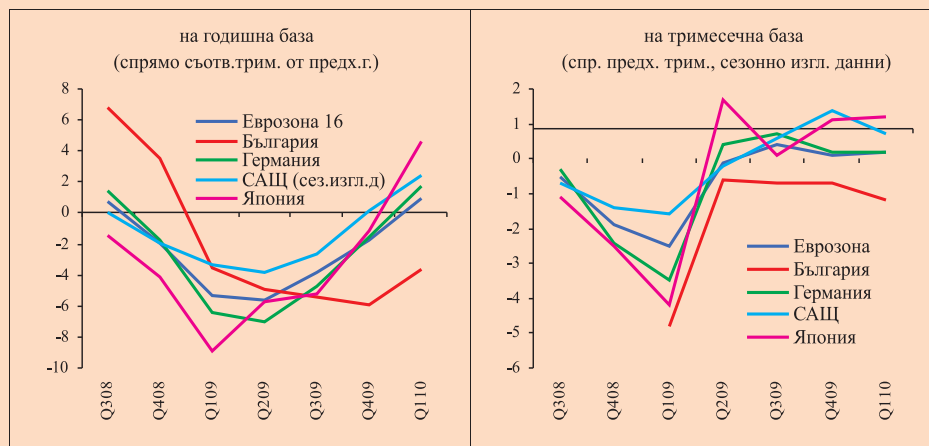
Най-последно, след като през цялата минала година българската икономика се свиваше ускорено, през първото тримесечие на 2010 г. спадът се забави (на годишна база - на 3.6%, след 5.9% за четвъртото тримесечие). На база предходното тримесечие обаче спадът се задълбочи (съответно от 0.7% на 1.2%) и това не е добра индикация за скорошно излизане на страната ни от рецесията.

Докато у нас и през първото тримесечие тенденцията на общ икономически спад все още продължава, в основните световни икономики вече е налице растеж - както на база предходното тримесечие (каквото се наблюдава, макар и колеблив, още от края на миналата година), така вече и на годишна база. Едва когато у нас бъде регистрирано едновременно значително забавяне на спада на годишна база и растеж на база предходното тримесечие бихме могли да говорим за признаци на същинско отлепяне на икономиката ни от дъното (фиг. 1).

Данните за основните икономики показват, че чак на третото или четвър-

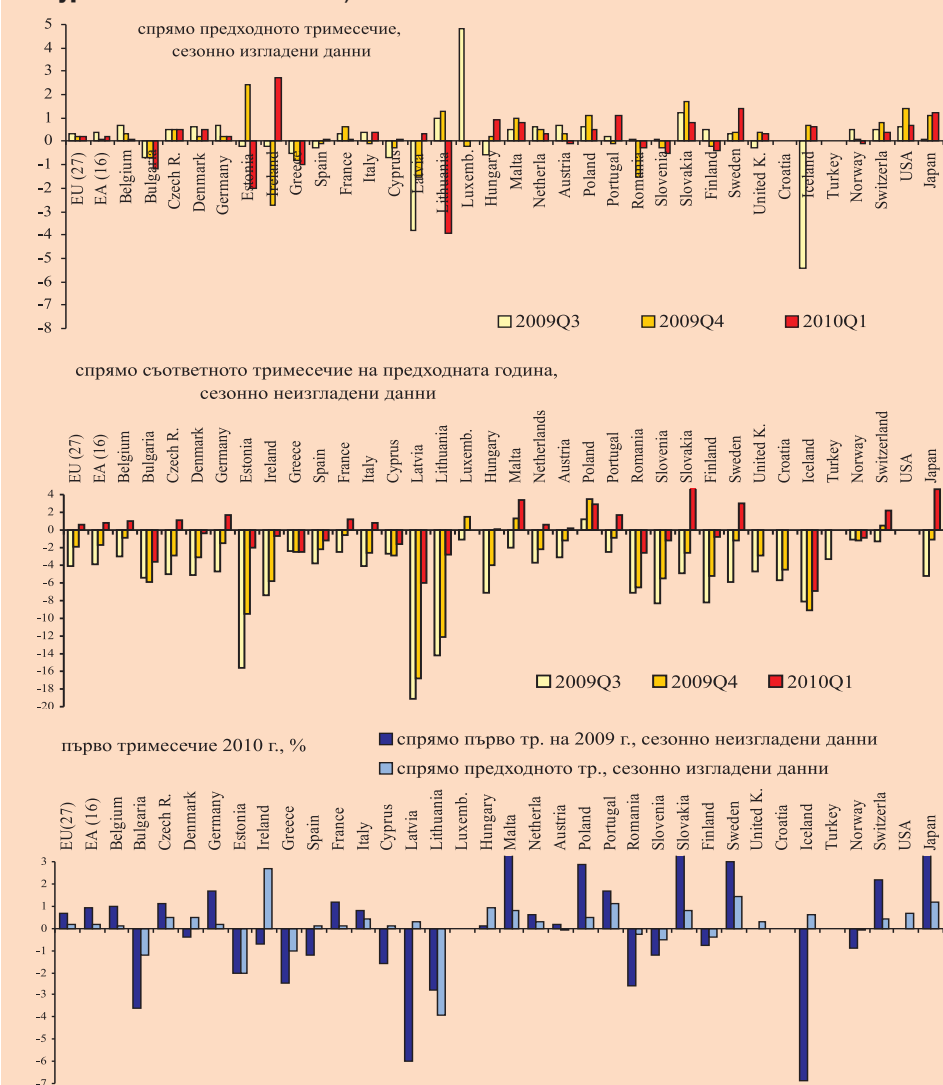
тото тримесечие с три поредни ръста на тримесечна база (Белгия, Чехия, Германия, Франция, Малта, Холандия, Швеция, Швейцария, Япония) или с поне два ръста, но по-значителни (Италия, Унгария, Австрия, Португалия, а също и САЩ) вече се регистрира и ръст на годишна база (фиг. 2 и фиг. 1 за

Фигура 1. Реален темп на БВП, %

Източник: Евростат (7.07.2010 г.), НСИ (9.06.2010 г.).

Фигура 2. Реален темп на БВП, %

Източник: Евростат (7.07.2010 г.), за България спрямо предходното тримесечие - НСИ (9.06.2010 г.).

САЩ). Този 3-4 тримесечен лаг във времето, който забелязваме за другите страни между темповете на база предходното тримесечие и на база същото тримесечие от предходната година, е основание да очакваме, че ако българската икономика съумее да забави спада си на тримесечна база през второто тримесечие и да постигне ръст през третото и четвъртото (също на база предходното тримесечие), то най-вероятно ще може да се надяваме на ръст на годишна база едва през първото тримесечие на 2011 г.

Външната за нашата икономика среда се развива благоприятно. *Пролетната прогноза на ЕК* (от 5.05.2010 г.) потвърждава, че започналото от третото тримесечие на 2009 г. възстановяване на икономиката на ЕС продължава. За 2010 г. се очаква БВП на ЕС да нарасне с 1%, а за 2011 г. се очаква *растежът* да се ускори, макар и слабо, до 1.75% (за Еврозоната съответно 1% и 1.5%). Така майската прогноза на комисията за настоящата година е вече по-добра (с 0.25 пр.п.) както в сравнение с есенната, така и в сравнение с междинната от февруари (която предвиждаше 0.7% растеж на БВП на ЕС и Еврозоната), тъй като икономиките на ЕС сега са в сравнително по-благоприятна позиция по отношение на външната за тях среда спрямо очакваната по-рано. Възстановяването в ЕС обаче се забавя от все още слабото вътрешно търсене. Скоростта на възстановяването варира между държавите членки в зависимост най-вече от спецификите във всяка от тях по отношение пазара на недвижими имоти, финансовия сектор, вътрешните и външните дисбаланси. Едва към края на 2010 г. се очаква растежът на БВП в ЕС да бъде вече по-стабилен, същевременно пазарът на труда и публичните финанси ще продължават да са под натиск, инфлацията в ЕС ще остане в ниски граници. Несигурността както на средата (съдейки например от напрежението на пазарите на държавни облигации), така и на прогнозите продължава да бъде голяма, но рисковете като цяло изглеждат сравнително балансирани. Тъй като в основата на рецесията беше финансовата криза, съживяването зависи основно от стабилността на финансовите пазари, която тепърва трябва да бъде възстановена. Евентуално повторно разширяване на глобалните дисбаланси би могло да въздейства върху перспективата за растеж в Европа. От друга страна, съживяването на бързо развиващите се пазари и възстановяването на световната търговия в резултат на това може да дадат допълнителен тласък на икономиката на ЕС, който да се окаже дори по-голям от очаквания в момента (към май).

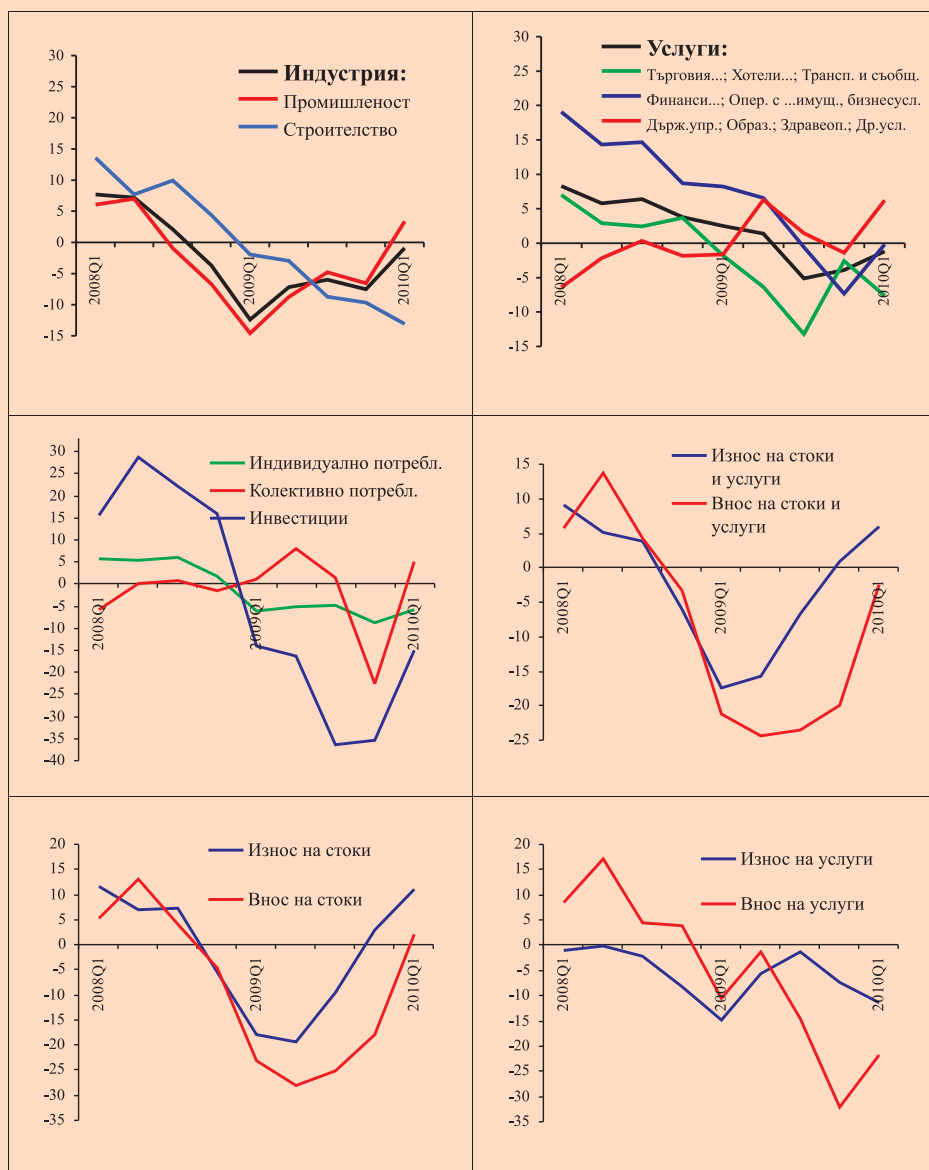
Рецесията оказва чувствително въздействие върху публичните финанси в Европа. В резултат на въздействието на автоматичните стабилизатори и на дискреционните мерки, взети в подкрепа на икономиките в рамките на Европейския план за икономическо възстановяване, държавният де-

фицит на ЕС като цяло се е утроил от 2008 г. насам. Пролетната прогноза на ЕК предвижда през тази година той да достигне най-високото си равнище в ЕС (7.25% от БВП) и да се подобри леко през 2011 г. (на приблизително 6.5%) - в резултат на изтичането на временните мерки за подкрепа и на съживяването на икономическата активност. В прогнозата се изтъква, че високият и растящ и по-нататък държавен дълг ще представлява най-дълготрайното последствие от кризата и това ще повлияе икономиката още дълго време, далеч след сегашния прогнозен период.

Забавянето на общия икономически спад през първото тримесечие на 2010 г. от страна на **производството на БВП** се дължи на забавяне на спада и в трите икономически сектора (аграрен, индустрия, услуги), а от страна на **използването на БВП** - на продължаващия растеж на износа на стоки (фиг. 3). Размерът на самия спад (3.6% на годишна база) се обуславя в най-голяма степен от спада в сектор услуги, който вече трето поредно тримесечие е с по-голям отрицателен принос в спада на БВП в сравнение с отрицателния принос на индустрията. От страна на използването на БВП с най-голям отрицателен принос за размера на спада през първото тримесечие са крайните потребителски разходи.

Спадът в *сектор индустрия* не само се забавя, но е много по-слаб (едва 0.9%) в сравнение със задълбочаването му през четвъртото тримесечие (на 7.5%). При това спадът в индустрията се дължи само на строителството, а забавянето му се дължи на така очаквания растеж на добавената стойност в промишлеността (с 3.4%, след спад с 6.5% за четвъртото тр. на м.г.). Двигател в промишлеността ще продължи да бъде износът - тенденцията на растеж на годишна база на промишлените продажби за износ (от ноември м.г. насам) е устойчива. При промишлените продажби за вътрешния пазар спадът се забавя, дори имаше растеж за март, но все още позитивната динамика не е устойчива (фиг. 4). Същевременно спадът на добавената стойност в строителството се задълбочи на 13.1%, и то ускорено (след задълбочаване на 8.7% за третото и 9.7% за четвъртото тр. на м.г.), като влошаването се дължи на сградното строителство.

За разлика от индустрията и аграрния сектор, услугите едва през третото тримесечие на м.г. регистрираха спад спрямо година назад (с 5.1%), като свиването му започна още през четвъртото тримесечие (до 3.9%). През първото тримесечие спадът в *сектор услуги*, макар и по-висок от този в сектор индустрия, продължи да се забавя - до 1.2%. С най-голям отрицателен принос за този спад са отраслите "Транспорт, складиране и съобщения" и "Операции с недвижими имоти" (съответно с 1.3 и 1.2 пр. пункта). Същевременно финансовото посредничество реализира растеж с 12% (след еднократен спад за последното тримесечие на

Фигура 3. Компоненти на БВП, реален растеж на годишна база, %

Източник: НСИ

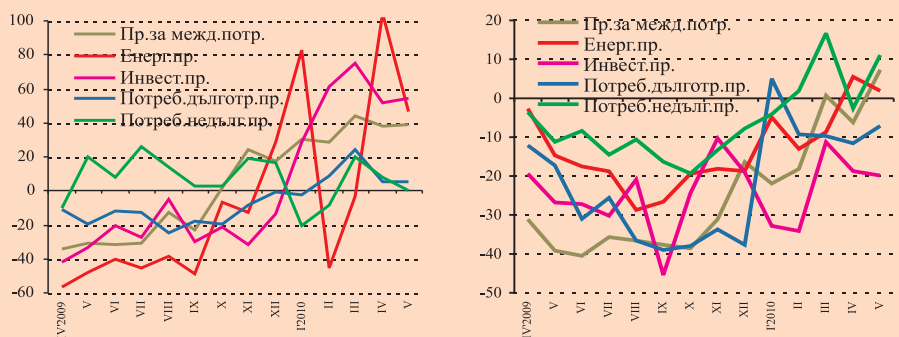
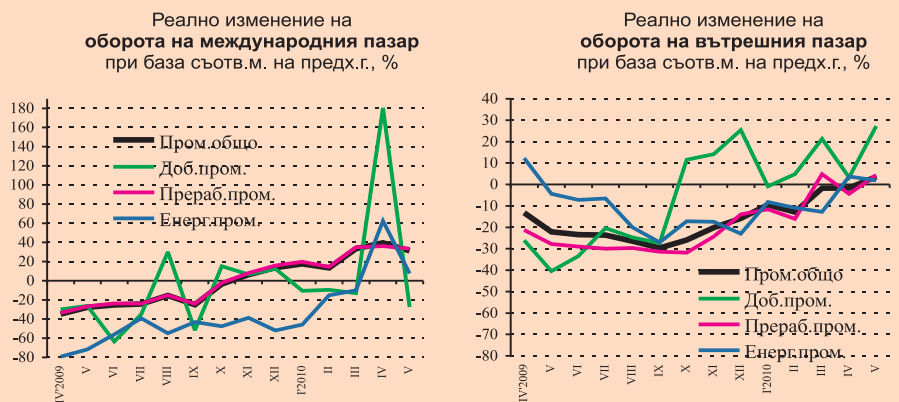
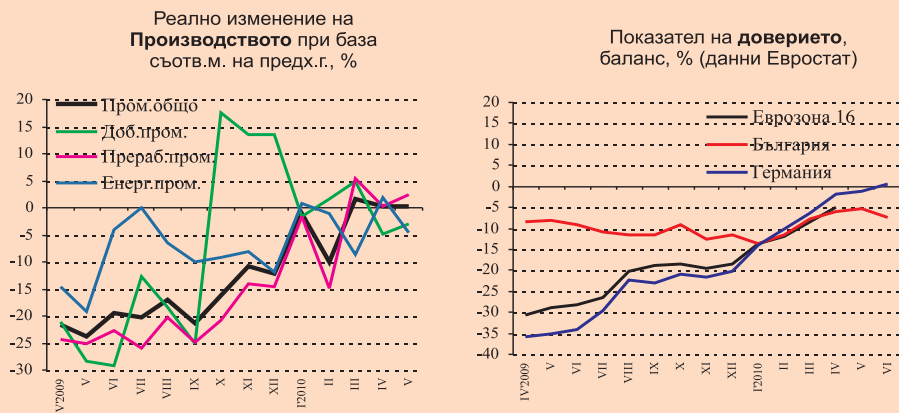
м.г.). Регистриран е растеж и в отраслите, в които преобладава участието на държавата - образование, здравеопазване и държавно управление. Продължава спадът в търговията, паралелно на динамиката на крайното потребление на домакинствата. Най-значителния си спад с 8.2% регистрира отрасъл "Хотели и ресторанти".

В динамиката на *аграрния сектор* големите амплитуди продължават - спадът му за първото тримесечие на 2010 г. (с 1.3%) значително се забави, след спад за последното тримесечие на 2009 г. с 11.3%, който пък бе предхождан от растеж през третото с 2.3%, последвал задълбочаващ се спад през първото полугодие.

Характерно за спада от страна на **крайното използване на БВП** е, че за първото тримесечие на 2010 г. той е формиран в най-голяма степен от спада на индивидуалните потребителски разходи на домакинствата, за разлика от края на миналата година, когато с най-значителен принос за размера на спада на икономиката на годишна база бяха инвестициите. С падът на инвестициите остава двуцифрен (14.9%), но се сви над два пъти в сравнение със спадовете за предишните две тримесечия (с по над 35%). Забавянето на спада на *потреблението на домакинствата* през първото тримесечие до 7.3% е твърде слабо (след задълбочаването му за четвъртото до 8%), за да повлияе свиването на спада на индивидуалното потребление (от 8.7% на 5.7%), което свиване се дължи на значително нарастване на правителствените разходи за индивидуално потребление - с близо 10% (след значителен спад за последното тримесечие на м.г. с 14%). Колективното потребление също расте през първото тримесечие - с 5%, за разлика от резкия спад с 22% за предходното тримесечие.

Вече второ поредно тримесечие износа на стоки и услуги расте на годишна база (с 0.8% за четвъртото тр. на м.г. и с 5.9% за първото тр. на 2010 г.), но трябва да се отбележи, че този растеж се дължи изцяло на *растеж, и то ускоряващ се в износа на стоки* (съответно 2.8% и 10.9%), при паралелно задълбочаващ се спад в износа на услуги (съответно 7.3% и 11.5%). Същевременно тенденцията на свиване на спада на вноса на стоки и услуги се ускорява (след близо 20% за четвъртото тр. на м.г. спадът за първото тр. на 2010 г. е вече едва 2.6%). Най-вероятно реалната динамика на общия внос ще се обърне в растеж в близките тримесечия, тъй като след пет последователни тримесечия на спад във вноса на стоки сега е регистриран макар и слаб растеж - с близо 2%. Започва свиване на спада на вноса на услуги (след най-значителния досега спад с 32% за четвъртото тр. на м.г. сега той е 21.7%). Външната търговия продължава да има положителен ефект върху общата икономическа динамика и това ще продължи, в случай че растежът на износа на стоки изпреварва, и то значително този на вноса.

Фигура 4. Промисленост

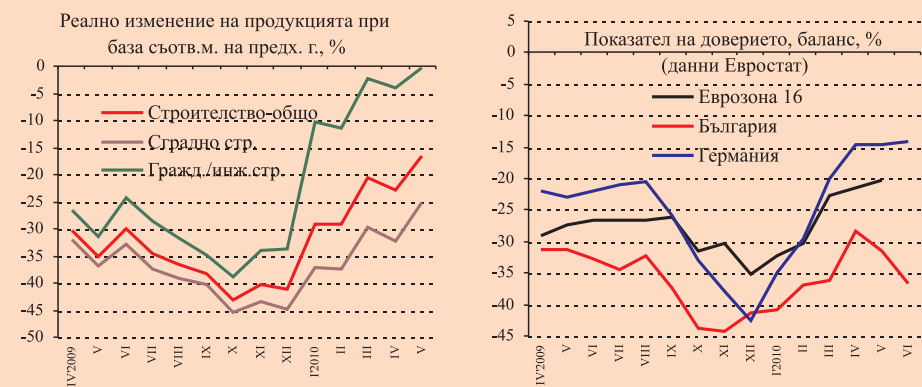
Източник: БНБ, Платежен баланс

От март насам *промишленото производство* е вече над нулата на годишна база, и то благодарение на преработващата промишленост. Продажбите за износ на преработващата промишленост растат от ноември насам, и то доста бързо от март насам. От март насам започна да расте и оборотът ѝ на вътрешния пазар, макар и все още доста по-слабо и по-колебливо в сравнение с този на международния. Общо взето, откроява се възходяща тенденция в динамиката на промишлеността и това се илюстрира и от шестте графики на фиг. 4. От началото на годината показателите за бизнес климата в промишлеността също следват, общо взето, възходящ тренд, за разлика от същия период на миналата година (фиг. 7). **За второто тримесечие на 2010 г. очакваме растеж на добавената стойност в промишлеността на годишна база.**

В строителството също наблюдаваме възходящ тренд от началото на годината, свързан с продължаващо забавяне на спадовете на месечната продукция на годишна база, особено бързо в гражданско-инженерното строителство (фиг. 5). **За второто тримесечие на 2010 г. очакваме, че спадът на добавената стойност в този сектор ще е по-слаб в сравнение с този за първото тримесечие на 2009 г. Растеж, но все още слаб, евентуално може да се очаква едва през третото тримесечие** под влияние на динамиката в гражданско-инженерното строителство.

Краткосрочните данни за оборота в търговията на годишна база също имат възходящ тренд от март насам, но все още остават в територията под нулата. След като от декември до април търговията на дребно също беше под нулата, от май се наблюдава растеж и това е знак за постепенно, но бавно възстановяване както на търговията, така и на вътрешното търсене.

Фигура 5. Строителство

Източник: Евростат, НСИ

За второто и третото тримесечие може да очакваме забавяне на спада на добавената стойност в сравнение с този за предходното тримесечие (фиг. 6 и 7).

Бизнес климатът в сектор *услуги* (без търговия) има като че ли най-благоприятен тренд в сравнение с другите три наблюдавани сектора, и то особено в месеците април - юни, което е основание *да очакваме през второто и третото тримесечие още по-слаби спадове в сравнение с този за първото тримесечие* (фиг. 7).

Подобряването на показателя за *доверие на потребителите*, както и на показателите за очакванията им *за финансовото състояние на домакинствата*

вата и за общата икономическа ситуация в страната през април е сигнал, че през второто тримесечие на 2010 г. може да очакваме *да започне забавяне на спада на крайното потребление на домакинствата* (фиг. 7).

Основните аргументи в подкрепа на по-слаб спад на БВП за второто тримесечие са очакванията ни за растеж на добавената стойност в промишлеността от страна на производството и продължаващ растеж на износа от страна на използването, като и в двата случая двигател ще продължава да бъде *активизирането на износа*.

Текуща сметка

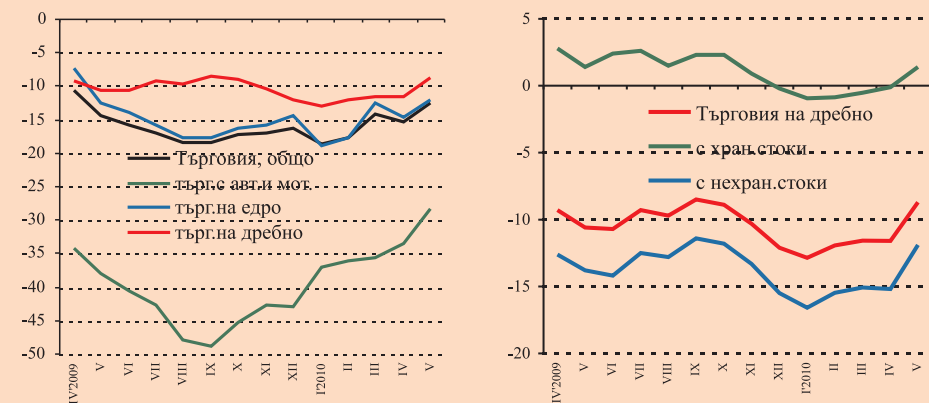
Тенденцията на свиване на дефицита по текущата сметка се запазва и през 2010 г. По данни за първите пет месеца дефицитът по текущата сметка възлиза на 708.9 млн. евро, или 2% от БВП*, и е над три пъти по-нисък от дефицита година назад (2365.7 млн. евро, или 7% от БВП). Почти половината от намалението му се дължи на понижаването на дефицита по търговското салдо (с 814.7 млн. евро до 3.5% от БВП при 6.1% година назад). Намалява и дефицитът по статия *Доход* (с 354 млн. евро). Същевременно се подобряват положителните салда по статии *Текущи трансфери* (с 274.5 млн. евро) и статия *Услуги* (213.6 млн. евро).

Размерът на *търговския дефицит* за петте месеца на 2010 г. е 1234.8 млн. евро, което е 60% от размера на дефицита година назад. *Износът (FOB)* за януари - май 2010 г. (5396.4 млн. евро) се е увеличил номинално с 22.1% на годишна база, а вносът (6631.3 млн. евро) - с 2.5% (съответно при спад от 30.4% и 33.2% за същия период на 2009 г.). Нарастването на износа започна от ноември м.г., а на вноса - от март 2010 г. (фиг. 8). Отрицателното салдо по статията *Доход* се е свило почти два пъти - за януари - май 2010 г. то е 452.3 млн. евро, при 806.2 млн. евро за януари - май 2009 г. Положителното салдо по *услугите* се е подобрило над 8 пъти (за януари - май 2010 г. то е 241.1 млн. евро, при 27.5 млн. евро година по-рано). Подобряването на салдото по услугите се дължи най-вече на подобряването на салдото по пътуванията. Графиките за транспорта и пътуванията (фиг. 8) илюстрират доста по-позитивна тенденция при пътуванията (износът на пътувания има намаляващ спад, преминаващ циклично в растеж, а същевременно спадът на вноса на пътувания се задълбочава), докато при транспорта и износа и вноса имат почти успоредно изменение от декември насам. Близо два пъти са нараснали нетните постъпления от *текущи трансфери*. За януари - май 2010 г. те възлизат на 737 млн. евро (2.1% от БВП).

Спадът на преките чуждестранни инвестиции в страната е почти 5-кратен

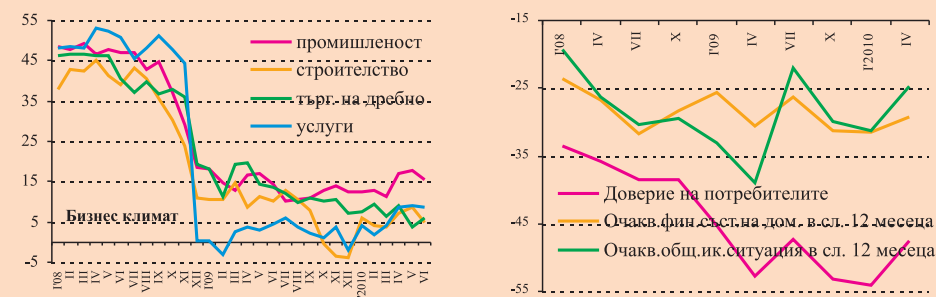
* При брутен вътрешен продукт за 2009 г. 33876.3 млн. евро (предварителни данни на НСИ от 11.03.2010 г.) и оценка на БНБ за 2010 г. 34 825 млн. евро.

Фигура 6. Търговия, реално изменение на оборота при база съотв. месец на предх. година, %

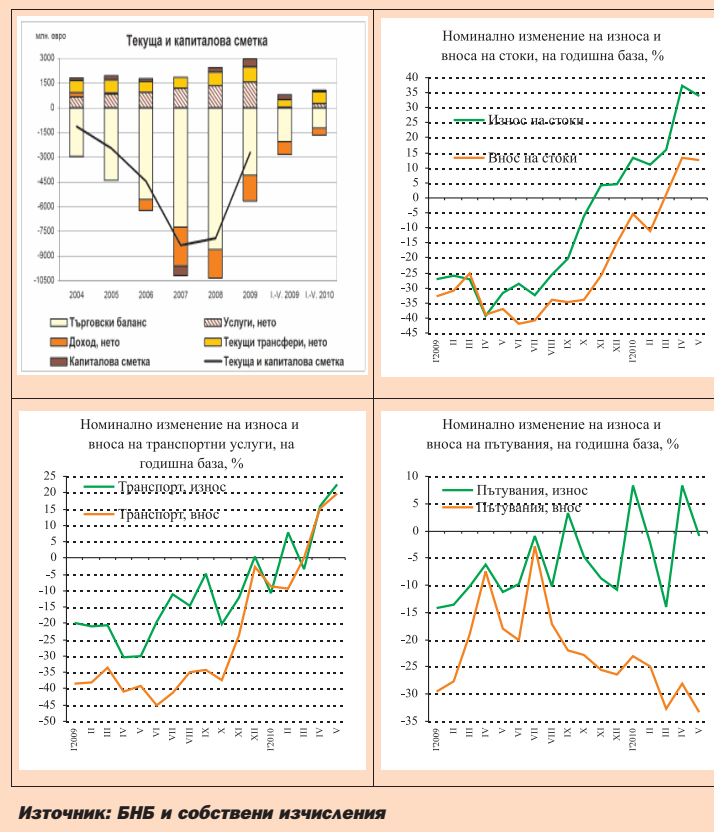
Източник: НСИ

Фигура 7. Показатели на бизнес климата и на доверие на потребителите, %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения и Наблюдение на потребителите

Фигура 8. Платежен баланс

Източник: БНБ и собствени изчисления

ните ни партньори и все още съдържаното вътрешно потребление, очакваме свиването на дефицита по текущата сметка да продължи, макар и по-плавно в сравнение с това през миналата година.

Външна търговия

Външнотърговският стокообмен за първите 5 месеца на 2010 г. нараства с 10 на сто, като по-съществено е увеличението на търговията със страните извън ЕС (18.5 на сто). Търговското салдо (FOB/CIF) отново е отрицателно и възлиза на 1585.8 млн. евро, което представлява две трети от регистрираното през същия период на 2009 г. Този дефицит представлява 4.6 на сто от прогнозирания БВП, при 7.1 на сто една година по-рано. Продължава нарастването на износа (FOB) (с 22.1 на сто на годишна база), но все още обемът му (5396.4 млн. евро) не може да достигне нивата отпреди кризата.

- за първите пет месеца на 2010 г. те са едва 253 млн. евро (0.7% от БВП), при 1211.1 млн. евро (3.6% от БВП) за януари - май 2009 г. С този размер на ПЧИ се покриват 35.7% от дефицита по текущата сметка, при 51.2% покритие за януари - май 2009 г.

При очакванията ни за изпреварващ растеж на износа в сравнение с растежа на вноса, предвид възстановяването на основ-

За отбелязване е, че ако през първите три месеца на годината растежът е между 10 и 16%, то през април и май е значително над 30%. Данните сочат, че увеличаването на износа се дължи предимно на нарастване на физическия обем, а не на цените. В същото време вносът (CIF) се увеличава само с 2.5 на сто, достигайки 6982.2 млн. евро. Това нарастване се реализира изключително през април и май, докато за първите три месеца се наблюдава спад от 4.8 на сто.

Стоковата структура на търговията търпи някои промени. Най-голямо нарастване отбелязва износът на енергийни ресурси - почти със 100%. Но ако там можем да говорим за влияние на цените, то при нарастването с 26% на износа на инвестиционни стоки (главно електрически машини и резервни части) става дума за отваряне на външните пазари за българската машиностроителна индустрия. С над 20% расте и износът на суровини и материали във връзка с разнообразяването на пазарите и възстановяването на европейските икономики. Така делът на инвестиционните стоки и енергийните ресурси в общия експорт расте, а този на потребителските стоки спада. При вноса промените са по-незначителни - обемът на внесените потребителски стоки и енергийни ресурси се запазва приблизително на равнището на 2009 г., докато този на суровините расте, а на инвестиционните стоки намалява. Може да се предположи, че икономическата активност постепенно се възстановява, като засега този процес се изразява в нарастване на потреблението на суровини за производството, но не и в разширяване и обновяване на мощностите.

Що се отнася до географската структура на търговията, значението на основния търговски партньор - ЕС, се запазва, но делът на третите страни нараства. Германия и Италия остават предпочитани пазари както за износа, така и за вноса. Обемът на внесената от тези страни продукция намалява, което в съчетание с растящия износ води до съществено съкращаване на традиционния пасив в търговията с тях. Третият по значение партньор - Гърция, разбираемо губи от досегашните си позиции. Износът за Турция нараства с над 80%, при едновременно намаляване на вноса с повече от 10%. Така в двустранната търговия отново се постига значително положително салдо. Увеличава се износът за Русия, Сърбия и Китай, което е добър атестат за мобилността на експортните предприятия.

Растящият дял на износа в БВП е знак за съживяване на икономиката и повишаване на конкурентоспособността на българската експортна продукция на международните пазари. Не е ясно обаче доколко устойчив е растежът на външното търсене, като се има предвид, че основните търговски партньори от ЕС предприемат мерки за орязване на бюджетните си дефицити, а това означава намаляване на публичните разходи, бавно възстановяване на икономиките и като резултат - съкращаване на търговията. Въп-

реки това очакванията са нарастването на износа с изпреварващи темпове пред вноса да се запази и годината да приключи с един от най-ниските дефицити за последните години.

Според новата *стратегия за развитие на българската икономика* страната ще се стреми да се превърне в желан партньор на големите икономики от Азия (Китай, Индия), като привлече транзитните търговски потоци между ЕС и Азия, и затова ще се наблегне на развитието на летища, пристанища, складови и логистични бази. Доколко реалистични са тези намерения, предстои да видим.

Преки чуждестранни инвестиции

Предварителните данни за притока на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) не са обнадеждаващи - едва 253 млн. евро, или 0.7 на сто от БВП за първите пет месеца на годината. На този етап не би било съвсем коректно да се правят оценки или сравнения с предишен период, данните за който вече са претърпели ревизия. Известно е, че най-малко корекции при последващи ревизии се наблюдават при данните за инвестиции в недвижими имоти, а те показват спад с 68% за една година. Друга особеност е наблюдаваният отрицателен поток по вътрешнофирмените кредити в резултат на кризата. Затова пък реинвестираната печалба увеличава дела си на 44 на сто при едва 13.1 на сто през първите пет месеца на 2009 година.

Намаленият приток на ПЧИ се дължи на световната финансова и икономическа криза, както и на развитието на гръцката дългова криза и опасенията за прехвърлянето ѝ в България. Сред вътрешните фактори могат да бъдат причислени силно свитото вътрешно търсене, несигурността във връзка с публичните финанси, противоречивите сигнали за икономическата политика на новото правителство, неефективната администрация. При очерталата се тенденция на отлагане на инвестиционните проекти ще са необходими поне една-две години, докато ПЧИ отново започнат да растат, без обаче да достигнат равнищата отпреди кризата. След еуфорията на безкритичното привличане на капитали от предишните години сега е време да се изработи ясна визия и да се следва целенасочена и добре артикулирана политика за привличане на инвестиции в промишлеността, за да може да се съживи икономиката и да продължи да расте износьт. Само възстановяването и задържането на определено равнище на притока на чуждестранни инвестиции ще позволи по-бързото излизане от кризата.

Като най-големи се оценяват инвестиционните възможности в енергетиката и инфраструктурата. Значителният потенциал за усвояване на средства от европейските фондове също привлича вниманието на инвеститорите. Нишата на търговията, която претърпя голямо развитие през последните години, все още има потенциал, като характерното е, че много чуждестран-

ни търговски вериги прибягват и до изграждане на собствени логистични бази. Сектор *туризъм* също предлага интересни ниши за чуждестранните инвеститори (конгресен туризъм, бизнес събития и др.). Страната продължава да е интересна за големи международни компании, които искат да преместят по една или друга причина мощностите си (това се отнася най-вече за сектора на автомобилостроенето). Много скоро ще бъде забелязан и огромният потенциал на селското стопанство. За да бъде реализиран този потенциал обаче, е необходима яснота, предсказуемост и последователност в политиката. В последния доклад на Световната банка България е поставена сред страните, предоставящи най-добри условия за чуждестранните инвестиции. Твърдият ангажимент на правителството да не увеличава данъците засега запазва интереса към страната като инвестиционна и аутсорсинг дестинация, но бавната и тромава администрация и все още голямата регулаторна тежест действат в обратна посока.

Инфлация

През юни инфлацията от началото на годината е 1.5% (по *националния индекс ИПЦ*, който отразява цените на потреблението на българските домакинства; 0.6% за цялата 2009 г.). По *хармонизирания индекс на потребителските цени* тя е е 2.0% (в ХИПЦ освен българските участват и чуждестранните потребители на територията на страната) и въпреки че надхвърля тази в Еврозоната, е все пак в сравнително ниски нива над нея (фиг. 9). По малката потребителска кошница (ИЦМК) през юни цените са с 1.2% под нивото си от декември м.г., при натрупана дефлация 2.7% за цялата минала година.

Както се очакваше, ефектът от въведените по-високи акцизни ставки на тютюневите изделия се прояви през април (фиг. 9). Намалването на инфлацията до юни се дължеше на дефлация при храните.

Според юнското бизнес наблюдение на НСИ относно продажните цени в промишлеността, строителството, търговията на дребно и услугите няма индикации за нарастване на проинфлационните очаквания (фиг. 10). Очакванията на промишлените предприемачи са в посока на запазване на равнището на цените през следващите три месеца, в строителството има очаквания за намаляване, в търговията на дребно се свиват очакванията за повишение на цените, в услугите мениджърите не предвиждат увеличение през третото тримесечие. След слабо нарастване на инфлационните очаквания сред потребителите според предходното им наблюдение от януари 2010 г. последните априлски резултати показват задържане на инфлационните очаквания за следващите дванадесет месеца.

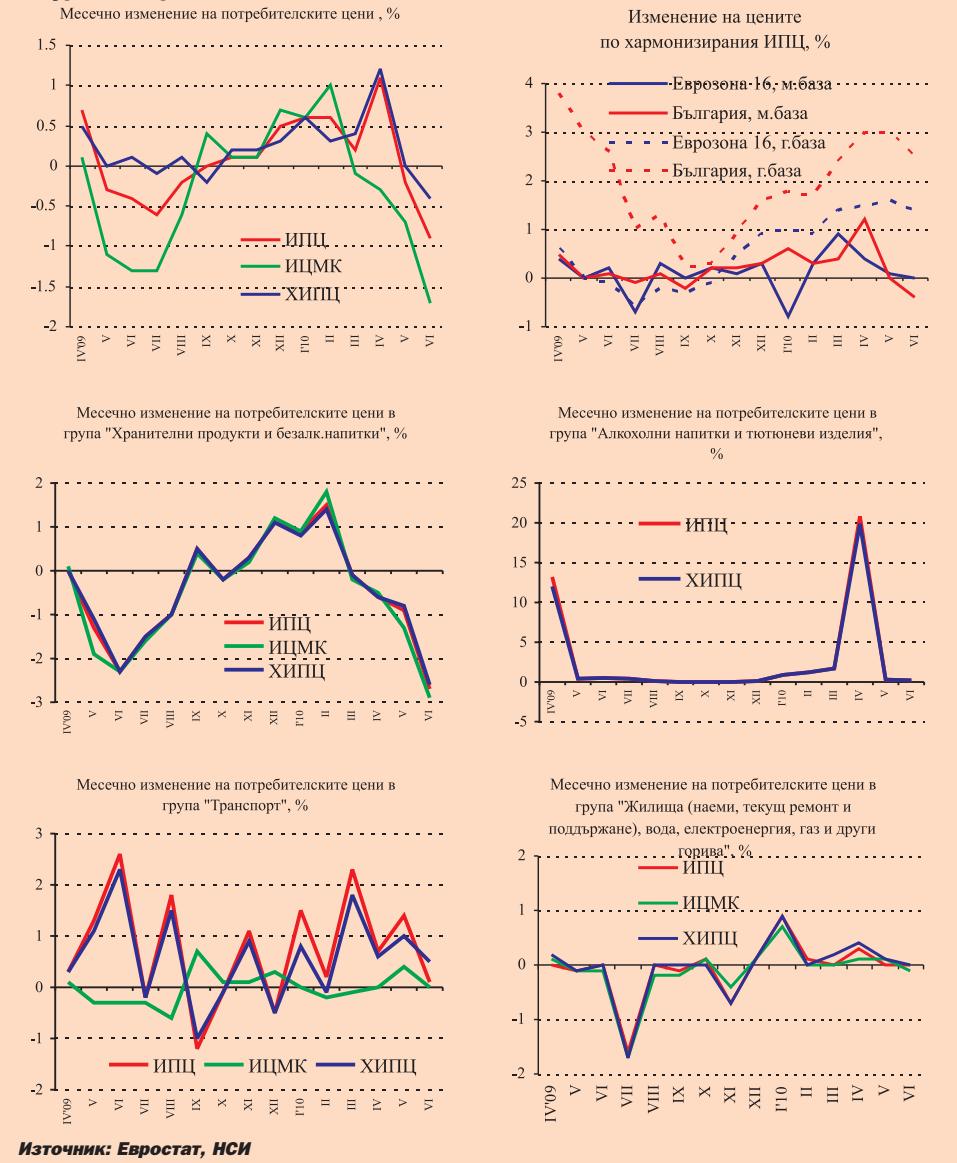
Въпреки слабите проинфлационни очаквания, регистрирани в наблюденията на бизнеса до юни и на потребителите до април, по-значително на-

растване на потребителските цени в първите месеци на второто полугодие ще има неминуемо - под влияние на регулаторното покачване от 1 юли на цените на газа (с 24.63% - поради необходимост от отразяване на динами-

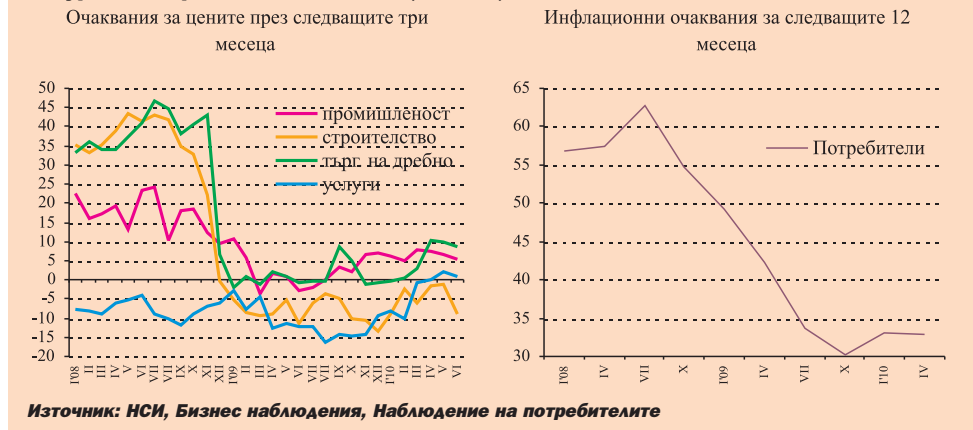
ката на курса долар - евро) и респективно на топлинната енергия (средно с 11.7%) и на електроенергията (средно с 1.7%, по силата на редица основания*).

Инфлацията в ЕС, след като се повиши малко в сравнение с много ниското равнище на миналата година, ще остане в ниски граници според майската прогноза на ЕК. Очаква се, че слабата все още конюнктура ще съдържа както растежа на заплатите, така и на инфлацията, което частично ще компенсират очакваните растящи цени на суровините и - по отношение на Еврозоната - по-слабото евро. Средното равнище на инфлацията съгласно

Фигура 9. Потребителски цени

Фигура 10. Инфлационни очаквания, баланс, %

* На основание чл. 21, ал. 1, т. 6, чл. 30, ал. 1, т. 1а, т. 4, т. 4а, т. 6а, т. 7 и т. 10 и чл. 36а, ал. 2 от Закона за енергетиката, чл. 4, ал. 1, т. 1, т. 2, б. и чл. 19, ал. 3 от Наредбата за регулиране на цените на електрическата енергия, Методика за компенсиране на разходите на обществените доставчици и крайните снабдители, произтичащи от наложени или задължения към обществото за изкупуване на електрическа енергия по преференциални цени от възобновяеми енергийни източници и от високоефективно комбинирано производство на топлинна и електрическа енергия, Указания на Д ЕВР за ценообразуване при производство на електрическа енергия от атомната електроцентрала и от термични кондензационни електроцентрала, приети с протоколно решение на Д ЕВР № 79/26. 03. 2007 г., Указания за образуване на цената за достъп до електропреносната мрежа, приети с протоколно решение на Д ЕВР № 125/26. 06. 2007 г., Указания за ценообразуване при пренос и обществена доставка на електрическа енергия и продажба на електрическа енергия за технологични разходи, приети с протоколно решение на Д ЕВР № 125/26. 06. 2007 г., Указания на Д ЕВР за образуване на цените за пренос на електрическа енергия през електроразпределителните мрежи при регулиране чрез метода "горна граница на приходи" за втория регулаторен период, изменени с протоколно решение № 94/25. 06. 2010 г. и Указания на Д ЕВР за образуване на цените на електрическата енергия, по които крайните снабдители продават електрическа енергия при регулиране чрез метода "горна граница на приходи" за втория регулаторен период, приети с протоколно решение на Д ЕВР № 37/18.02.2008 г., т. 1.

Хармонизирания индекс на потребителските цени (НИСР) се предвижда да стигне в ЕС средно 1.75% - както през тази, така и през следващата година (за Евронзоната съответно 1.5% и 1.75%).

За второто полугодие у нас основни проинфлационни фактори ще бъдат промените в енергийните цени. Очакваме по-високи стойности на инфлация (между 3-4% годишна инфлация в края на годината) в зависимост от това как ще се балансират ценовите равнища при все още ограничените възможности на вътрешното търсене.

Заетост и безработица

Забавянето на спада на икономиката през първото тримесечие на 2010 г. (на 3.6%, след 5.9% за четвъртото тримесечие на 2009 г.) не бе съпроводено със забавяне на спада на заетостта. Напротив, спадът на заетостта се ускори до 7.3% (при 5.8% за четвъртото тримесечие). Това се отрази позитивно на динамиката на производителността - тенденцията на спад, макар и забавящ се, спря и за първото тримесечие производителността отбеляза растеж с 4% на годишна база. Най-рано - още от третото тримесечие на м.г. - и най-бързо се покачва производителността в индустрията (фиг. 11).

Заетите в икономиката (по националните сметки 3.4 млн. за първото тримесечие) са вече с 267 хил. по-малко в сравнение със същия период година назад. За първи път от началото на спада в заетостта най-голямо е намалението на броя на заетите вече не в промишлеността (74.5 хил. след намаление с 86 хил. за четвъртото тр. на 2010 г.), а в "Търговия, ремонт на автомобили и битова техника"; "Хотели, обществено хранене"; "Транспорт и съобщения" (съответно 75.4 хил. и 56.8 хил.). Продължава да расте и изходящият поток заети в строителството (съответно 43.5 и 37.5 хил.).

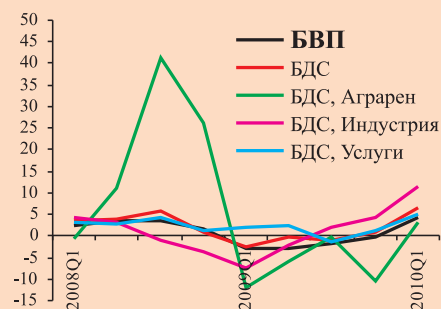
Общият коефициент на тримесечната безработица (по наблюдение на работната сила) се покачи на 10.2%, след като през последното тримесечие на м.г. достигна 7.9% (при 6.7% за третото тр.) и 6.4% година по-рано. Нарастването на броя на безработните обаче вече не е така стръмно, както в последното тримесечие на м.г. За първото тр. на 2010 г. те са с близо 119 хил. (54%) повече спрямо първото

тр. на м.г. (за четвъртото тр. увеличението е с 95 хил. души, 49.4 хил. за третото, 15.4 хил. за второто спрямо броя година назад). Забелязва се леко задържане в изменението на броя на обезкуражените лица - сега те са с 67 хил. повече в сравнение с първото тр. година назад (след увеличение с близо 71 хил. души за четвъртото и с 42 хил. души повече за третото тр.). Най-неблагоприятни са измененията сред младите. През първото тримесечие на 2010 г. младежката безработица за първи път надхвърли 20% - без работа са вече 23.8% от икономически активните на възраст 15-24 г. (след 19.5% за четвъртото тр. и 14.2% година назад), а безработицата в следващата възрастова група (25-34 г.) за първи път стана двуцифрена - 11.9% (след 8.3% за четвъртото тр. и 6.6% година назад).

Намаляването на заетостта през второто тримесечие вероятно ще е по-слабо в сравнение с първото, но ще продължи и през втората половина на годината. След известно свиване и задържане на очакванията за намаляване на персонала в наблюденията от април и май, юнското бизнес наблюдение на НСИ регистрира нарастване на очакванията за намаляване на персонала през третото тримесечие на 2010 г. В услугите (след два месеца с преобладаващи, макар и слаби, но позитивни очаквания) от май отново се появи нарастване на очакванията за намаляване на заетостта през следващите три месеца (фиг. 12).

Общата безработица у нас е около нивото за ЕС27. От март до май динамиката ѝ минава в низходящ тренд. Младежката безработица у нас, която от началото на годината е над средното ниво за ЕС27, също започна да намалява. Това в общи линии съответства на индикациите за затихващ спад на икономиката ни, каквито показват краткосрочните данни за икономическата активност по сектори. След като през февруари регистрираната безработица (А3) достигна пик от 10.26%, за април тя се върна под 10% - коефициентът е 9.95% (при 7.08% година назад). Очакваме намаляването на безработицата да продължи, но слабо и главно поради сезонни фактори в летните месеци, като коефициентите ще останат на сравнително високи нива в сравнение с предкризисните и вероятно от есента отново леко ще се

Фигура 11. Индекс на физ. об. на един отработен човекочас спрямо съотв. период на пр. година, %

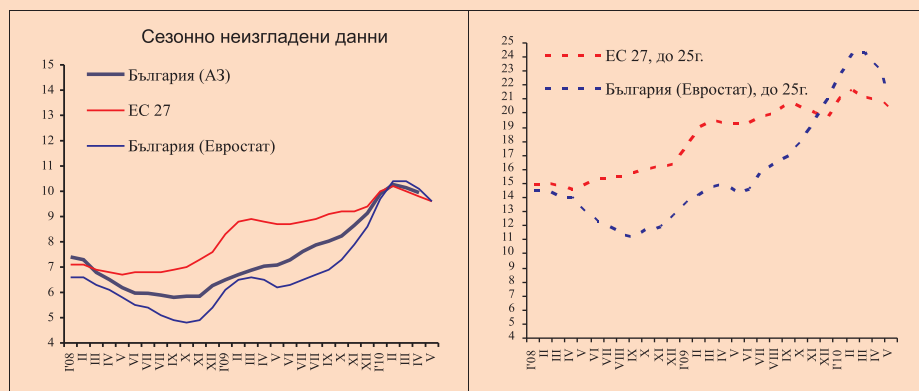

Източник: НСИ, Брутен вътрешен продукт

Фигура 12. Очаквания за движението на персонала през следващите три месеца, баланс %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения

Фигура 13. Коефициент на месечна безработица, сезонно неизгладени данни, %

Източник: АЗ, Евростат (НРС)

увеличат (фиг. 13).

Според майската прогноза на ЕК, въпреки че въздействието на икономическата криза върху пазара на труда в ЕС е значителна, то, изглежда, се оказва все пак по-малко, отколкото се предполагаше. Това се обяснява с краткосрочните мерки и изкуственото поддържане на заетост в някои държави членки, но също така с резултатите от предходни реформи. Предвид подобряващите се очаквания за реалната икономика перспективите на пазара на труда са дори леко подобрени в сравнение с есенната прогноза. Тъй като обаче развитието на трудовия пазар изостава от това на реалната икономика, за тази година ЕК очаква все още свиване на заетостта с около 1%, а растеж се предвижда едва в хода на 2011 г. Нивото на безработицата общо за ЕС ще се стабилизира вероятно на почти 10%, т.е. половин процент по-ниско от предвиденото в есенната прогноза.

Политика към предприятията

Конкурентоспособност на българската икономика (според Годишника за световната конкурентоспособност). През май беше представен поредният доклад на Института за управленско развитие (IMD) - Годишник за световната конкурентоспособност (World Competitiveness Yearbook 2010)*. Изданието предлага рейтинг на страните (58 на брой през 2010 г.) по конкурентоспособност. През настоящата година България отбелязва много сери-

озно отстъпление в позициите си - след 38-мо място през миналата година сега страната е едва на 53-та позиция, преди Румъния, Аржентина, Хърватия, Украйна и Венесуела.

Общата оценка се прави на базата на 327 критерия, разделени в 4 големи групи: ефективност на икономиката, правителствена ефективност, бизнес ефективност и инфраструктура. Данните показват, че България губи най-сериозно позиции при ефективността на икономиката, където пада с 20 места. България има най-висок резултат в първата група от фактори - ефективност на правителството (32-ро място през 2010 г., спад с четири места спрямо 2009 г.). Следва ефективността на икономиката (спад от 26-о на 46-о място). Инфраструктурата е класирана на 48-мо място (спад с 5 места). Ефективността на бизнеса е оценена най-ниско - на 56-о място, като след България се нареждат само Словения и Хърватия.

Въпреки че някои от традиционните предимства и недостатъци на българската икономика се запазват, в условията на международна финансова криза се появяват и нови предизвикателства. Още през 2009 г. като проблеми се очертават трудният достъп до кредити, липсата на квалифицирани управленски специалисти, влошаването на кредитния рейтинг на страната, намаляването на преките инвестиции. Като основни предизвикателства се оформят: дефицитът в консолидирания бюджет, намаляването на растежа на БВП, безработицата, продължаващото "изтичане на мозъци", намаляването на търговията и капитализацията на фондовата борса. Негативни тенденции съществуват и в образованието и пенсионната реформа. Пречки пред бизнеса продължават да бъдат нелоялната конкуренция, сивата икономика и корупцията, както и качеството на човешките ресурси.

Отбелязани са и някои положителни промени - по-лесна регистрация на бизнеса като брой необходими процедури; строга фискална политика; износ на търговски услуги като процент от БВП; нарастващи приходи от туризъм. Прозрачността на правителствената политика също се оценява от предприемачите по-позитивно в сравнение с 2009 г. Сферата, която е оценена най-високо, включва информационните и комуникационните технологии и иновациите. В годишника България е поставена на 3-то място от 58 икономики по инвестиции в телекомуникациите като процент от БВП; на 6. - по скорост на ширококолентов интернет; на 8. - по абонати на мобилни телефони, и на 10. - по достъпност на месечните тарифи на ширококолентов достъп. Подобрява се позицията на България и по брой компютри на човек от населението и брой патенти на 100 000 души.

Развитие на конкурентоспособна икономика, основана на научните изследвания и иновациите. През юни Министерството на икономиката, енергетиката и туризма представи секторен анализ и мерки за развитие на конкурентна икономика, базирана на знанието и иновациите. Документът

* Българският партньор на организацията е Центърът за изследване на демокрацията. България участва в доклада от 2006 г.

предвижда износът от сектори с висок интензитет на иновациите да се превърне в "локомотив" за икономическия растеж. В доклада е направен анализ на състоянието на икономиката през последните години, перспективите и тенденциите за нейното развитие. Очертани са секторите, които имат потенциал да осигурят устойчив растеж на основата на висока добавена стойност. Българската икономика изостава съществено от равнищата в ЕС, а високият икономически растеж през последните години се дължи преди всичко на чужди инвестиции в недвижими имоти и финансово посредничество. Според експертите е необходим нов модел за икономическо развитие, ориентиран към нарастване на износа на стоки и услуги с висока добавена стойност.

Българската икономика разчита предимно на сектори, свързани с налични природни ресурси и евтина работна ръка. Те обаче не могат да осигурят устойчив икономически растеж поради ограничените природни ресурси, непостоянните цени на суровините и конкуренцията от страни с много по-ниски разходи за труд. От друга страна, секторите, свързани с високи капиталови разходи, имат висока добавена стойност и са сравнително добре развити в страната. България може да стане привлекателна за големи инвестиции, като поддържа ниски данъчни ставки и изгради добра транспортна и енергийна инфраструктура. Акцент се поставя върху секторите, които имат най-голям потенциал и могат да осигурят дългосрочен икономически растеж - това са секторите, основани на иновациите. *Основните приоритети сред тях са информационните технологии, зелените технологии и технологиите, свързани със здравето.* Те имат приложение в различни браншове - ИТ услуги, електроника, машиностроене, автомобилостроене, фармация, енергетика, производство на медицинска техника и други. В документа се посочва, че държавата си поставя за цел активно да насърчава тези сектори, свързани с инвестиции в иновации. Правителството приема като национална цел разходите за научноизследователска и развойна дейност (НИРД) да се увеличат до 2020 г. от 0.5% до 2% от БВП. В Закона за насърчаване на инвестициите са предвидени специални стимули за частните инвестиции в НИРД. Стартиращите фондове за рисково финансиране с помощта на държавата по инициативата JEREMIE също са един от инструментите за подкрепа на иновациите. В процес на разработване е и специален закон за иновациите.

Анализът на МИЕТ препоръчва и поддържане на ниски данъчни ставки за бизнеса, разширяване на инвестиционните стимули чрез Закона за насърчаване на инвестициите, както и вложения в подобряване на транспортната и енергийната инфраструктура. Специално място в документа е отделено и на активните мерки в областта на пазара на труда (курсове за преквалификация, подобряване на връзката между образованието и бизнеса,

мерки за обучение през целия живот), както и за подобряване на регулаторната рамка (намаляване на административната тежест, въвеждане на електронно управление, въвеждане на прозрачни и справедливи условия за предоставяне на концесии).

Като продължение на документа МИЕТ ще изготви *анализ на клъстерите* в България, който трябва да очертае кои региони на страната имат потенциал за развитие на конкретни икономически сектори. Основните инструменти за постигане на поставените цели включват финансиране по ОП "Конкурентоспособност", насърчаване на износа на български високотехнологични предприятия чрез Българската агенция за експортно застраховане.

Инвестиционна политика. В условията на динамично променяща се икономическа ситуация в страната и в света инвестиционната политика също търпи промени. Предлаганите стимули вече няма да се отнасят до всички инвеститори, а само до онези, които са свързани с информационни, еко- и енергоспестяващи технологии, както и с фармация и производство на биопродукти - сектори, определени от правителството като приоритетни. Предвижда се помощта да се отпуска на третата година от навлизането на компанията в страната или на определен етап от осъществяването на проекта. Според подготвяните промени в Закона за инвестициите държавата е готова да се включи във финансирането на определени иновативни проекти, одобрени от правителството.

Широко обсъжданите промени в Закона за опазване на земеделските земи, според които се предвижда да се ограничи изграждането на ВЕИ в плодородни земи от първа до четвърта категория, очакваното разработване от страна на МИЕТ на специални карти на обектите, които трябва да бъдат изградени, както и на закон за ВЕИ и национален план за развитието на сектора предизвикаха хаос и объркване сред инвеститорите. Спешното формулиране на ясна политика по отношение изграждането на ВЕИ, уеднаквяването на критериите за даване на разрешения и подобряването на координацията между различните ведомства би успокоило инвеститорите и би очертало възможностите на тази инвестиционна ниша.

Доброто представяне на китайската икономика в условията на глобална криза и възможността китайските инвеститори да навлязат на единния европейски пазар през България роди инициативата за изграждане на *индустриална зона* специално за китайски компании край София. Целта е да се привлекат инвеститори от автомобилния и технологичния бизнес. Идеята е още в зародиш и не е ясно до каква степен ще бъде реализирана.

След като дейността на националната компания "Индустриални зони" беше почти замразена, някои общини започнаха сами да инвестират в създаването на такива зони, използвайки последните възможности за финансиране по Програма ФАР за развитие на индустриални зони. В опит да прив-

лече нови инвеститори в различни производства и логистика Стара Загора вече инвестира в създаването на две индустриални зони върху общински земи. Предлагайки терени за изграждане на нови предприятия и складове и създавайки оптимални условия за бизнес, общината се стреми да стимулира развитието на местната икономика.

Търговска политика. По предложение на ЕК Европейският парламент прие промени в изискванията към етикетите на хранителните продукти. Те трябва задължително да включват информация за хранителната стойност на продуктите - енергийна стойност, съдържание на мазнини, наситени мастни киселини, захар и сол, както и препоръчителен дневен прием. Храните, които не са предварително опаковани - например месото в месарските магазини, ще бъдат изключени от изискванията за етикетирание. Целта на промените е да се опростят и осъвременят правилата за етикетирание на храните, като се събере на видно място цялата информация за продукта, за да могат потребителите да се ориентират бързо и лесно. Срокът за адаптиране на фирмите от хранителния бизнес към новите правила е три години.

Административна тежест за бизнеса. Регулаторните режими продължават да създават сериозни затруднения за бизнеса в България. Това за пореден път беше потвърдено от доклад на Световната банка, представен в началото на месец юли. Около 65% от фирмите смятат, че регулаторните режими са непредсказуеми. Докладът откроява четири основни проблема - липса на ясна политика по отношение на държавните такси; остаряла нормативна база; слаб контрол от страна на институциите; липса на прозрачност. Предприятията, работещи в промишлеността, отделят по 5% от времето си, за да изпълняват регулаторните изисквания. Този процент е два пъти по-висок при новорегистрираните фирми и при фирмите, работещи в сферата на информационните технологии.

Мерки за опростяване на процедурите за бизнеса. С цел облекчаване на бизнеса правителството за пореден път прие над 130 мерки. Чрез тях държавата има намерение да намали административната тежест за инвеститорите с 20% до края на 2012 г. При искане за издаване на сертификат за клас инвестиция бизнесът ще бъде освободен от ангажимента да събира множество документи от различни държавни органи. Това ще се прави от администрацията по служебен път. На предприемачите ще бъде спестено и събирането на различни документи, когато кандидатстват за лиценз за безмитна търговия или при подаване на оферти за участие в концесионни процедури и търгове. Държавната администрация ще събира служебно данни за актуално съдебно състояние на фирмата, регистрация по БУЛСТАТ, свидетелство за съдимост, удостоверение за първоначална данъчна регистрация и удостоверение за липса на задължения към държавата.

Като цяло мерките за намаляване на административната тежест са разделени в няколко групи: обмен на информация между институциите; подаване на сведения по електронен и мрежов път; премахване на задължения за информиране; опростяване на терминологията. Основната част от мерките (около 80%) са от първите две групи. По-голямата част от правителствените мерки трябва да бъдат изпълнени до края на 2010 г., а крайният срок за осъществяване на всички е 31 декември 2011 г. Напредъкът по тях ще бъде отчитан на всеки три месеца.

Обсъжда се идеята за въвеждане на по-бърза и по-облекчена процедура по издаването на разрешителни и други процеси и процедури, свързани с различните администрации, както и със съда, когато става дума за проекти, финансирани със средства от Европейския съюз.

Предстоящи промени в търговския регистър. Предстоят законодателни промени в търговския регистър - те предвиждат достъп само с "индивидуален код" до търговския регистър и контролирана работа с него. Предложенията за промяна на Закона за търговския регистър, който бе приет през 2006 г. и който заработи с множество трудности и отлагания, са изготвени по препоръка на Американската търговска камара.

Според експерти въвеждането на индивидуален код за влизане в регистъра може да ограничи достъпа до него. От друга страна обаче, това предполага по-добра защита на личните данни, съдържащи се в регистъра. Предстоят дебати в правната комисия, които ще дадат възможност да се намери по-добър баланс между повече информация и защита на личните данни. С поправките на закона вероятно ще се включи и по-добра защита на имената на българските и чуждестранните фирми. Също така таксите при регистрация на фирмите и дружествата ще бъдат съобразени с разходите за това. Някои от другите предложения, направени от неправителствени организации, са:

- Предвижда се търговците, подали заявления за регистрация, да доплащат 30% от първоначалната такса, ако се налага да отстранят пропуски в документите. (Сега при отказ за регистрация заявителят трябва да плати отново пълната такса, ако иска да бъде вписан в регистъра след отстраняване на грешките и пропуските).

- Въвеждане на 14-дневен срок за отмяна на отказ за регистрация.

"Прокурист на фирмата или пълномощник с нотариално заверено пълномощно може да се явява в качеството на заявител, за да регистрира дружество. (Сегашната практика изключва подобна възможност.)

- За първи път се предвижда и завеждането на съдебен иск за защита срещу недоброръчно заявени сходни наименования на фирми. Предлага се също да се определят минимални критерии за това какво е заблуждаващо сходство в наименованията.

Обществени поръчки. Нередности в обществените поръчки. В отчета за своята дейност през 2009 г. за поредна година Агенцията за държавна финансова инспекция (АДФИ) констатира сериозни нарушения в процедурите за обществени поръчки. При проверените процедури са установени нарушения при 64% от броя им (за 2007 г. - 52%) и при 61% от стойността им (за 2007 г. - 58%). Нараства и броят на установените случаи на сключени договори, без да са проведени процедури за възлагане на обществени поръчки при наличие на основания за това. Изводът, който прави АДФИ, е, че "областта на обществените поръчки продължава да бъде рискована и е необходимо предприемане на действия за подобряване на предварителния и текущия контрол от страна на възложителите на обществени поръчки. Увеличеният брой нарушения е индикатор за това, че от страна на възложителите е налице и недобро познаване на нормативната уредба в областта на обществените поръчки".

До подобни изводи стигат и експерти на БСК в проучване сред 3520 предприятия, проведено през март - април. В началото на юли резултатите от него бяха представени и на обществено обсъждане на тема "Достъп на МСП до обществени поръчки". 70% от анкетираните фирми са се сблъскали с некоректни отношения в процедурите за обществени поръчки; 85% от представителите на бизнеса считат, че в тези процедури има некоректни практики и корупционни отношения. Като най-чести нарушения, които препятстват участието на МСП в обществени поръчки през отделните фази на процедурите, са посочени: *във фаза подготовка* - сключване на договори извън рамките на ЗОП; директно възлагане на свързани с възложителя лица; необоснован избор на по-непрозрачен метод; липса на правила и прозрачност под праговете; неясни, неточни и насочващи задания; некоректни клаузи в предварителните договори; *във фаза оценяване* - неясни критерии за оценка или "паразитни такива"; липса на правила за оценка по различните критерии; не се огласява протоколът с оценки по техническата и ценовата компонента поотделно; непрозрачност в търговете за проектиране; не се спазват процедурите за уведомление; *във фаза изпълнение* - липса на контрол на качеството; забавено възстановяване на гаранциите; прекратяване на процедури поради финансова неосигуреност; забавяне на изплащането на дължимите по договорите суми на изпълнителите; не се предоставя задължителната информация в регистъра на обществените поръчки; отсъствие на анализ на ефективността на поръчките.

През май КЗК прие **Насоки за противодействие срещу тръжните манипулации в процедурите за възлагане на обществени поръчки**. Целта на документа е да очертае основните конкурентни проблеми, които се наблюдават в процедурите за възлагане на обществени поръчки; факторите, които определят подобно поведение, както и обстоятелствата, които са индикация

за наличието му. С оглед постигане на максимална яснота на представените насоки те се придружават от списък на обстоятелства, наличието на които обуславя съмнения за тръжни манипулации в процедурите за възлагане на обществени поръчки. Нарушенията са описани като "тръжни манипулации" и са обединени в пет групи:

- **Оферта под прикритие:** Това са мними оферти, чието подаване е най-типичната техника на тръжна манипулация. Участниците умишлено подават оферти с по-високи цени от тези на компанията, която са се договорили предварително да спечели; освен това предложенията им понякога съдържат условия, които могат да бъдат определени като неприемливи от възложителя.

- **Тръжен абсентизъм:** Кандидатите са се разбрали един или няколко от тях да се въздържат от подаване на оферти или да оттеглят вече подадени оферти, така че да се предопредели кандидатът, който да бъде определен за изпълнител на поръчката.

- **Редуване на поръчки:** Компаниите се разбират предварително кога кой да спечели - така веднъж конкурсът се изпълнява от една компания, а следващия път - от друга. Кандидатът, който е наред да спечели конкретната поръчка, изготвя офертите и на останалите, като предлага на възложителя такива условия, че да осигури собствената си победа в "конкурса". Критериите, по които се осъществява редуването на поръчките, може да бъдат различни.

- **Споразумение за подизпълнение:** Това е нарушение, което често се среща. Конкурентните предприятия се съгласяват да не участват в процедурата или да предложат губеща оферта, срещу което получават договор за подизпълнение с участника, който е определен за изпълнител на поръчката.

- **Разпределение на пазари:** При това нарушение конкурентни предприятия се споразумяват да не участват в процедурите за възлагане на обществени поръчки, открити в определени географски региони. Участниците в този вид антиконкурентни манипулации на обществени поръчки разпределят помежду си конкретните възложители или групи възложители, така че участниците в процедурите са задължени да подават само "оферти за прикритие" или да проявяват "тръжен абсентизъм", за да се осигури спечелване на поръчката от този конкурент, на когото е разпределен конкретният възложител, географският регион или конкретната поръчка. В замяна спечелилият конкурент е реципрочно задължен да не подава конкурентни предложения в процедурите, открити от други групи възложители или в други географски региони.

От КЗК предупреждават, че в по-големи конкурси е възможно съчетание на повече от едно от описаните нарушения. Трябва да се има предвид, че съгласно новия Закон за защита на конкуренцията (ЗЗК) тръжните манипу-

лации на обществените поръчки вече са уредени като една от възможните форми на картел между предприятия, нарушение по чл. 15 ЗЗК и/или чл. 101 от Договора за функциониране на Европейския съюз (ДФЕС). Участващите в нарушението предприятия може да бъдат наказани от КЗК с имуществени санкции в размер до 10% от оборотите им, реализирани през предходната финансова година.

В началото на юни МС прие постановление за създаване на *Централен орган за обществени поръчки (ЦООП)* за нуждите на органите на изпълнителната власт. В документа се определят функциите и задълженията на ЦООП с останалите възложители - органи на изпълнителната власт и техните администрации, за чиито нужди ще се провеждат обществени поръчки от ЦООП, както и обектите на обществените поръчки.

Централен орган за обществени поръчки е министърът на финансите, който се подпомага от дирекция "Централно звено за финансиране и договаряне" на МФ. ЦООП провежда процедури за възлагане на обществени поръчки по реда на ЗОП, подзаконовите нормативни актове по прилагането му, както и на приложимото законодателство на ЕС в тази област. Предмет на възлагане чрез ЦООП са обществени поръчки за доставка на стоки: канцеларски материали; тонери за копирни и печатащи устройства; автомобилно гориво, доставяно чрез карти за безналично плащане, и предоставяне на услуги за: текущо и основно почистване на сгради; закупуване и доставка. Очакванията са, че в резултат от функционирането на ЦООП ще бъдат намалени административните разходи и ще се минимизира корупционният риск.

Промени в Закона за обществените поръчки. В края на юни НС прие Закон за изменение и допълнение на ЗОП. Със закона се въвеждат изискванията на Директива 2007/66/ЕО, чиято главна цел е постигане на бързина и ефективност при обжалване на процедурите, както и възпрепятстване сключването на договори при незаконосъобразен избор на изпълнител. Страните членки трябваше да въведат директивата в националното си законодателство до 20 декември 2009 г. Основните положения в приетия закон, които се отнасят до обжалването, са следните:

- Запазва се възможността за искане и налагане на временна мярка "спиране на процедурата". Отпада изискването за предоставяне на обезпечение под формата на паричен депозит или банкова гаранция.
- При подаване на жалба срещу решението за избор на изпълнител се въвежда автоматично спиране на процедурата до окончателното решение на спора.
- Въвежда се принципна забрана за сключване на договор в рамките на т.нар. период на изчакване, който продължава 14 дни.
- Установява се и забрана за възлагане на договора преди приключване на всички спорове срещу решения на възложителя в процедурата. Изклю-

чение се допуска от КЗК, съответно от ВАС, само в извънредни случаи, при необходимост от защита на особено важни държавни или обществени интереси или за да се осигурят животът и здравето на гражданите.

В ЗОП бяха направени и други промени, които имат за цел да се улесни бизнесът при подготовката на офертите, да се засили предварителният контрол и пр. По-важните от тях са следните:

- Ограничава се кръгът на лицата, които ще подават изискващите се от закона декларации при участие в процедурите. Това задължение се запазва само за лицата, които управляват и представляват кандидатите и участниците.
- Увеличава се максималният срок на договорите за услуги от 4 на 5 години. По изключение при услугите за предоставяне на банкови кредити за финансиране на инвестиционни проекти или програми на ЕС се допуска срокът да е до 10 години, като възложителят посочва мотивите за това в решението за откриване на процедурата или в обявлението.
- Въвежда се забрана за възложителите да изискват от кандидати или участници от държави членки получаване на сертификат или извършване на регистрация в България като условие за участие в процедурата, когато те представят еквивалентен документ от държавата, в която са установени.
- Дава се възможност за допълване на офертите с документи, които се отнасят до критериите за подбор, определени от възложителя.
- Разширява се обхватът на предварителния контрол, който осъществява АОП върху процедурите за доставки и услуги, финансирани със средства от европейските фондове.

Промените в ЗОП ще бъдат в сила от 4 декември 2010 г.

Възложени обществени поръчки през първото шестмесечие на 2010 г.

По данни на АОП за периода януари - юни 2010 г. по ЗОП и Наредбата за възлагане на малки обществени поръчки са сключени общо 6316 договора, в левова равностойност за близо 1.58 млрд. лева (без ДДС). За същия период на 2009 г. тези данни са със значително по-висока стойност (съответно 7457 възложени поръчки за над 3.47 млрд. лева без ДДС). Запазва се тенденцията от началото на годината на сериозен спад в обема на средствата, разпределяни чрез системата за обществени поръчки. Този факт е от сериозно значение за бизнеса и особено за малките и средните предприятия, за които участието в процедурите за възлагане на обществени поръчки е сред основните източници за финансиране на дейността им. Според обекта на поръчката се запазва тенденцията от първото тримесечие на 2010 г., като преобладават сключените договори за доставки - 46.18%, следвани от възложените поръчки за услуги - 28.89%, пред тези за строителство - 24.92%.

Борба срещу корупцията. Независимо от полаганите усилия от управляващите корупцията все още е сред основните фактори, които влошават биз-

нес климата и спъват икономическото развитие на България. Необходими са още по-целенасочени и системни действия на всички управленски равнища, както и активизиране на гражданското общество за по-ефективна превенция и противодействие на корупцията.

В края на май МС прие **Проектозакон за изменение и допълнение на Закона за предотвратяване и разкриване на конфликт на интереси**. Целта на предлаганите промени е усъвършенстване на нормативната уредба, осигуряване на ефективно и равнопоставено прилагане на закона за всички категории лица, заемащи публични длъжности, и засилване на превантивната му роля в борбата с измамите и корупцията. По-важните промени в закона са следните:

- С оглед уточняване на понятието "конфликт на интереси" се дефинира по-широко понятието "частен интерес". Предлага се като частен интерес да се разбира всеки интерес, който води до облага от материален или нематериален характер.
- Предвижда се създаването на отделен орган - **Комисия за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси**. Предлага се комисията да е постоянно действащ орган, юридическо лице, с петчленен състав (председател и четирима членове), който се избира от Народното събрание за срок от 5 години. Предвижда се сигналите за конфликт на интереси да се отправят до комисията. Тя от своя страна ще действа като административен орган за установяване на конфликт на интереси и за налагане на административните наказания, предвидени в закона.
- Задължение на комисията е да води и поддържа регистър на получените сигнали и на издадените решения за установяване на конфликт на интереси, както и на регистър на съставените актове за административни нарушения и издадените наказателни постановления.
- Издаването на актовете за административни нарушения, които не представляват конфликт на интереси, ще се извършва от определено от председателя на комисията длъжностно лице, а наказателните постановления ще се съставят от председателя. Издадените наказателни постановления ще се обжалват по реда на Закона за административните нарушения и наказания.
- Като резултат от установения конфликт на интереси се предвижда забрана освободеното лице да заема публична длъжност в продължение на една година след освобождаването му.

През юни МС прие **Годишното резюме до ЕК** на резултатите, постигнати от България в изпълнение на показателите за напредък в съдебната реформа и в противодействието на организираната престъпност и корупцията по високите етажи на властта. Докладът отчита периода август 2009 г. - май 2010 г. Изводите в документа са, че по всички критики и препоръки (групирани в шест показателя) от последния Годишен доклад на ЕК от юли 2009

г. са предприети законодателни, управленски и организационни мерки и целенасочени действия. Като най-видими са определени резултатите от разследванията за корупция по високите етажи на властта. Посочва се, че превръщането на противодействието на корупцията от политическа декларация в ултимативен работен приоритет и постигането на ефективно взаимодействие между прокуратурата и МВР е довело до досъдебни производства и повдигнати обвинения срещу високопоставени публични фигури. По показателя, който оценява противодействието на корупцията в местното самоуправление, по границите и митниците, са отбелязани резултатите от създадените съвместни екипи на НАП и Агенция "Митници", антикорупционните инициативи вътре в самите агенции, създаването на Агенция "Медицински одит" и първите ѝ действия в системата на здравеопазването, производствата и повдигнатите обвинения срещу кметове и общински съветници.

Правителството одобри **Стратегия за продължаване на реформата на съдебната система** в условията на пълноправно членство в Европейския съюз. Нейните основни цели са повишаване качеството на правосъдието, постигане на по-добро управление и противодействие на корупцията в съдебната система. Стратегията съдържа виждането на правителството за подобряване управлението на органите на съдебната власт, за развитието на нейните институции и на кадровия потенциал на магистратите, за постигането на европейски стандарт на правоприлагане и утвърждаване на върховенството на закона, за диалога между съдебната власт и гражданите като гаранция за доверие. Предвидените в стратегията мерки ще бъдат развити и конкретизирани в детайлен план за действие по нейното прилагане, който ще бъде актуализиран ежегодно. Планът трябва да бъде изработен в тримесечен срок и ще съдържа конкретни индикатори за напредък.

През юни МС одобри и **Концепция за наказателна политика на България за периода 2010-2014 г.** Документът създава правната рамка, която да гарантира стабилност на уредбата в наказателната политика. Концепцията трябва да доведе до подобряване на взаимодействието между държавните органи, които осъществяват правомощия в областта на предотвратяването, разкриването и наказването на престъпленията. Тя включва мерки срещу организираната и конвенционалната престъпност и корупцията. Концепцията предвижда на първо място разработването и приемането на нов Наказателен кодекс, който да съответства на етапа от развитието на България. Предвиждат се промени и в други закони, които имат отношение към наказателното право, включително разработване и приемане на нов закон за отнемане в полза на държавата на имущество, придобито от престъпна дейност.

На 20 юли ЕК представи своя доклад по **Механизма за сътрудничество и проверка на напредъка на България в съдебната реформа** (през септември

докладът ще бъде представен пред Съвета на министрите). В доклада за първи път липсват остри критики към страната. През последната година България показва сериозен стремеж към реформи и е подобрила своите наказателни процедури. Почти липсват критики към МВР, а се набляга върху препоръките към магистратурата. Забележки са отправени и към ВСС, отчита се твърде формалният съдебен процес в България, нуждата от по-сериозен контрол върху обществените поръчки и конфликта на интереси. ЕК продължава да настоява за присъди за корупция и организирана престъпност, като смята постигнатите успехи на държавното обвинение за твърде малки. Европейските експерти обясняват този факт с недостатъци в професионалното обучение на полицаите и магистратите. Според тях съдебната власт трябва да поема по-често инициативата за реформа и да проявява "по-силно чувство за отговорност". България получава одобрение за новото законодателство - промените в НПК, съдебния закон, предстоящия нов закон за комисията "Кушлев", промените в Закона за конфликта на интереси и новата стратегия за реформа на съдебната власт.

Освен това се отбелязва, че България е установила ефективно партньорство с ЕК и е подобрила качеството на информацията относно напредъка по механизма за сътрудничество и проверка. ЕК препоръчва на българската съдебна система да бъде значително по-активна в работата си по делата от обществен интерес, в борбата срещу корупцията и престъпността на високо ниво. Трябва да продължи реформата в полицията и засилването на съвместните екипи между полицията и прокуратурата. Заедно с доклада за България ЕК публикува и оценка за Румъния, която е доста по-критична.

Приватизация. След промените в Закона за приватизация и следприватизационен контрол Агенцията за приватизация и Агенцията за следприватизационен контрол се обединяват в Агенция за приватизация и следприватизационен контрол (АПСК), която ще се ръководи от тричленен изпълнителен съвет.

Правителството даде съгласието си министрите да прехвърлят пакетите от акции на търговски дружества с под 50% държавно участие в капитала чрез внасяне на непарични вноски в капитала на "Държавна консолидационна компания" (ДКК) ЕАД. ДКК е създадена в изпълнение на одобренията от правителството мерки за подкрепа на заетостта, домакинствата, бизнеса и фискалната позиция. Продажбата на акциите ще бъде осъществявана от Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол в съответствие с чл. 4, ал. 2 ЗПСК, а паричните постъпления ще бъдат превеждани по сметка на ДКК.

До края на юни 2010 г. не са сключвани сделки за продажба на търговски дружества с над 50% държавно участие. Годишният план на АПСК предвижда продажбата на 10 мажоритарни пакета и на 40 миноритарни пакета

от акции/дялове на търговски дружества с държавно участие. Очакваните приходи от продажби през 2010 г. са общо 204 500 хил. лв. Няма официални данни от правителството за актуализация на т. нар. забранителен списък. Планът за работа на АПСК за 2010 г. посочва, че има 24 дружества с мажоритарно държавно участие за приватизация, а в т. нар. забранителен списък са други 173 търговски дружества. В условията на монополизация на отделни сектори на икономиката държавните предприятия трудно поддържат своята конкурентоспособност, цената им пада, а с това намаляват и очакваните приходи от продажбата им.

След избора на консултант за приватизацията на "Булгартабак-холдинг" АД се очаква процедурата по продажбата на дружеството да продължи и през 2010 г. Проведените общи събрания на цигарените фабрики в Благоевград, София и Плевен отчетоха незадоволително финансово състояние на дружествата. В най-добро финансово състояние е дружеството в Благоевград, което отчита печалба от 1.533 млн. лв. Дружество "Плевен БТ" АД е със загуба от 2.3 млн. лв., а "София БТ" е реализирала печалба в размер на 99 хил. лева.

Миноритарният държавен дял в електроразпределителното дружество Е. ОН, който е в размер на 33% от акциите на дружеството, ще бъде продаван на Българската фондова борса. На конкурсен принцип ще бъде избран инвестиционен посредник, който да предложи на регулирания пазар акциите, собственост на държавата. Срокът, в който ще се подготвят и пуснат за продажба акциите, е от три до пет месеца.

МС прие решение за безвъзмездно прехвърляне в полза на община Шумен на притежаваните от държавата акции, представляващи 100% от капитала на "Топлофикация - Шумен" ЕАД с всички активи и пасиви на дружеството. Решението е резултат от заявен инвеститорски интерес пред общината за създаване на публично-частно партньорство, изграждане на съоръжения за когенерация и изплащане на задължения към "Булгаргаз" ЕАД. Инвестициите ще позволят да се постигне по-висока ефективност на енергийните услуги, предлагани от дружеството, както и постигане на социална стабилност.

Концесии. Подземни богатства. Правителството одобри проект на закон за изменение и допълнение на *Закона за подземните богатства*. С проекта се създават законови предпоставки за усъвършенстване на институционалната рамка. След извършване на административната реформа управлението на подземните богатства ще се концентрира в един орган - Министерството на икономиката, енергетиката и туризма. Ведомството ще е отговорно за изготвянето на национална политика и стратегия за управление на подземните богатства, ще изготви проект на нов Закон за подземните богатства, с който ще се уреждат обществените отношения в тази сфера.

Проектозаконът съдържа предложение за промяна на администрирането на процесите, свързани с подземните богатства. Цялостният процес на търсене, проучване и експлоатация, както и управлението на технологичните отпадъци ще се осъществяват чрез единен подход и обща държавна политика. С проекта се цели интегриране на функциите на държавно управление относно предоставянето на права за търсене, проучване и добив на подземни богатства, както и за контрол върху изпълнението на концесионните договори. Съгласно действащото законодателство тези функции бяха разпръснати в Министерството на околната среда и водите, Министерството на регионалното развитие и Министерството на икономиката, енергетиката и туризма. Предлаганата структурна реформа е насочена и към превръщането на минната администрация в универсална институционална система, способна да осигури цялостното управление и контрол на дейностите в сектора. В обосновката за приемането на проектозакона са изложени и аргументи, които третират спазването на критериите на европейската "Инициатива за суровините", която въвежда принципа "на едно гише".

Министерството на околната среда и водите изготви и внесе за одобрение в Министерския съвет актуализиран *Национален баланс на запасите и ресурсите на находищата на подземни богатства в РБ* към 1.01.2010 г. Документът съдържа сравнителен анализ на състоянието, количествата и качеството на запасите и ресурсите на находищата. В актуализирания списък са представени 595 установени находища на подземни богатства на територията на страната. От тях: 206 находища на метални полезни изкопаеми, 115 находища на неметални подземни изкопаеми, 3 находища на нефт и природен газ, 51 находища на скално-облицовъчни материали, 151 находища на строителни материали и 69 находища на участъци на твърди горива.

Минерални води. Министерството на околната среда и водите подготвя промени в *Закона за водите*, които се очаква да бъдат приети до края на 2010 г. Част от промените предвиждат възможността общините да могат да отдават на концесия или безвъзмездно за срок до 25 години находища на минерална вода, които се намират на територията им. С промените в закона ще се съкратят с 20 дни и процедурите по одобряване и издаване на различни документи.

По данни на МОСВ към 1.01.2010 г. повече от 51% от находищата на минерални води в страната не са концесионирани и не се стопанисват. Съгласно проектозакона общините ще заявяват всяка година минералните находища, които искат да стопанисват. В срок от две години находищата трябва да бъдат отдадени на концесия. За находищата с разрешително от държавата концесионирането ще се плаща по държавна тарифа, а в останалите случаи общините ще определят сами таксите. Ако общините не успе-

ят да отдадат на концесия находищата, ще ги стопанисва държавата. По данни на МОСВ държавата е отдала на концесия 16 находища на минерална вода, а 9 от тях имат по повече от един концесионер.

Съгласно данните от годишния доклад за 2009 г. на Комисията за текущ контрол по изпълнение на сключените концесионни договори към министъра на околната среда и водите към 31 декември 2009 г. са в сила 28 концесионни договора за добив на минерални води. Общите концесионни плащания по тях през 2009 г. са в размер на 2.5 млн. лв. Очакванията са приходите от концесионни такси през 2010 г. да достигнат 3.066 млн. лв., като 70% от приходите ще постъпят в МОСВ, а останалите 30% - в общините.

Граждански летища за обществено ползване. В съответствие с представения от Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията проект на *"Стратегия за развитие на транспортната инфраструктура на Република България чрез механизмите на концесията"* правителството реши да започне подготвителни действия за предоставяне на концесия на гражданските летища за обществено ползване в Русе, Пловдив, Горна Оряховица и карго терминала на летище София. Стратегията на правителството предвижда летищата да се превърнат в модерни транспортни центрове чрез привличането на частни инвестиции. Държавата ще запази своите контролни и регулаторни функции и собствеността върху съществуващите и построените от концесионерите активи.

Морски и речни пристанища. МС определи "Параходство Българско речно плаване" АД за концесионер на пристанищен терминал Видин-север и пристанищен терминал фериботен комплекс Видин, части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Видин. Концесионерът се задължава да извърши инвестиции в материални активи, технически средства и оборудване. Инвестициите ще бъдат вложени в нова кейова и тилова механизация, рехабилитация и изграждане на складове и сгради, както и в мероприятия по опазване на околната среда.

Правителството прие доклада на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията за начало на подготвителните дейности за предоставяне на концесии на обекти публична държавна собственост, представляващи пристанищни терминали и части от пристанища за обществен транспорт с национално значение.

За концесиониране ще бъдат предоставени *морските пристанища*: пристанище Варна-изток, Варна-запад, ТЕЦ Езерово, Петрол, фериботен комплекс Варна и части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна. От пристанищен комплекс Бургас ще се предлагат: Бургас-изток, Бургас-запад, Росенец, Несебър и терминал 2А, части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Бургас.

От *речните пристанища* обекти на концесиониране ще бъдат: от пристани-

ще Русе - Русе-изток, Русе-център, Русе-запад, Силистра, Тутракан, фериботен терминал Никопол, части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе. От пристанище Видин - Видин-център, Видин-юг, части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Видин.

Правителството прие решение за прекратяване на процедурата за предоставяне на концесия върху интермодален пристанищен терминал Лом, част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Лом - обект публична държавна собственост. Причината за прекратяване на процедурата е в отстраняване на единствения участник в нея.

Плажни концесии. Министерският съвет прие промени в Правилника за прилагане на *Закона за държавната собственост*. Приетите промени дават възможност за намаляване на първоначалните тръжни цени при процедурите за концесиониране на плажните ивици до 30%, а при последващи търгове и до 50%.

Промените са в резултат на анализ, който разглежда проведените през 2009 и 2010 г. тръжни процедури за отдаване на морски плажове и липсата на интерес за участие в тях. През 2009 г. поради високите концесионни такси и късния старт на процедурите над 100 плажа не намериха инвеститори. По данни на МРРБ регистрираните плажове са 208, а само 95 са концесионирани. За ускоряване на тръжните процедури се предлага срокът за публикуване на условията на търговете да бъде намален от 30 на 15 дни.

Данните от годишния доклад на комисиите за контрол по предоставените концесии за морски плажове за 2009 г. показват, че приходите от концесионни плащания от 71 договора са в размер на 8.3 млн. лв. От тях до края на 2009 г. са внесени 8.07 млн. лв., а останалите 255 хил. лв. - плащания, лихви и неустойки, са преведени до 15 март 2010 г.

Публични финанси

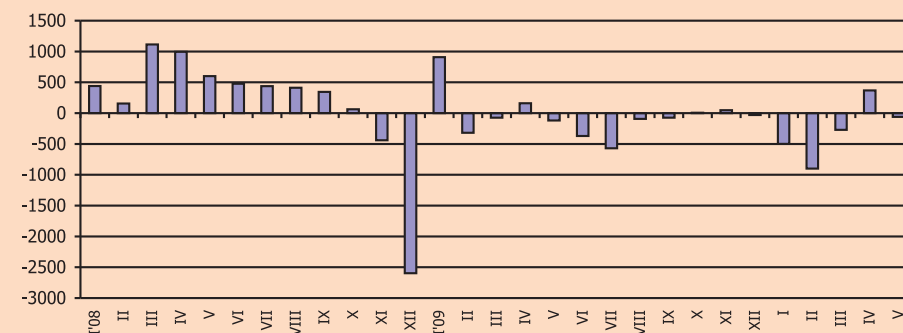
Началото на второто тримесечие на 2010 г. започна с минимален месечен бюджетен излишък, към който се прибавя еднократната вноска на Българската народна банка (БНБ), последван от сравнително малък дефицит през май. Благодарение на вноската на БНБ натрупаният консолидиран дефицит към май е 1.36 млрд. лв., което е спад от 309 млн. лв. в сравнение с март. Превишението на разходите над приходите по европейски средства е 237.4 млн. лв. Към края на май консолидираните приходи възлизат на 9.36 млрд. лв., от които 416.9 млн. лв. са европейски средства. Общите разходи са 10.7 млрд. лв., от които разходите без вноската за ЕС (328.7 млн. лв.) са 10.39 млрд. лв. (фигура 14).

Запазването на дефицита се дължи предимно на ниските постъпления от

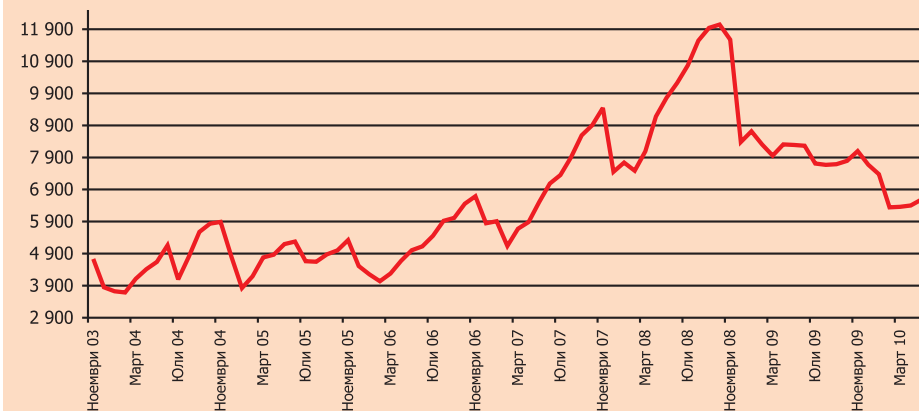
приходите, които към май са 15.27% под нивото си от предходната година, и на все още високите разходи, които са с 2.4% над нивото си от май 2009 г. Основните приходоизточници - ДДС и акцизи - се понижават на годишна база за последните 12 месеца съответно с 20.8% и 18.9%. По-ниските постъпления от ДДС се дължат изцяло на свитото вътрешно търсене в страната и на ускореното възстановяване на данъчния кредит, тъй като данните за приходи от ДДС от внос показват, че те достигат миналогодишните си нива още през март, а през май вече са с 12.13% над нивото си от май 2009 г. През май е възстановен ДДС с 218 млн. лв. повече, отколкото през май

Фигура 14. Държавен бюджет

Консолидирано бюджетно салдо, месечно изменение, млн.лв.

Фискален резерв, млн.лв.

Източник: МФ

2009 г. заради ръста при износа и връщане на суми от минали периоди.

Свиването на постъпленията от акцизи е резултат от по-ниското потребление, ръста на ставките върху тютюневите изделия и възстановения акциз. По-ниската консумация най-ясно личи при постъпленията от акциз от горива, които намаляват на годишна база, въпреки че нямаше промяна в ставките им, със 7.27% за първите пет месеца на годината. Поради по-ниско потребление или преминаване към по-нисък ценови клас на тютюневи изделия постъпленията от този акциз също бележат спад, който е най-виден през май. Ниското ниво на приходите също се дължи на възстановения акциз от 291.6 млн. лв. към май, близо 1/3 от който е за унищожени цигари със стар бандерол. Въпреки очакваното подобрение през летния сезон, сви-

тото вътрешно търсене, както и липсата на раздвижване при банковото кредитиране ще продължат да оказват негативно влияние върху тези постъпления до края на годината (фигура 15).

Продължаващата тежка икономическа обстановка оформи тенденция при постъпленията от корпоративен данък, които намаляват на годишна база с растящ темп за периода март - май. За първите пет месеца на годината приходите от налога са намалели с 26.85% в сравнение със същия период на 2009 г. Доскоро единствено постъпленията от данъка върху доходите на физическите лица показваше кумулативен ръст до март, но това се промени през април и май. За първите пет месеца приходите са намалели с 1.17% на годишна база, като постъпленията по месеци редуват ръст и спад на годишна база.

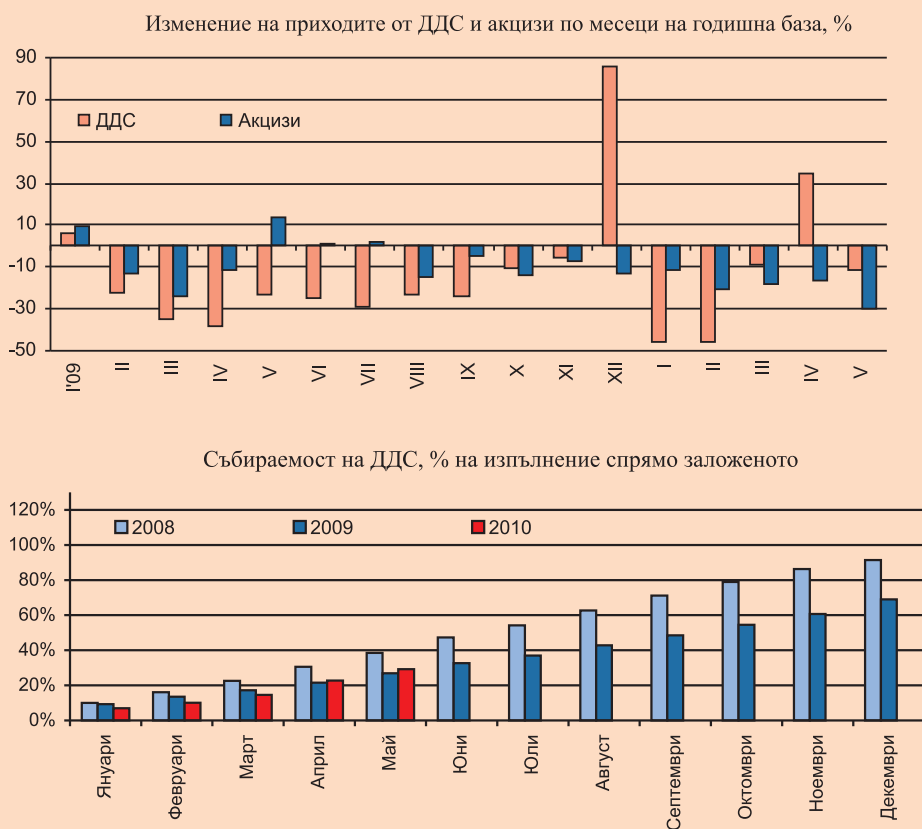
При основните групи разходи на консолидирана база - заплати и възнаградения, текуща издръжка, капиталови, социални разходи и стипендии - изменението е между спад с 23.94% и ръст с 16.39%. Тенденция на намаляване на разходите се наблюдава единствено при текущата издръжка, която намалява с 5.57% на годишна база през май.

Най-голямо е свиването на капиталовите разходи, които през април и май се свиват с около 61% на годишна база. Общият спад за първите пет месеца на годината е 23.94%, но реално е още по-голям заради разплащането на вече получени стоки и услуги от 2009 г. Въпреки частичното свиване на месечните разходи за заплати през март и април общите харчове до май са с 3.2% над стойността си от същия период на предходната година. Социалните разходи и стипендии по месеци се свиват единствено през април, но през май скачат с 23.89%. На годишна база за първите пет месеца на 2010 г. те са с 16.39% над нивото си от същия период на предходната година.

При трансферите към общините се наблюдава тенденция на нарастващ темп на свиването им от март до май. На годишна база те намаляват с 11.56%. В пълен контраст са трансферите към държавното обществено осигуряване, които на годишна база се увеличават с 19.29%. При месечните плащания има спад през май, но той е предхождан от ръст от 130.64% през април и 46.2% през март.

Фискалният резерв намалява - към май възлиза на 6.58 млрд. лв., което е 20.57% под нивото му за същия месец на предходната година и 17.18% под нивото от декември 2009 г. В номинално изражение резервът се свива с близо 1.09 млрд. лв., т.е. финансира по-малка част от бюджетния дефицит. Приетото на второ четене от Народното събрание предложение на Министерския съвет за актуализация на бюджета предвижда минималното ниво на фискалния резерв да намалее от 6.3 млрд. лв. до 4.5 млрд. лв. Част от средствата ще бъдат използвани за финансирането на бюджетния дефицит,

Фигура 15. Приходи от ДДС

Източник: МФ, Собствени изчисления

който се очаква да нарасне от 0.7% от БВП до 4.8% от БВП, но липсват повече подробности. Стойността е записана като крайна цел към 31.12.2010 г., т.е. през годината резервът може да намалее под 4.5 млрд. лв. Няма информация дали ще се осъществи идеята 400 млн. лв. от резерва да бъдат депозирани в Българската банка за развитие и да се използват за разплащане на забавени държавни задължения към частния сектор.

Брутният държавен дълг остава на ниво от 14.2% от прогнозния БВП за страната, ръст от 13.8% през февруари, и се задържа с близо 0.1 процентен пункт под средната си стойност за последните 17 месеца. Вътрешният публичен дълг намалява до ниво от 4.3% през май в сравнение с 4.5% през февруари, докато външният се увеличава до 9.9%. С приетата актуализация на бюджета се увеличава максималният размер на новия държавен дълг, който може да бъде поет през 2010 г. от 2.7 млрд. лв. на 3.5 млрд. лв. Предвид решението за използване на фискалния резерв за финансиране на дефицита няма яснота дали правителството ще се възползва от това увеличение и дали набраните средства ще се използват за възстановяване на фискалния резерв, или ще бъдат инвестирани в икономиката на страната. Публичният и публично гарантираният външен дълг се запазва на ниво от 12.2%.

През юли бе приета **актуализация на държавния бюджет**, която предвижда по-малко приходи и повече разходи спрямо Закона за държавния бюджет на Република България за 2010 г. Резултатът е увеличаване на фискалния дефицит на консолидирано ниво от първоначалните 0.7% от БВП на 4.8% на касова основа. Заради разплащане на задължения от минали години бюджетът ще има дефицит от 3.9% на начислена основа. От приетите от Националния съвет за тристранно сътрудничество 60 точки за борба с кризата Министерският съвет одобри 2 през първото тримесечие на 2010 г. и оттогава няма нови решения по въпроса. Към момента са одобрени: държавните търговски дружества, с изключение на болниците, да внасят в бюджета дивидент от 80% вместо от 50%, както беше досега; намаляване на финансовата субсидия на политическите партии за 2010 г. с 15%; намаляване на бюджетните разходи до размера на постъпилите приходи по банковите сметки на републиканския бюджет (която замества една от 60-те мерки). Очакваните допълнителни постъпления от първите две мерки са 33.5 млн. лв.

До края на годината се очаква допълнителен спад на вътрешното търсене спрямо 2009 г., което ще окаже негативен ефект върху приходите от ДДС и акцизите. Продължаващият спад на икономиката и през първата четвърт на годината ще ограничи и постъпленията от корпоративния данък. На фона на спадащите приходи актуализираният бюджет предвижда повече разходи от първоначално разчетените. Предвижда се спад на средс-

твата за заплати, издръжка, капиталови разходи и трансфери между 3% и 4.5%, докато при социалното и здравното осигуряване се предвижда ръст съответно с 2.05% и 14.29%. Резервът за непредвидени и неотложни разходи се увеличава от 273.7 млн. лв. на 1.42 млрд. лв., от тях 1.15 млрд. лв. са за структурни реформи и допълнителни фискални мерки. Няма информация как ще бъдат харчени тези средства, но това ще става с решения на Министерския съвет. По сектори спад на разходите има единствено в общите държавни служби, образованието и при разходите, неklasифицирани в другите функции. Единствено при разходите за пенсии няма промяна, а всички останали харчове по функции се увеличават.

Предвид действията на почти целия Европейски съюз за намаляване на бюджетните дефицити решение за увеличаване на разходите на фона на спадащи приходи в България изпраща негативен сигнал на местните и чуждестранните инвеститори, както и на европейските партньори на страната. Вече започна процедура за свръхдефицит срещу България и Европейската комисия даде срок на правителството да свали негативното салдо под 3% до края на 2011 г. Това е напълно възможно предвид големия потенциал, който се крие в провеждането на структурни реформи в няколко ключови сфери и оптимизиране на държавната администрация. В приходната част освен намаляване на контрабандата и свиване на измамите с ДДС няма голям потенциал за увеличение на приходите през тази и следващата година.

Данъчна политика. За момента не се очакват промени в данъчните ставки на преките и косвените данъци през 2010 г., въпреки че през първите шест месеца се чува идеи за вдигане на ДДС и подоходния данък. Т. нар. данък лукс няма да бъде въведен през тази година, а най-рано от началото на 2011 г., ако получи достатъчна подкрепа.

Промени ще настъпят в размера на месечните авансови вноски за корпоративен данък, които с актуализацията на бюджета се променят от 1% на 1.1%. Заедно с това се променя и облагането на застрахователните компании, които освен корпоративен данък ще плащат и 2% налог върху застрахователните премии.

Вербалният ангажимент за запазване на данъчните нива през тази и следващата година може да осигури известна предвидимост във все още нестабилната икономическа обстановка. Въвеждането на допълнителен налог върху застрахователните премии е косвен данък и ще бъде прехвърлен на потребителите на тези услуги чрез по-високи цени на полиците, което ще ограничи тяхното търсене. Въвеждането на косвено данъчно облагане на застрахователните компании е предвидено в Директива 2009/138/ЕС, която трябва да се въведе най-късно през 2012 г. Предсрочното ѝ въвеждане в условията на криза изглежда по-скоро като опит за събирането на повече приходи от дружествата.

Социална и здравна политика

В началото на май правителството прие актуализирана антикризисна програма, в която основно поради бюджетните ограничения беше даден тласък и заявка за някои дългоочаквани и дълго неслучващи се *реформи в социалното осигуряване*, здравеопазването и образованието. В този контекст ясно пролича връзката между възможностите на фискалната политика и необходимостта от реформи и реструктуриране на разходите в тези сфери в България.

От всички споменати реформи най-завършен и комплексен вид имат предложенията за промени в системата на социалното осигуряване и по-конкретно в областта на пенсиите. От всички варианти, предложени от Консултативния съвет по пенсионната реформа, най-висока степен на съгласие между социалните партньори в Националния съвет за тристранно сътрудничество се очерта в следните насоки:

- Увеличаване на стажа за пенсиониране за мъжете и жените с 3 години от 1 юли 2011 г. при запазване на пенсионната възраст. Отпада идеята за изравняване на възрастта между мъжете и жените и тя ще продължи да бъде съответно 63 и 60 години.
- Бонуси за хората, които работят след настъпване на пенсионната възраст, и намаляване с 2.4% за всяка липсваща година на пенсиите на тези, които се пенсионира, преди да отговорят на изискванията.
- Ограничаване на ранното пенсиониране, включително за работещите в МВР и армията.
- Прецизиране на реда за получаване на инвалидни пенсии.
- Пенсиите ще се изчисляват на база инфлация, динамика на БВП и осигурителен доход.

Основната цел на пенсионната реформа е да се стабилизира системата и да се даде възможност за по-адекватни пенсии в бъдеще. Предложените четири варианта на пенсионни реформи се различават относно възрастта за пенсиониране, размера на осигурителните вноски, разпределението им между работодател и работник, въвеждане на данъчни преференции за работодателите, които осигуряват служителите си в частни пенсионни фондове, и други. Най-вероятно ще се възприеме най-приемливото за обществото решение - увеличаване на осигурителния стаж паралелно с другите предложени промени в солидарния стълб. Остава обаче открит въпросът дали тази стъпка ще е достатъчна за постигането на целите на пенсионната реформа при ясната тенденция за увеличаване на пенсионната възраст в ЕС. В значително по-малка степен засега се обсъждат промените във втория и евентуално третия стълб на пенсионното осигуряване. Започна и поредица от дискусии в страната през лятото, като амбицията на

Министерството на труда и социалната политика е предложението за промени в законодателството да бъдат внесени за обсъждане в парламента след ваканцията му.

Като част от неотложните антикризисни мерки от парламента бяха приети и предложените от правителството промени в Кодекса за социалното осигуряване и в Кодекса на труда. Най-спорно се оказа решението за това неизползваният до януари 2010 г. платен годишен отпуск от предходни календарни години да може да се използва само до декември 2011 г. На тази промяна беше наложено вето от президента и предстои второ разглеждане и гласуване в парламента. Предвид кризисната икономическа ситуация много положително е отпадането на максималния размер на обезщетението за безработица.

Пак с антикризисна насоченост и за ограничаване на безработицата е и Постановлението на МС за предоставяне на допълнителни средства за субсидирана заетост към Националния план за действие по заетостта по бюджета на Министерството на труда и социалната политика за 2010 г. Тези мерки ще обхванат приоритетно най-уязвимите групи на пазара на труда, като с тях се цели и предотвратяване на риска от изпадане в бедност (безработни лица от семейства, обект на месечно социално подпомагане, безработни самотни родители/осиновители и младежи до 29-годишна възраст на месечно социално подпомагане).

За разлика от социалното осигуряване, *реформата в здравеопазването* е далеч по-бавна и неясна като цялостна визия, последователност и срокове. От една страна, има нееднократно заявена политическа воля, има стратегии и планове, подготвени са и са приети някои промени в законодателството и нормативната уредба, но като цяло впечатлението е за реформа, която буксува и в крайна сметка не се случва, а всички заинтересовани страни са неудовлетворени. Не са редки и протестите на лекари и пациенти. Неблагоприятно се отразяват и персоналните промени, както и липсата на добра комуникация между обществото и отговорните за реформата институции и политици.

Най-общо последните предложения на управляващата партия за реформа в здравеопазването включват:

- Изработване на национална здравна карта, която да покаже какви и колко лечебни заведения са необходими.
- По-качествена доболнична и спешна помощ.
- Актуализиране на броя и цените на клиничните пътеки.

От 21 юни 2010 г. с промяна в наредба на Министерството на здравеопазването влязоха в сила пет нови клинични пътеки. Така е оформено решението за реструктуриране на част от лечебните заведения в хосписи и здравни заведения за долекуване. На пръв поглед това е стъпка в правил-

ната посока за реформа в болничния сектор. В същото време не е предвиден ресурс за оборудването на преобразуваните лечебни заведения съгласно съвременните медицински стандарти. Предстоят и продължителни административни процедури за подписването на анекс към Националния рамков договор. При това положение най-вероятно те ще заработят по предназначение през следващата година.

Един от най-спорните въпроси е свързан с изискването на НЗОК от 1 юни за стриктно спазване на делегираните бюджети от болниците, определени като точно фиксирана сума (лимита за прегледи и лечение в болница). То е продиктувано от недостига на средства за здравната система и променя досегашния принцип - да се заплаща, макар и със закъснение, всичко изработено от болниците. Оценката за използването на подобна административна мярка от страна на държавата е, че тя е отстъпление от принципите на свободната конкуренция и ще засили недоволството и напрежението в системата. Като положителен ефект може да се очаква ограничаване на ненужните хоспитализации като следствие от недостатъци в доболничната помощ.

Напредва, макар и по-бавно от предвиденото, подготовката на Националната здравна карта. С нея ще бъде определен броят на болничните легла, необходими за всеки регион на страната в зависимост от заболеваемостта, демографските тенденции и други фактори.

Екологична политика

Участие в международната търговия с емисии. В края на юни Секретариатът на Конвенцията на ООН по климата потвърди решението си от 12 май да отнеме акредитацията на България за участие в механизмите по Протокола от Киото, включително международната търговия с емисии, заради некачествено измерване и докладване на парниковите газове на страната.

Това заключение се основава на лошото качество на докладваната от България инвентаризация на емисиите през април 2009 г. и на констатациите от проверка през септември 2009 г., която отчита липса на напредък след дадените препоръки. В резултат на тази санкция българският регистър на трансакции на квоти е блокиран, а 150 български фирми - участнички в механизма, няма да могат да прехвърлят квоти на международните борси и ще могат да търгуват само помежду си. Преди затварянето на регистъра на 30 юни вписаните в него предприятия можеха да изберат да прехвърлят част от квотите си в регистри на други европейски страни, за да могат да довършат подготвените от тях трансакции. По данни на

МОСВ само 5 фирми са се възползвали от тази възможност и са реализирали сделки за почти четвърт от емисионните квоти.

След разрешението на Европейската комисия България да участва на европейския въглероден пазар около 2.16 милиона въглеродни квоти са изтъргувани от българските предприятия в европейската схема за търговия с емисии. Това показват данните на Изпълнителната агенция по околна среда. Сделките са реализирани от 15 предприятия, които основно са продавали разрешителни на други европейски фирми. Само една инсталация е купила квоти, тъй като за предните години е имала повече емисии от разрешените ѝ по националния разпределителен план. Поради кратките срокове на предупредителния период от страна на МОСВ две от фирмите, включени в европейската схема за търговия с емисии и в националния регистър на трансакциите на квоти - "Топлофикация - Перник" и "Радомир Метал Индъстрийс", не са успели да извършат продажбата на разрешителни.

В създадената ситуация участието в международната търговия с разрешителни (ЕСТЕ) за българските фирми е възможно или чрез включване в чужди регистри, където те да открият своя сметка, или чрез банкиране на квотите за периода след 2010 г., когато операторите ще могат да върнат на Националния регистър квоти за изпълнение на задълженията им съгласно българското законодателство. Ако изберат да прехвърлят всичките си или голям брой квоти по сметка в чужд регистър, съществува риск през април 2011 г. операторите да не могат да закупят необходимите им недостигащи квоти, за да изпълнят задълженията си. При неизпълнение Законът за опазване на околната среда предвижда имуществена санкция от 200 лв. за всеки тон еквивалент въглероден диоксид, за който операторът не е предал квоти.

В тази възка с особена острота стои въпросът за топлоелектрическите централи и режима на функционирането им. България получи отказ от ЕК за удължаване срока на работа на ТЕЦ, които не са извършили необходимите технологични промени и не са приведени в съответствие с екологичните норми. В тази група най-проблемен е режимът на работа на горивните инсталации ТЕЦ "Република", ТЕЦ "Брикел", "Марица 3" и др. В момента се търси временно решение, като дори работата им с намалени мощности при липсата на сероочистващи инсталации е нарушение на изискванията. Ако в най-кратък срок не се реализират необходимите инвестиции, състоянието на тези горивни инсталации може да се окаже непреодолим проблем при формулирането на националните програми за бъдещ период.

Вторият аспект на търговията с верифицирани квоти е свързан с участието на държавата в този процес. Затварянето на националния регистър

се отрази върху плановете за продажба на международните борси на излишъци, оценени за 200 милиона единици, която е принудително отложена. За сметка на това държавата успешно покри минали задължения по механизма "Съвместно изпълнение" на Протокола от Киото. Екоминистерството е прехвърлило по сметките на чуждите страни-купувачи всички верифицирани досега количества, преди националният регистър на трансакциите на квоти да бъде блокиран (2.86 млн. разрешителни, генерирани от 13 проекта за намалени парникови емисии). Много от проектите са генерирани спестявания на емисии вече няколко години, но досега прехвърлянето на квотите е било неоснователно забавяно. Купувачите на прехвърлените единици са: Кралство Холандия, Кралство Дания, Япония, Прототипният въглероден фонд на Световната банка, Европейската банка за възстановяване и развитие. МОСВ отчита този факт като голям успех за утвърждаване доверието на международните партньори към страната ни, въпреки че затварянето на възможностите за България да участва във въглеродната търговия няма да позволи реализирането на националната схема за зелени инвестиции.

След 30 юни България изпълнява процедура по възстановяване на акредитацията за търговия с емисионни квоти. Процесът изисква да се представи подобрена информация за инвентаризацията на парникови газове в страната и на тази основа да бъде извършена проверка от международни експерти. Тъй като резултатите от проверката се очакват през ноември т.г., най-вероятният срок за отмяна на мораториума е края на 2010 или началото на 2011 година.

Законодателство по околна среда. Европейската комисия отправи към България второ и последно писмено предупреждение за неспазване на европейското законодателство в областта на околната среда в пет области - превенция на наводнения, събиране на електрически и електронни отпадъци, чистота на водите, ограничаване на вредните шумове и управление на отпадъците.

Страната разполага с двумесечен срок за отговор. В случай че бъде представена в срок официална нотификация за приети промени в Закона за водите, съдебната фаза на процедурата ще бъде предотвратена в съответната област. В тази връзка положителен факт е, че през месец юли парламентът прие необходимите изменения в Закона за водите. Промените в закона имат за основна цел да въведат в българското законодателство всички изисквания на Директива 2007/60/ЕО за оценка и управление на риска от наводнения, която е приета за страните членки на ЕС през октомври 2007 г., а срокът за адаптирането ѝ в националното законодателство е изтекъл в края на ноември 2009 г.

Транспонирането на директивата в националното законодателство осигурява

нормативно изискването за дългосрочно планиране за намаляване на риска от наводнения в три етапа:

- 1) предварителна оценка на риска от наводнения - до 2011 г. за речни басейни и прилежащите им брегови зони;
- 2) изготвяне на карти за опасност от наводнения и карти за риск от наводнения - до 2013 г. за местата, където съществува реален риск от наводнения или може да се предвиди такъв;
- 3) изработване на плановете за управление на риска от наводнения - до 2015 г. за зоните с идентифициран реален риск от наводнения или където може да се предположи такъв. В плановете се определят и целите, които ще се достигнат с прилагането на директивата.

Наред с проблемите по предотвратяване риска от наводнения, измененията в Закона за водите въвеждат нови регулации за използването на минералните води, изграждането на съоръжения, свързани с тази дейност, и собствеността им. Детайлно се регламентират режимите по водоземане от язовири и други водни обекти, правомощията на административните органи и задълженията на лицата, упълномощени за извършване на тези дейности.

Финансиране на екологична инфраструктура. Управляващият орган на Оперативна програма "Околна среда" отправи покана за кандидатстване по процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ към общинските администрации в 124 града с над 10 000 еквивалент жители. Това са общините, посочени в списъка "Подход и методология за подбор на проектите по приоритетна ос 1 на Оперативна програма "Околна среда 2007-2013 г." - приоритетни за финансиране според европейското законодателство за пречистване на градските отпадъчни води. Крайният срок за подаване на проектите е 20 февруари 2012 г., а кандидатите трябва да планират строителните работи така, че те да приключат не по-късно от 31 декември 2014 г.

По процедурата ще се финансират изграждане, рехабилитация и модернизация на пречиствателни станции за отпадъчни води (ПСОВ), изграждане, рехабилитация, реконструкция и модернизация на канализационни мрежи и на водоснабдителни мрежи там, където трасето им съвпада с това на канализацията. Размерът на инвестицията е общо 600 млн. лева. Социално-икономическият ефект е многопосочен - ще се намали несъответствието в дела от населението, включено към канализационна система, ще се създадат условия за откриване на нови работни места и нови възможности пред бизнеса в качеството му на изпълнител на проектите.

По отношение на втория голям приоритет на ОП "Околна среда", свързан с изграждането на регионални депа за отпадъци, МОСВ търси нови ресурси за финансиране на тези дейности. Предвижда се подкрепа на об-

щинските бюджети в две направления - увеличаване размера на таксата за депониране на отпадъците и последващо акумулиране на средствата в специални общински фондове и разработването на стратегии за намаляване на депонираните отпадъци. Във връзка с второто направление в процес на подготовка са стратегията за управление на строителните отпадъци и план за действие за периода до 2020 г., който ще има за цел да въведе стимули за използването на строителни продукти, получени от рециклирани отпадъци, и въвеждането на допълнителни такси за използването на първични природни ресурси в строителството.

Финансова система

През второто тримесечие на 2010 г. се запазва започналата в началото на годината тенденция на свиване на валутните резерви на България, които в края на полугодия се връщат на нивото си от август 2009 г. Валутните резерви са намалели със 164 млн. лева, което се дължи в основна степен на понижението на задълженията към правителството с 323 млн. лв. и в по-малка степен на спада на задълженията към банките със 143 млн. лв. Негативният ефект е частично компенсиран от ръст със 165 млн. лв. на депозита на управление "Банково" благодарение на ръст в резервите от малко над 500 хил. лв. и на задълженията към международни финансови институции със 187 млн. лв.

Паричната база остава над средното ниво за периода януари 2009 г. - юни 2010 г., но намалява спрямо април 2010 г. С други думи, намаляването на фискалния резерв в Българската народна банка (БНБ) продължава да води до отлив на паричен ресурс от страната, който само частично е компенсиран от депозита на управление "Банково".

През април БНБ е нетен купувач на евро от търговските банки и физическите лица. Това прекъсва тенденцията от първото тримесечие на годината за нетна продажба на валута, която изглежда положително свързана с бюджетните дефицити.

В средата на юли парламентът прие на второ четене актуализацията на републиканския бюджет, с която очаква дефицит на консолидирана база от 4.8% в сравнение с първоначалните очаквания от 0.7% от прогнозния БВП. Негативното салдо ще бъде за сметка на свиване на фискалния резерв до 4.5 млрд. лв., което при запазване на паричната база около сегашните ѝ нива ще доведе до допълнително свиване на валутните резерви на страната. Ако се запази позитивната връзка между изкупуването на еврото от търговски банки и физически лица и бюджетния дефицит, това би ограничило допълнително парите в обращение.

Банкова система

Основните банкови показатели не търпят съществени промени през второто тримесечие на 2010 г., като активите на системата намаляват до 70.4 млрд. лв. и се връщат под нивото си от декември 2009 г. Ликвидните активи към май също намаляват - до 21.84% в сравнение с 22.97% към февруари.

Понижението на активите се дължи в най-голяма степен на спада от 1.12% при кредитите и авансите, които представляват над 80% от всички активи, и на свиване със 7.35% на паричните средства и салда при централни банки.

От страната на пасивите на банките провизиите през април и май са на едни от най-ниските стойности за периода януари 2009 г. - май 2010 г. благодарение на позицията на други провизии и на кредитни ангажименти и гаранции. Въпреки това лошите и реструктурираните кредити продължават да растат и към май вече са 14.6% от всички кредити. Най-значително обаче е понижението с 1.66% на финансовите пасиви, оценявани по амортизирана стойност, като позицията представлява 98% от всички пасиви.

Капиталът на банковата система през май се свива с 1.76% в сравнение с края на първото тримесечие, а причината е спадът на резервите (включително неразпределени печалби) с 4.8%. Това се дължи на решението на няколко банки да разпределят печалбата си от 2009 г. като дивидент. Въпреки това балансовият капитал на банковата система през май бележи ръст от 6.98% на годишна база, дължащ се на увеличение на резервите със 7.56% и на емитирания капитал с 9.29%.

Засилва се спадът на печалбата на системата, като на годишна база през май тя е с 32.6% по-ниска, докато спадът през февруари е 23.3%. Основната причина за това са разходите за обезценки, които на годишна база растат с 45.38%. Заедно с това спадат приходите от лихви с 1.25%, но разходите за лихви се свиват с 3.86% на годишна база. Лек ръст - близо 1%, бележат и приходите от такси и комисиони, което заедно с данните за кредитите на нефинансови предприятия, домакинства и НТООД - годишен ръст от 2.3%, показват раздвижване на кредитните пазари (фигура 16).

През май кредитният портфейл на банките се свива с 0.8% спрямо първото тримесечие, но е с 3% над стойността си за същия период на предходната година. Като се приспадат нетно изкупените кредити от други ПФИ обаче, реалният ръст на кредитите за последните 12 месеца е 0.9%. Свиването спрямо първото тримесечие на 2010 г. се дължи основно на спад от над 10% при заемите към кредитни и некредитни институции. Кредитирането на корпоративни клиенти напредва с 0.4%, а потребителското и ипотечното кредитиране остава почти непроменено. На годишна база най-висок ръст

има при корпоративното кредитиране - 41.58%, докато вземанията от кредитни институции и експозициите на дребно напредват с по около 5%.

Привлечените средства през май са с 1.43% под нивото си от края на първото тримесечие, а на годишна база се увеличават с 0.65%. Най-сериозен спад спрямо първото тримесечие се наблюдава при краткосрочното финансиране от банките майки - 31.85%, който само частично е компенсиран от 5.46% ръст при дългосрочното им финансиране. Депозитите от институции, различни от кредитните, забавят ръста си до 0.84%, но краткосрочното и дългосрочното финансиране от тях се увеличават съответно с 43.84% и 25.79%. Ръстът при депозитите на граждани и домакинства е 1.36% и средствата от тях вече надминават 26 млрд. лв. На годишна база най-високият ръст е при краткосрочното финансиране от банки майки -

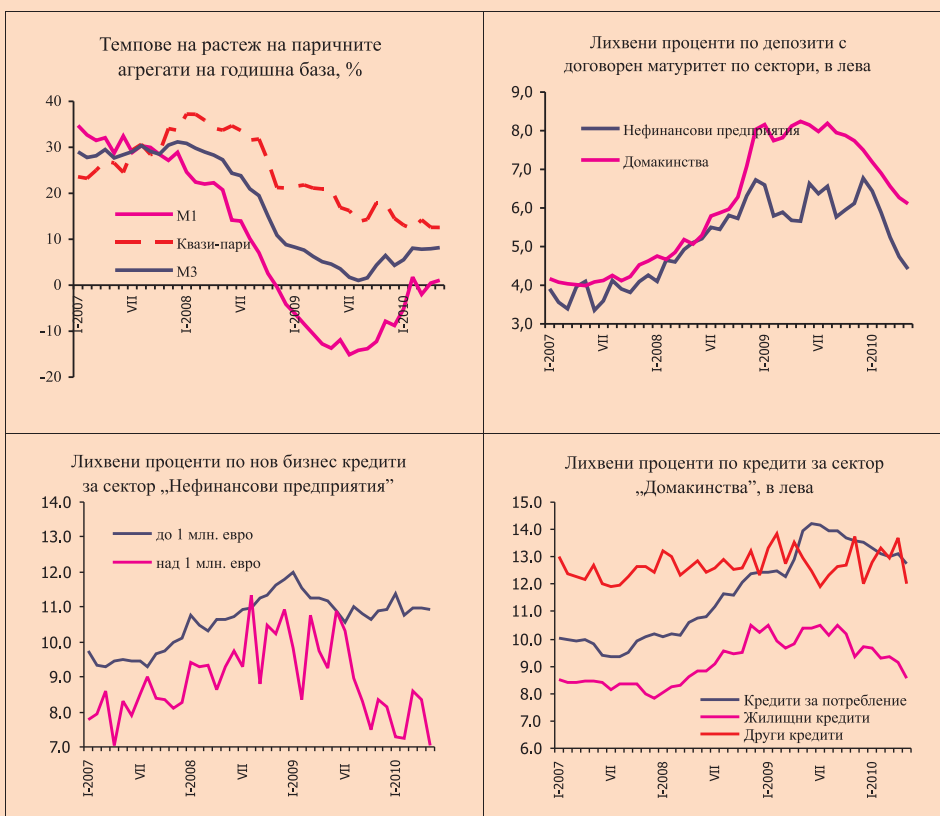
52.7%, и при дългосрочното финансиране от институции, различни от кредитните - 37.14%.

Брутният външен дълг на банките през април намалява спрямо март и се задържа с около 8% под средното ниво за периода януари 2009 г. - април 2010 г. През април външният дълг на банките се понижава с 4.34% спрямо януари, което се дължи на спад при дългосрочното и краткосрочното финансиране съответно с 10.23% и 2.75%. Негативното представяне може да се отдаде предимно на предпазливостта, която заля дълговите пазари, след като през февруари Гърция обяви, че е манипулирала статистическите данни, и последвалата неяснота относно спасителния план за страната. Около 1/3 от банките в България са собственост на гръцки трезори.

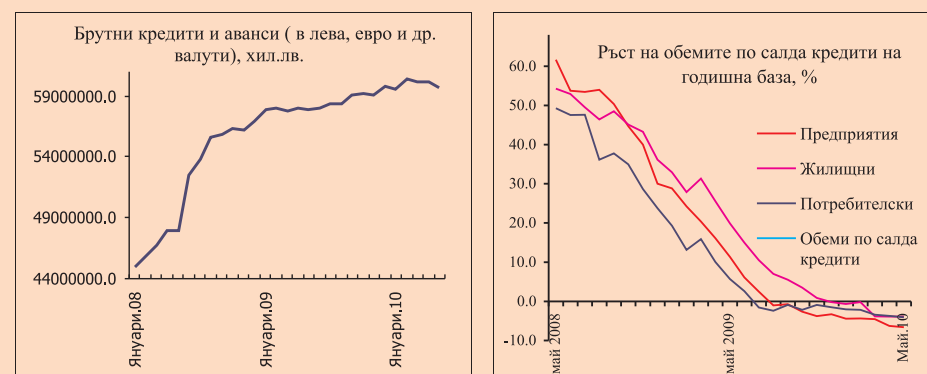
Капиталовата адекватност на сектора се подобрява през първото тримесечие на 2010 г. и достига 18.24%, при 17.04% към декември 2009 г. Възвращаемостта на банковия капитал запазва намаляващата си тенденция, което е налице и в новите страни - членки на Европейския съюз. Изключение правят единствено Чехия и Унгария, където през 2009 г. тя се увеличават съответно с 19.8% и 27.58%. През първото тримесечие на 2010 г. възвращаемостта на банковия капитал в България е 7.49%, което се дължи на слабо-кредитиране и ръста на необслужваните вземания. Ако темпът на спада през 2009 г. в новите страни членки се запази и през тази година, възвращаемостта от капитала на българските банки ще остане на 4-то място след Чехия, Унгария и Полша.

Перспективите за развитие пред банковия сектор изглеждат нестабилни. Въпреки продължаващия ръст на износа БВП на страната продължава да се свива през първото тримесечие на годишна и на тримесечна база. Това предполага едновременно несигурност относно ръста на необслужваните кредити и допълнителна предпазливост при отпускането на нови заеми с оглед несигурните перспективи пред икономиката. Консервативният подход на банките личи по липсата на стабилен тренд както по лихвите, така и по новоотпуснатите заеми. Единствено при лихвите по жилищните кредити се наблюдава леко понижение през април и май. Предвид очакваното свиване на потреблението и инвестициите през 2010 г. кредитирането вероятно ще остане на ниски нива. Банките ще се надпреварват за отпускане на заеми за компании от експортните сектори, а за останалите дружества вероятно ще се ограничат до отпускане на кредити за оборотни средства. Предвид тези фактори и все още голямата предпазливост на международните дългови пазари вероятно е външната задлъжнялост на банките допълнително да намалее въпреки сравнително високата възвращаемост на капитала им. Устойчиво възстановяване на банковия сектор може да се очаква едва след като започне процесът на възстановяване на икономиката на България, и по-конкретно - при подобряване на условията пред секторите на производс-

Фигура 16. Парични агрегати и лихвени проценти

Източник: БНБ, собствени изчисления

Фигура 17. Динамика на brutните кредити и аванси

Източник: БНБ

твото и услугите (фигура 17).

Нормативни промени. През второто тримесечие на годината не настъпват нормативни промени в правната рамка на Българската народна банка (БНБ). От началото на 2010 г. бяха приети промени в Наредба № 8, която определя минималния размер, елементите и структурата на собствения капитал на кредитните институции и минималните капиталови изисквания за поеманите от тях рискове и изискванията за оповестяване от кредитните институции. От 1 март влизат в сила измененията в Наредба № 14, която определя съдържанието на одиторския доклад за надзорни цели, изготвян от специализирано одиторско предприятие. Промени има и в Наредба № 20, която урежда условията и реда за издаване или отказ за издаване на одобрение по чл. 11, ал. 3 от Закона за кредитните институции, както и необходимата информация и документи за издаване на одобрение. Изменения има в Наредба № 21, която урежда размера на задължителните минимални резерви, които банките поддържат в БНБ.

Лизингов пазар

Продължава увеличаването на темпа на свиване на лизинговия пазар. През първото тримесечие на 2010 г. спадът на годишна база е 17.34%, при понижение от 14.55% за последните три месеца на 2009 г. Причините за това може да се търсят в продължаващия икономически спад както на годишна база (3.6%), така и на тримесечна база (1.2%). Неясните перспективи пред развитието на икономиката през 2010 г. също оказват негативно влияние както върху лизинговите дружества, така и върху клиентите им.

Спадът на активите на дружествата също се ускорява до 11.17% на годишна база, в сравнение с годишен спад от 10.61% през четвъртото триме-

сечие на 2009 г. За второ поредно тримесечие причина за това е изцяло свиването на отпуснатите от дружествата кредити, които намаляват със 17.14%. Понижението не може да бъде компенсирано от ръста при всички останали групи активи, който е най-голям при "други активи" (18.66%).

При пасивите на дружествата се запазва тенденцията на спад при получените кредити, 91.8% от които са от нерезиденти. През първото тримесечие на 2010 г. те намаляват с 10.53% на годишна база, което се дължи изцяло на свиване при задълженията с падеж над 1 г. Този спад съвсем леко се компенсира от ръст при кредитите до 1 г., които на годишна база се увеличават за първи път за последните 9 месеца с 3.35%. Спад се наблюдава и при всички останали групи пасиви и варира между 14% и 38% на годишна база.

Капиталът и резервите на лизинговите дружества нарастват на годишна база за първи път за последните 9 месеца (с 46.55%), и то до най-високата си стойност за последните 7 тримесечия - 294.6 хил. лв. Въпреки че се наблюдава понижение на основния капитал на дружествата в сравнение с последното тримесечие на 2009 г., той остава на много високи нива - близо 3.8 пъти над средното ниво за периода септември 2008 г. - септември 2009 г. Финансовият им резултат обаче се влошава с 19% на тримесечна база и загубите вече са близо 300 млн. лв., също най-висока стойност за последните 7 тримесечия. Лошото представяне продължава да се дължи основно на необслужваните задължения, въпреки че те намаляват на тримесечна база с 1%. Заради свиването на отпуснатите кредити обаче делът на необслужваните заеми се увеличава до 16.4%.

Неочаквано продължителното свиване на икономиката, както и несигурността за перспективите пред нея продължават да са основните фактори, които влияят на понижението на лизинговия пазар. За първите три месеца на годината държавата ускори връщането на данъчни кредити и разплати част от забавените си задължения. Това донесе известно облекчение под формата на спад на необслужваните кредити, но не е достатъчно да съживи сектора. Заедно с това консолидираният бюджет регистрира огромен дефицит, който единствено ще се разраства до края на годината, а няма яснота какво ще е състоянието на публичните финанси в средносрочен план. Това внася допълнителна несигурност в лизинговите дружества и техните клиенти, което личи от данните за падежите по отпуснатите кредити. Понижението на тримесечна база при кредитите от 1 до 5 години е 13%, а ръстът на заемите над 5 години е 23.68%.

Както в публичния сектор, така и в частния сигналите са разнопосочни. Ръстът на износа от последните месеци има положителен ефект, но изглежда недостатъчен, за да стимулира убедително лизинговия пазар. Промислеността демонстрира нестабилно подобрение с много висок спад на годишна база през февруари, което внася допълнителна несигурност и диктува пред-

пазливост. В търговията също няма убедително подобрене на оборотите и дори спадете на годишна база са със сходни темпове на третото тримесечие на 2009 г. Предвид тези фактори, както и очакваното бавно възстановяване на строителството, а също и несигурната обща перспектива, в частност пред услугите, които имат съществен дял в лизинговите кредити, до края на годината може да се очаква единствено стабилизиране на лизинговия пазар.

Застрахователен сектор

През първото тримесечие на 2010 г. спадът на приходите в застрахователния сектор се засилва до 7%, докато през последните три месеца на 2009 г. той е бил 6.2%. За трета поредна четвърт премиите от общо застраховане намаляват на годишна база - с 8.9%, докато за цялата 2009 г. спадът е в размер на 4.2%. Това свиване е едва частично компенсирано от ръст на премиите от животозастраховане с 5.1%, на фона на спад от 18% за 12-те месеца до декември 2009 г. Заедно с това обаче изплатените претенции при общото застраховане нарастват с 8.6%, а плащанията при животозастраховането намаляват с 3%.

Активите на общото застраховане за периода януари - март 2010 г. забавят годишния си темп до едва 7.8%, при ръст от 22.17% за същия период година по-рано. Повишението се дължи в най-голяма степен на годишния ръст при инвестициите - 13.5%, и на вземанията - 4.47%, които представляват близо 90% от всички активи. Продължава спадът на паричните наличности и паричните еквиваленти - с 41.4%, но същевременно се увеличават разходите за бъдещи периоди и натрупан доход - с 36.4%. Увеличават се и капиталът и резервите на застрахователните дружества - с 13.7% на годишна база.

Независимо от спада на премийните приходи печалбата на застрахователите от основна дейност през януари - март 2010 г. е 8.9 млн. лв., което е с 32.96% над нивото от първото тримесечие на предходната година. Промяната се дължи в по-малка степен на понижението в оперативните разходи на дружествата и в по-голяма степен на подобрието в дела на презастрахователите в резерва за всякакви плащания и на другите технически разходи. Общата печалба на дружествата за първото тримесечие възлиза на 17.7 млн. - годишен ръст от 30%, което се дължи в най-голяма степен на преоценки на инвестиции.

Подобряващите се финансови резултати на застрахователните дружества вдъхват увереност за доброто им управление и способност за маневриране в условията на свиваща се икономика. Въпреки това тенденцията на спадащи премии и ръст на изплатените претенции представлява потенциална заплаха в средносрочен план.

Активите на животозастрахователните компании се свиват с близо 9.5% на годишна база в сравнение с ръст от 24.75% за същия период на предходната година. Спадът се дължи в най-голяма степен на по-ниските инвести-

ции - с 10%, които се компенсират в много малка степен от увеличението при вземанията и другите активи. Спад от 8.8% има и при капитала и резервите, а техническите резерви се понижават с 9.5% на годишна база. Заедно с тях намаляват и задълженията на дружествата (с 28%), но те представляват пренебрежимо малка част от общите пасиви.

Значително нараства печалбата от основна дейност на животозастрахователните дружества - близо петорно в сравнение със същия период на предходната година, и за първите три месеца на годината тя възлиза на 13.6 млн. лв. Цялостната печалба на дружествата за първото тримесечие възлиза на 15.6 млн. лв., което е близо 2.5 пъти над резултата за същия период на миналата година.

Основният приходоизточник за сектора на общото застраховане остават застраховките за обща гражданска отговорност (ГО) и такава, свързана с притежание на МПС, сухопътни транспортни средства и имуществени щети, които представляват близо 93.5% от общите постъпления. От тях единствено при застраховките от ГО, свързана с притежание на МПС, се отчита годишен ръст от 15%, докато значителен спад има при застраховките за сухопътни превозни средства - 19%. По-различна е ситуацията при изплатените обезщетения - годишен спад от 10.7% е записан при тези за сухопътни превозни средства, докато при обезщетенията за ГО, свързана с притежание на МПС, има ръст от 24.68%. Близо троен е ръстът на изплатените обезщетения за имуществени щети, а разходите по обща ГО се увеличават двойно. Тези групи разходи представляват около 91% от общите обезщетения.

Като се има предвид, че постъпленията по линия на ГО, свързана с притежание на МПС и сухопътни превозни средства, представляват близо 73% от общите приходи, потиснатото вътрешно търсене и свитите инвестиционни разходи ще окажат негативно влияние върху застрахователните премии. Този ефект допълнително ще бъде засилен, ако бъде приет законопроектът на Министерския съвет, който предвижда освен облагането на печалбата на застрахователните дружества с корпоративен данък да бъде въведен и налог от 2% върху премийните приходи, считано от 1 септември. Подобен косвен данък ще бъде прехвърлен върху потребителите на застрахователните услуги, което ще увеличи разходите им за застраховки и допълнително ще свие тяхното търсене.

Запазва се тенденцията за увеличаване на изплатените обезщетения, което при свиване на застрахователните премии може да се окаже в тежест на дружествата в средносрочен план. По-високите разходи при ГО до известна степен се дължат на въведените от началото на 2010 г. по-високи максимални обезщетения за пострадалите при катастрофа. Разходите по това перо представляват 30% от всички обезщетения.

Понижението на премийните приходи вероятно ще продължи и през вто-

рото тримесечие на годината поради несигурната икономическа среда и свитите потребление и инвестиции. Предвид очакванията за спад на потреблението и инвестициите през цялата 2010 г. и евентуалното въвеждане на косвен данък върху застрахователните премии негативният ефект върху дружествата единствено ще се засили. Независимо от това подобряващите се финансови резултати на компаниите в общото и животозастраховането вдъхват увереност за стабилността на дружествата. Ефективното и гъвкаво управление на застрахователите изглежда адекватно да се справи в краткосрочен план със спадащите премии и увеличаващите се обезщетения и може да се очаква подобряване на финансовите им резултати до края на годината.

Капиталов пазар

През второто тримесечие на 2010 г. и четирите индекса на БФБ-София, отчетат спадаща тенденция в диапазон от между 9.5% на BG40 и 12.5% (BGTR30), при значително по-ниската инвестиционна активност в сравнение със същия период на предходната година. Водещият индекс SOFIX записа спад от 11.5% за изминалите три месеца и към 7 юли е на ниво от 360.41 пункта, което е най-ниската стойност за последните 11 месеца. Движението на индекса беше негативно до края на май, когато възвърна част от загубите си, но след това изтри частичните печалби през юни. Вторият по-широк индекс на борсата BG40 се движеше без особена промяна през по-голямата част на април, но в края на месеца също демонстрира спадащ тренд, който продължи и през май. След това движението на индекса продължи без ясно определена посока, но приключи тримесечието със загуба от 9.5% и ниво от 103.89 пункта (фигура 18).

Спадове доминираха и борсите в региона, като варираха между 3.2% в Тур-

ция до 19.7% в Румъния, а средното понижение беше 10.2%. Негативно беше и представянето на западноевропейските борси, където индексите загубиха между 2.65% в Германия до 12.75% във Франция, а средният спад беше 9.6%.

Започналият през последното тримесечие на 2009 г. спад на пазарната капитализация на борсата продължава и в периода април - юни 2010 г. тя достига малко над 10.4 млрд. лв. Заедно с това значително намалява и инвестиционната активност, което личи от данните за търговията - за второто тримесечие на 2010 г. среднодневният брой поръчки е намалял близо два пъти в сравнение с предходното тримесечие. Въпреки малкото понижение на сключените сделки през април - юни в сравнение с първото тримесечие на годината, те са близо 50% под стойностите си от април - юни 2009 г. Подобрене обаче се отчита при оборотите от търговия, които са близо 30% над стойностите си от първото тримесечие на годината, но същевременно около 30% под нивото си за същия период на 2009 г. (таблица 1).

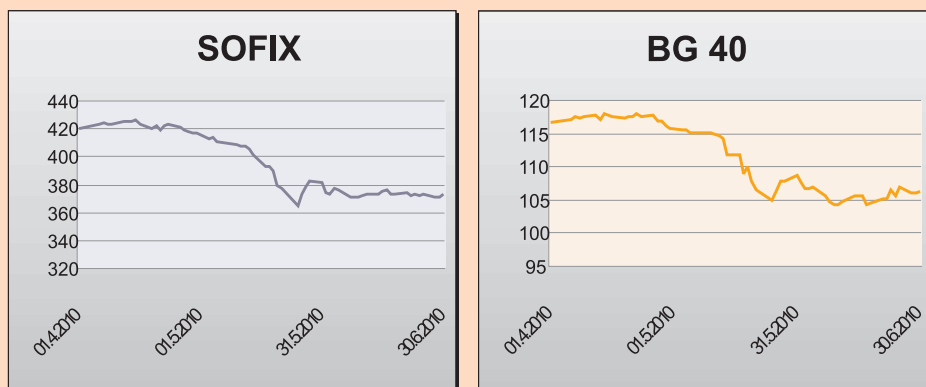
Таблица 1. Капиталов пазар

Борса	Международни пазари		
	Стойности към 25.06.2010	Стойности към 31.03.2010	Промяна (%)
БФБ-София АД	373.03	421.44	-1.36%
Виенска ФБ	2658.30	2634	-11.52%
Пражка ФБ	1222.80	1196.80	-7.54%
Будапещенска ФБ	24 890.20	24 245.60	-16.26%
Загребска ФБ	2145.72	2142.82	-9.52%
Букурещка ФБ	6092.72	5965.35	-19.76%
Сараевска ФБ	1013.16	1022.27	-6.86%
Белградска ФБ	688.82	685.23	-7.11%
Македонска ФБ	2730.69	2709.84	-11.94%
Истанбулска ФБ	57 708.20	56 538.40	-3.20%
RTS (Русия)	1609.24	1571.01	-13.51%
Варшавска ФБ	43 151.30	42 446.50	-6.43%

Пазар	Пазарна капитализация на БФБ-София (млн. лв.)				
	31.03.2010*	31.12.2009	30.09.2009	30.06.2009	31.03.2009
Официален пазар Акции, сегмент А	183.85	211.35	176.25	139.94	160.30
Официален пазар Акции, сегмент В	3408.47	3456.70	2870.04	2621.30	2709.97
Неофициален пазар на акции, сегмент А	5033.83	6646.17	6007.29	5308.59	3807.76
Неофициален пазар на акции, сегмент В	1429.27	264.24	348.05	393.45	2353.57
Пазар на АДСИЦ	1415.30	1407.90	1379.55	1320.04	1395.16
ОБЩО	11 470.73	11 986.37	10 781.19	9783.32	10 426.76
*Пазарна капитализация към БВП (по прогнозни данни за БВП за 2009 г.)	17.52 %	18.09 %	16.24 %	13.31%	15.74%

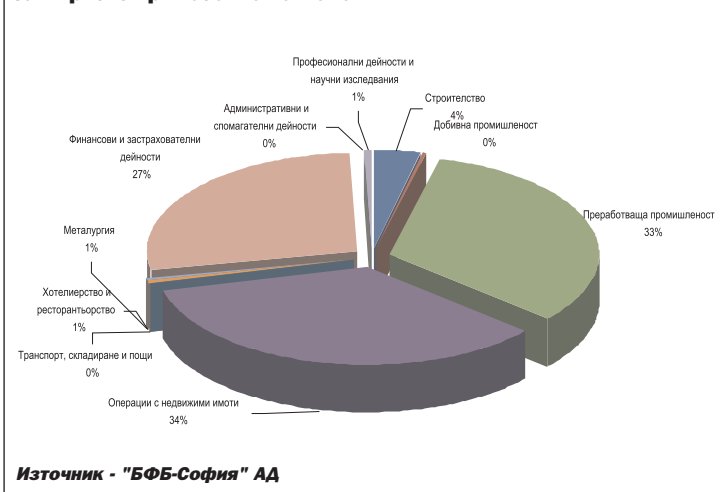
Източник: БФБ-София АД

Фигура 18. Движение на SOFIX и BG40

Източник: "БФБ-София" АД

Фигура 19. Структура на оборота по индустрии за първото тримесечие на 2010 г.

Традиционно доминиращият сектор "Финансови и застрахователни дейности" запазва основния си дял в отрасловата структура на борсовия оборот от 27.2%, което е спад с 3.8 процентни пункта в сравнение с първото тримесечие на годината. Той е изпреварен от операциите с

недвижими имоти и преработващата промишленост, които представляват съответно 34.4% и 32.2%. Строителството съставлява едва 3.6%, а търговията - малко над 1% (фигура 19).

През второто тримесечие имаше 9 нови емитента на борсата, като с по-значителен размер на емисиите бяха "Велграф Асет Мениджмънт" АД - София - 52.3 млн. лв., "Соларпро холдинг" АД - София - 46.7 млн. лв., и ТБ "Българо-американска кредитна банка" АД - София - 15 млн. евро. За периода април - юни не са регистрирани първични публични предлагания на БФБ-София.

Енергетика

През последните месеци дебатът за развитието на българската енергетика придоби нови измерения. От една страна, широко се дискутираха новите цени на тока и особено сериозното увеличение цената на газа, коректността на работата на ЕРП-тата и на газоразпределителните дружества. От друга страна, най-последно беше обнародван за обсъждане дългоочакваният и с голяма важност проект за енергийна стратегия на страната до 2020 г. Същевременно в интензивни преговори с Русия бяха постигнати важни договорености относно въвеждането на по-ниски цени за газа, отпадането на посредниците, както и беше подписана пътната карта за проекта "Южен поток" и уточнени някои аспекти от проекта за изграждане на АЕЦ "Белене".

Енергийна стратегия на България до 2020 г. През юни беше представен

за обществено обсъждане проект за "Енергийна стратегия на Република България до 2020 г. За надеждна, ефективна и по-чиста енергетика"*. Документът, основни елементи от който бяха представяни на различни форуми от есента на м.г., е разработен от екип на МИЕТ. Той беше очакван с подчертан интерес, защото е основополагащ за развитието на българската енергетика в следващото десетилетие. Проектът за Енергийна стратегия до 2020 г. отразява актуалната европейска рамка и политическата визия на правителството. Енергийната стратегия е насочена към преодоляване на следните основни предизвикателства пред българската енергетика:

- **Високата зависимост от внос от енергийни ресурси** - 70% от брутното потребление в страната се осигурява чрез внос. На практика е пълна зависимостта ни от внос на природен газ, суров нефт и ядрено гориво и традиционно е налице едностранна насоченост към Русия.

- **Необходимост от екологосъобразно развитие** - светът е изправен пред предизвикателствата от климатичните промени, които са резултат от нарастването на обема на емисиите от парникови газове.

- **Висока енергийна интензивност на БВП** - енергийната интензивност, въпреки положителната тенденция за подобряване, е с 89% по-висока от средната за ЕС.

Основните приоритети, които са залегнали в стратегията, са в следните пет направления: осигуряване на сигурност на доставките на енергия; достигане на целите за възобновяема енергия; повишаване на енергийната ефективност; развитие на енергиен пазар; засилена социална защита, насочена в защита на уязвимите потребители. Целта при реализирането на приоритетите е постигане на високотехнологична, сигурна и надеждна енергийна система, която да отговаря на европейските критерии, като същевременно използва максимално наличния ресурс в България и защитава в най-висока степен българските потребители.

В стратегията са разгледани подробно основните приоритети в контекста на европейската им рамка, статусът, посочени са политиките и отделни цели, които ще бъдат постигнати.

1. Енергийна сигурност. Подчертава се, че енергийната сигурност е елемент на националната сигурност и предпоставка за икономическата стабилност. Подобряването на енергийната сигурност е дългосрочен процес, който изисква значителни инвестиции и устойчива политика, насочена към: *Намаляване на зависимостта от внос на енергийни ресурси, особено на тези с нестабилни и неуправляеми цени; Диверсификация на трасетата;*

* Проектът за енергийна стратегия, както и придружаващите го доклади по екологична оценка и оценка на съвместимостта с предмета и целите на опазване на защитените зони (Натура 2000) са публикувани на сайта на МИЕТ - www.mee.government.bg.

Диверсификация на доставчиците и на източниците. Някои от основните направления, по които ще се развива българската политика по този приоритет до 2020 г., са:

- България е силно заинтересована и пряко ще участва в реализацията на стратегическите инициативи на ЕС за изграждане на необходимата инфраструктура и **разнообразяване на енергийните доставки за ЕС**, а именно - Южен газов коридор, достъп до втечен природен газ и преносни връзки по оста север - юг и др.

- Краткосрочните инвестиционни мерки, които трябва да бъдат незабавно изпълнени с оглед гарантиране на газовата сигурност, са тестване на реверсивните връзки и **изграждане на междусистемни връзки със съседните страни**, разширяване на капацитета за съхранение на природен газ и за дневен добив до необходимата за покриване на потреблението степен, преговори за нови дългосрочни договори с Руската федерация.

- Приоритетно инвестиране в геоложки проучвания за **нови находища на нефт и газ**, включително за шистов газ и дълбоки сондажи в Черно море.

- **Ядрената енергетика ще бъде подкрепяна институционално** предвид това, че същата е перспективен ресурс за производство на беземисионна електрическа енергия и поради натрупания успешен опит и професионален капацитет за опериране на ядрени мощности. Подкрепата ще бъде съпроводена с високи изисквания по отношение на сигурност, безопасност, управление на ядрените отпадъци и извеждане от експлоатация.

- С оглед успешното изпълнение на целите за ВЕИ държавата ще окаже **институционална подкрепа на инвеститори в нови газови централи**, които ще бъдат необходими за балансиране на производството на вятърните централи.

- **Специален приоритет** ще представлява и съхраняването на едно достижение на българската енергетика, а именно - **централизираното топлоснабдяване**.

- Изграждането на газоразпределителна мрежа на територията на страната е все още в начален етап. Едва 1.5% от българските домакинства имат достъп до природен газ, докато за Европа този процент е 55%. Същевременно близо 40% от използваната енергия в българските домакинства (включително за отопление и домакински нужди) е електрическа енергия, докато за Европа този процент е 11%. Прекалената "електрификация" на бита в страната води до три пъти повече разходи на първична енергия в сравнение с екологичната и по-евтина алтернатива - пряко използване на природен газ. **Заместването на електрическата енергия с природен газ за отопление и за домакински нужди в бита** ще допринесе за трикратно спестяване на първична енергия и по тази причина трябва да се разглежда като насока за подобряване на енергийната сигурност.

- Значението на местните възглища за енергийната сигурност е неоспоримо. Българската енергийна политика ще следи технологичното развитие по отношение ефективност на производството и **чисти възглищни технологии** и ще прилага технологичните постижения в съответствие с европейските изисквания и икономическите възможности на страната.

II. Намаляване на емисиите на парникови газове. В документа се посочва, че от началото на 2013 г. Схемата за търговия с емисии на парникови газове ще работи по нов начин - националните планове (съответно тавани) отпадат, разпределението на разрешителни се извършва директно към европейските инсталации, а не чрез държавите членки. Принципът "замърсителят плаща" се запазва. По предварителни оценки за периода **2013-2020 г. републиканският бюджет ще получи над 1 млрд. евро приходи от търговия с емисии**. България е сред 10-те държави членки, които могат да кандидатстват за дерогация (отсрочване) на изискването за 100-процентовото заплащане на разрешителните за емисии на парникови газове от страна на производителите на електрическа енергия още от 2013 г. България ще използва правото си за дерогация, тъй като по този начин ще се даде възможност за плавно повишаване на процента на платените разрешителни за емисии, които централите трябва да закупуват - от 30% през 2013 г. до 100% през 2020 г.

Посочени са и дейностите, които България трябва да изпълни, за да се получи право на дерогация, в т.ч.: съставяне на списък от инсталации, желаещи да се възползват от възможността за дерогация; уточняване на ангажиментите на всяка инсталация за инвестиции в чисти технологии в размер не по-нисък от пазарната стойност на безплатно разпределените им разрешителни; подготовка на национален план за инвестиции за подобряване на инфраструктурата и в чисти технологии; подготовка на план за мониторинг; информация, доказваща, че безплатното разпределение на емисионни квоти няма да наруши неоправдано конкуренцията; представяне на заявление с искане за дерогация пред ЕК до 30 септември 2011 г., включващо посочените по-горе документи.

III. Увеличаване на дела на възобновяемите енергийни източници в общото крайно потребление на енергия. В ЕС използването на ВЕИ се разглежда като един от основните фактори за преминаване към нисковъглеродни икономики, за осигуряване сигурност на енергийните доставки, за развитие на нови високотехнологични производства и осигуряване на т. нар. "зелен растеж" и "зелени" работни места.

Националната **задължителна цел**, която България трябва да постигне, е **16% от общото крайно потребление на енергия в страната през 2020 г. да бъдат от възобновяеми енергийни източници**, като страната получава най-ниското допълнително увеличение (6.6%) спрямо останалите държави

членки. Националната цел трябва да бъде постигната чрез увеличаване на производството на електрическа енергия от ВЕИ, на крайното потребление на енергия от ВЕИ за отопление и охлаждане и на потреблението на ВЕИ в транспорта. От секторните цели единствено тази за потребление на ВЕИ в транспортния сектор е задължителна - 10-процентов дял на ВЕИ в транспортното потребление до 2020 г.

IV. Повишаване на енергийната ефективност. България цели да намали енергийната интензивност на БВП до 2020 г. с **50%** спрямо равнището ѝ за 2005 г. (913.3 тне*/M€05), като достигне стойност от 456 тне /M€05. Изпълнението на предстоящите за одобрение с Енергийната стратегия на Република България до 2020 г. мерки и политики по отношение на повишаване на енергийната ефективност има за цел да доведе до подобряване на енергийната ефективност приблизително с **25%**, или спестяване на повече от **5 млн. тне първична енергия** в сравнение с базовия сценарий за развитие към 2020 г. Ползите от енергоспестяването са многостранни, в т.ч.: ограничаване на климатичните промени; конкурентоспособност, заетост и възстановяване на икономиката; сигурност на енергоснабдяването; борба с енергийната бедност.

Сред политиките, които ще се предприемат за постигане на тази цел, са: националният регулатор ще има като приоритетна задача да въведе такива методи и механизми, които да насърчат по-ефективната работа на енергийните компании; ще бъдат създадени условия за достъп до газоразпределителната мрежа на 30% от домакинствата в страната; децентрализираното (включително в домовете на хората) производство на енергия от ВЕИ е най-ефективният и сигурен начин за задоволяване на енергийните нужди; комбинираното производство на електрическа енергия ще продължи да бъде подкрепяно и насърчавано, ако отговаря на изискванията за високоефективност (икономия на не по-малко от 10% енергийни ресурси); още **през 2010 г.** ще бъде разработена и приета от МС и от НС специална **Стратегия за енергийна ефективност**; предстоят незабавни действия за организационното и професионалното укрепване на Агенцията за енергийна ефективност.

V. Независимо регулиран и конкурентен енергиен пазар. В стратегията се подчертава, че без да бъде създаден независимо регулиран и конкурентен пазар, не могат да бъдат изпълнени целите за устойчиво развитие. Затова усилията ще бъдат в следните насоки: **до края на 2011 г.** трябва да бъде осъществена идеята за **електроенергийна борса**; ще бъдат създадени такива условия, че всеки пазарен участник да има свободен и недискриминационен достъп до мрежата, за да може да транспортира своята енергия до съответния контрагент; отделянето на преносните оператори от дейностите

по производство и доставка е първостепенна задача. Съгласно съвместно избрания от МИЕТ и ДКЕВР модел за отделяне - "**Независим преносен оператор**", двата оператора ще бъдат отделени от вертикално интегрираната компания заедно с преносните активи като две юридически лица, в които министърът на икономиката, енергетиката и туризма пряко ще упражнява правата на собственост на държавата. Това реструктуриране ще бъде завършено преди предвидения в съответните директиви краен срок - края на 2011 г. Наличният капацитет на мрежата трябва да се оповестява и разпределя справедливо между всички ползватели, също така мрежата трябва да се развива в полза на всички участници. За тази цел **преносните оператори - ЕСО и Булгартрансгаз**, ще трябва незабавно да започнат подготовката на **десетгодишни планове за развитие**, които да бъдат широко консултирани с всички пазарни участници, преди да бъдат приети от ДКЕВР.

В стратегията е залегнала **средносрочна програма до 2013 г.**, както и прогнозни числа по отделни индикатори, които се очаква да бъдат постигнати през 2020 г. при базов и целеви сценарий. Посочва се, че **периодът 2010-2013 г. ще постави началото на преход към нисковъглеродна икономика и енергетика** както на европейско, така и на национално ниво. От това какви предпоставки и условия ще бъдат създадени през този период, до голяма степен ще зависи успешното изпълнение на националните цели до 2020 г. Някои от очакваните **резултати до 2013 г.** са: намалена с 20% енергийна интензивност на БВП; увеличен дял на ВЕИ до 12% в общото крайно потребление на енергия; увеличен дял на свободно договорените количества електрическа енергия на вътрешния пазар; създадена електроенергийна борса; напълно хармонизирано национално законодателство с актовете от Трети енергиен либерализационен пакет; независими от производство и снабдяване преносни оператори; работещ и капитализиран Фонд за енергийна ефективност; ефективен и независим регулаторен контрол; подобрена система за енергийна социална защита и др.

След провеждането на широко обществено обсъждане Енергийната стратегия на България до 2020 г. предстои да бъде одобрена от правителството и Народното събрание.

В края на юни МИЕТ публикува **Национален план за действие за енергията от възобновяеми източници** (НПДЕВИ). Той е разработен въз основа на изискванията на Директива 2009/28/ЕО съгласно образца, приет с Решение на ЕК от 30.06.2009 г. Документът се основава на интегрирания подход по отношение на обществения и социалния живот, развитието на икономическите сектори, при опазването и съхраняването на околната среда и живота и здравето на хората. Целта е да се осигури устойчив преход към нисковъглеродна икономика, основана на съвременни технологии и широко използване на ВЕИ. Основните инструменти на този план, в т. ч.

* Тне - тона нефтен еквивалент.

регулаторни, икономически, финансови, информационни, отчитат особеностите на българската икономика, социалните условия, наличните ресурси и технологии, но в същото време и възможностите за сътрудничество със страните от региона и ЕС. Той също така дефинира действията, които трябва да предприемат държавните, общинските и регионалните институции до 2020 г. за насърчаване използването на ВЕИ.

Големи енергийни инфраструктурни проекти

АЕЦ "Белене". В енергийната стратегия на България до 2020 г. в раздела за средносрочната програма до 2013 г. сред проектите със стратегическо значение, които ще получат институционална подкрепа и мониторинг, е посочен и АЕЦ "Белене" като проект с преобладаващо участие на чужди инвеститори.

В пътната карта за АЕЦ "Белене" се очаква да залегнат следните елементи: привличане на европейски инвеститори; точна цена, която да остане непроменена и след седем години, когато трябва да е пусковият срок; точен разчет на кого и по колко ще се продава електрическата енергия; финансирането по етапи. Отговорник от българска страна ще е НЕК, а от руска - "Атомстройекспорт". Продължават разговорите с потенциални европейски инвеститори.

Южен поток. След интензивни преговори беше подписана пътна карта за проекта "Южен поток". В документа се предвижда до февруари 2011 г. да се създаде смесена компания за изграждане на българския участък от тръбата, чийто капацитет ще е 63 млрд. куб. м газ годишно. Дотогава ще се изготви предпроектното проучване с икономическата обосновка и варианти за маршрута. Според изчисления трасето в българския участък ще е на стойност от 835 млн. долара, като инвестициите ще бъдат поделени поравно между българската и руската страна. 17 млрд. куб. м от количествата природен газ, предназначени за проекта, ще преминават през съществуващите в момента тръби през България. Останалите обеми ще преминават през новоизградени тръби в направление изток - запад, които са част от "Южен поток" и ще бъдат 50 процента българска собственост.

Бургас - Александрополис. Няма промяна в позицията на България по този проект. Очакват се резултатите от международната екологична оценка, за да се вземе окончателно решение за съдбата на петролопровода. Правителството не възнамерява да се откаже едностранно от подписаното споразумение с Русия и Гърция. Междувременно през юли МС прие постановление, с което се увеличава капиталът на "Проектна компания нефтопровод Бургас - Александрополис - БГ" ЕАД от 50 000 лева на 200 000 лева. Новите акции са 1500 броя, всяка от които с номинална стойност от 100 лева, придобити от държавата.

Преговори за цената на газа. България и Русия договориха **намаление на**

цената на газа и отпадане на посредниците при сключване на договори между "Газпром" и "Булгаргаз". В съгласуваните документи ще се внесат промени в анексите от 2006 г. към действащите в момента договори за доставка на газ и със задна дата от 1 юли ще има намаление на цените. При новите условия в "Булгаргаз" на тримесечие ще останат по около 10-ина милиона лева. Също така се предвижда до 15 август да приключат конкретните договаряния между двете страни и до 30 юни 2011 г. директно с "Газпромекспорт" да бъдат подписани новите договори. Те ще са 10-годишни и ще влязат в сила постепенно след изтичане на старите през 2012 г. Доставка на синьото гориво по новите цени, изчислени по нова формула, ще започне от 1 януари 2013 година.

Промени в нормативната уредба. В началото на юли НС прие на второ четене Закон за изменение и допълнение на **Закона за енергетиката**. Някои от по-важните промени са:

- Съставът на ДКЕВР ще бъде намален от 13 на 7 души. Председателят и членовете на ДКЕВР ще се избират за не повече от два мандата, като се въвежда и ротационен принцип за обновяване на състава на всеки две години и половина.
- ДКЕВР ще има право да назначава одитори, които да правят последващи проверки на дейността на производителите на електрическа и топлинна енергия, пренос, разпределение, доставка на енергията и природен газ.
- Присъединяване на инсталациите на потребителите в една сграда - етажна собственост, към топлофикационно дружество може да става с писменото съгласие на собствениците, притежаващи най-малко две трети от собствеността в сградата.
- Дава се право всички съществени въпроси между потребителите и топлинния счетоводител да бъдат уредени в договор между тях. Такива въпроси са например собствеността на уредите за дялово разпределение и индивидуалните водомери, гаранционните условия, информацията за потреблението и за самите уреди, сроковете за отчитане, плащанията и др.
- Регламентира се и правото на клиента да избере дали да купи, плащайки наведнъж или на лизинг топломерите вкъщи, или да ги наеме от фирмата за дялово разпределение на енергия.

Транспорт

България трябва да положи сериозни усилия за модернизиране на транспортния сектор, който е сред ключовите фактори за подобряване равнището на конкурентоспособност на страната. Безпокойство предизвиква работата по ОП "Транспорт" и особено все още бавното напредване на големи-

те инфраструктурни обекти - изграждането на магистралите и модернизацията на железопътната мрежа. Общо по цялата ОПТ към 30 юни са договорени 29.17%, а са разплатени 4.17% от предвидените средства основно благодарение на добрата работа по изграждане на софийското метро. Необходимо е по-нататъшно укрепване на капацитета на Агенция "Пътна инфраструктура" (АПИ) и Национална компания "Железопътна инфраструктура" (НКЖИ) - звената, които имат ключова роля за работата по тези проекти, за да бъдат усвоени в максимален обем предвидените европейски средства. Предстои ускорена работа за довършване на АМ "Люлин", както и по трите лота на АМ "Тракия", нови процедури и по АМ "Марица и АМ "Струма". Трябва да се увеличат усилията за осъществяването на железопътните проекти.

По предварителни данни на НСИ през първото тримесечие на 2010 г. *превозените товари със сухопътен транспорт* намаляват с 26.9% спрямо предходното тримесечие. Това се дължи на намаления обем както на вътрешните, така и на международните превози с автомобилен транспорт. В сравнение със същия период на 2009 г. се наблюдава спад от 15.5% в резултат на по-малкото превозени товари при вътрешните превози. Извършената работа, измерена в тонкилометри, намалява с 12.8% спрямо предходното тримесечие. Спрямо първото тримесечие на м.г. също е регистриран спад от 7.8%.

В **пътническият транспорт** през първото тримесечие на 2010 г. превозените пътници със сухопътен транспорт намаляват както в сравнение с предходните три месеца, така и спрямо първото тримесечие на 2009 г. - съответно с 4.6 и 6.1%. При *международните превози* превозените пътници бележат ръст, както спрямо предходното тримесечие, така и в сравнение със същия период на м.г., съответно с 3.3 и 36.1%, но поради ниския им относителен дял в общия обем на *превозените пътници* те не влияят съществено върху общата тенденция. В сравнение с периода октомври - декември 2009 г. извършената работа в пътничкилометри е с 4.6% по-малко, докато спрямо първите три месеца на 2009 г. се наблюдава увеличение с 1.1%.

Данните за **водния транспорт** показват, че през периода януари - март 2010 г. количеството на превозените товари от плавателни съдове е с 24.3% по-малко в сравнение с четвъртото тримесечие на 2009 г. Спрямо същия период на 2009 г. също се наблюдава спад от 16.7%. Това се дължи основно на намалението на превозените товари от речния транспорт. Извършената работа, измерена в тонкилометри, намалява с 30.5% спрямо същото тримесечие на 2009 г., а спрямо четвъртото тримесечие на 2009 г. тонкилометрите намаляват с 60.4% поради по-малкия обем на превозите с морския транспорт.

Същевременно броят на *превозените пътници* от водния транспорт през

първото тримесечие на 2010 г. намалява с 43.7% в сравнение с предходното тримесечие. Спрямо периода януари - март 2009 г. също е регистриран спад от 33.9%. Това е резултат от намаления брой превозени пътници от речния транспорт. Извършената работа в пътничкилометри през първите три месеца на 2010 г. намалява както в сравнение с последното тримесечие на м.г., така и спрямо същото тримесечие на 2009 г.

Данните на предприятията от **градския електротранспорт** показват намаление на броя на *превозените пътници* спрямо предходното тримесечие - с 2.2%. В сравнение със същия период на 2009 г. е регистрирано увеличение от 8.3%. Това се дължи по-големия брой пътувания с метрополитена.

По данни на **БДЖ ЕАД** през първото тримесечие на 2010 г. се засилва **тенденцията за спад на товарните превози**, като най-силно се отразява върху **вътрешните превози**. В сравнение със същия период на 2009 г. са натоварени 78.90% и са реализирани 76.16% нето тон/км. През първото тримесечие на 2010 г. с железопътен транспорт са **превозени 7191.3 хил. пътници**, което е с 433.3 хил. пътници по-малко от превозените през същия период на предходната година. Първите три месеца на т.г. БДЖ ЕАД приключва със загуба от над 16 млн. лева, при отчетена печалба от над 16.9 млн. лева за съответния период на 2009 г. За същия период общо финансовият резултат на БДЖ ЕАД група (в т.ч. БДЖ ЕАД, "БДЖ - Товарни превози" ЕООД, "БДЖ - Пътнически превози" ЕООД, "БДЖ - Тягов подвижен състав" ЕООД) е загуба в размер на над **24.65 млн. лева**, при отчетена загуба от близо 12 млн. лева за периода януари - март. 2009 г.

Строителство на големи инфраструктурни обекти

АМ "Люлин". По данни на Агенция "Пътна инфраструктура" (АПИ) към края на юни по проекта за строителство на АМ "Люлин" са изпълнени 58% от *строителните дейности*. Първоначалната стойност на проекта е 148.45 млн. евро (по Финансов меморандум с ЕК), като средствата се осигуряват съответно по Програма ИСПА - 75%, и Национален бюджет - 25%. Строителството стартира в края на декември 2006 г. със срок на изпълнение 36 месеца, т.е. до края на т.г. Причини от различен характер и пропуски - както от страна на изпълнителя (турския консорциум "Мапа Дженгиз"), така и от страна на възложителя - доведоха до забавяне изпълнението на проекта и до неговото оскъпяване. Съгласуван е нов краен срок за приключване на дейностите по магистралата - до 15.05.2011 г., и е уточнено допълнителното финансиране, вкл. по договорите за строителство и надзор. Новите параметри по договора за АМ "Люлин" бяха приети през юни с решение на НС. За довършване на тази магистрала от държавния бюджет ще бъде осигурено допълнително финансиране в размер на 86.1 млн. лева, като от тях за 2010 г. се предвиждат близо 62.6 млн. лева.

През юли МС прие постановление, с което се одобрява допълнителното финансиране за завършване строителството на проект: АМ "Люлин" - Софийски околновръстен път - пътен възел Даскалово. Средствата за 2010 г. се предоставят от централния бюджет, а за 2011 г. ще бъдат предвидени в проекта на Закон за държавния бюджет на Република България за 2011 г.

АМ "Тракия". За разлика от многобройните проблеми около изграждането на АМ "Люлин", работата по АМ "Тракия" като цяло се развива с добро темпо и, което е най-важно, при спазване на необходимите правила и процедури. При проведените търгове за избор на строители за трите лота от магистралата от Стара Загора до Карнобат с дължина 115 км сумата на предложените цени е общо 482 млн. лева, което е с над 200 млн. лева по-малко от очакваната цена.

На 3 май беше направена първата копка на изграждането на Лот 2 от Стара Загора до Нова Загора. Поради обжалване избора за надзор реалното строителство започна на 9 юни, когато беше подписан и Протокол образец 2а - за откриване на строителната площадка на обекта и определяне на строителна линия и ниво. Изпълнителят на тази отсечка - Обединение "Магистрала Трейс", трябва да я завърши за 25 месеца, т. е. през юли 2012 г., на цена от 137.86 млн. лева (с ДДС).

През периода май - юни бяха отворени техническите и ценовите оферти за избора на изпълнители на Лот 3 и на Лот 4. Фирмите, класирани на първо място съгласно обявения критерий за оценка "най-ниска цена", са съответно за Лот 3 (Нова Загора - Ямбол) - "Актор" (Гърция), предложила цена 133.97 млн. лева с ДДС, и Сдружение "Тракия IV" ДЗЗД София, оферирала цена от 209.64 млн. лева с ДДС. Приключват и процедурите за избор на фирми за строителен надзор за тези две отсечки. Разчетите на АПИ са в началото на август да започне строителството на Лот 3, а в първите дни на септември и на Лот 4. Строителството на магистралата ще се финансира по ОП "Транспорт" - Кохезионен фонд на ЕС - 80% и 20% съфинансиране от националния бюджет. Очаква се Апликационната форма по проекта, изготвена в сътрудничество с инициативата "Джаспър", да бъде одобрена в рамките на 6 месеца.

Перспективата е, ако всичко се развива нормално, до края на есента на 2012 г. най-после да има магистрален път от София до Бургас. Както е известно, решение за изграждане на АМ "Тракия" е взето през 1964 г., а през 1975 г. започва изграждането на отсечката София - Пловдив, продължило 10 години. Предпроектните проучвания на лотове 2, 3 и 4 са продължили още 10 години. Всъщност за цялостното завършване на тази магистрала трябва да бъде изграден и участъкът от София до Калотина, който ще е българският участък от магистралата, която ще свърже София с Ниш. Идеята е до края на 2011 г. да има готов проект. Установени са контакти

със сръбските власти за придвижване по този въпрос. Предвижда се проектът за изграждане на отсечката до границата да бъде разделен на два участъка - от София до Драгоман и от Драгоман до Калотина - и да бъде представен на ЕК като Лот 0 от АМ "Тракия". Очаква се този проект, заедно с изграждането на северната дъга на околновръстното шосе на София, да получи финансиране от ОП "Транспорт".

АМ "Марица". До 15 август ще бъде завършена 31-километровата отсечка от магистрала "Марица" от Харманли до Любимец. В този участък се полага износостойчив пласт от нов вид полимер, какъвто ще се използва и за АМ "Тракия". Очаква се до края на годината да бъдат обявени търговете и през април 2011 г. да стартира строителството на участъка от магистрала "Марица" - между Оризово и Харманли, с дължина 67 километра. Строителството трябва да приключи през 2013 г. с финансиране по ОП "Транспорт" 80% и от Национален бюджет 20%. Индикативната стойност на проекта е 208 млн. лева.

АМ "Струма". През есента се очаква да стартират процедури за два участъка от АМ "Струма": Лот 1 - от Долна Диканя до Дупница, и Лот 4 - от Сандански до Кулата. Все още обаче се изостава с парцеларните планове, а практически не са започнати отчуждителни процедури, тъй като за отсечката от Дупница до Благоевград няма проект и ще се кандидатства за средства от ЕК за техническа помощ за изготвянето на проекта.

Дунав мост II. Изпълнител на обекта е испанската фирма FCC. Първата копка бе направена на 13 май 2007 г. от тогавашния премиер Станишев. Реалното строителство започна през 2008 г. Оттогава до края на май 2010 г. по информация на строителния консорциум са извършени 50% от предвидените строителни работи по самото мостово съоръжение и 35% по обектите на инфраструктурата. Натрупаните проблеми в хода на реализацията на строителството постепенно се решават и се очаква през декември 2011 г. мостът да бъде готов.

В началото на юли се проведе третото заседание на българо-румънския подкомитет за наблюдение на проекта за изграждането на комбиниран пътно-железопътен мост на р. Дунав (Дунав мост II). В рамките на заседанието са дискутирани критични за графика на завършване на обекта въпроси и са набелязани координирани действия на двете страни за разрешаване на проблемите и недопускане на нови забавяния.

Метро. От големите инфраструктурни обекти в рамките на ОП "Транспорт" най-добре и в определените срокове върви изграждането на метрото в София. През 2012 г. трябва да завърши разширението на първия метродиаметър (от "Младост 1" до бул. "Цариградско шосе"), както и изграждането на втория метродиаметър (от надлез "Надежда" до бул. "Черни връх"). Към юни т.г. над 1/3 от работата по разширение на метрото е свър-

шена и съответно са усвоени предвидените средства.

Железопътната линия Свиленград - турската граница. През май официално започна работата по проекта за реконструиране и електрификация на железопътната линия между Свиленград и границата ни с Република Турция. На практика това е първият железопътен проект, финансиран по ОП "Транспорт", чието физическо изпълнение стартира. Неговата цел е осигуряване на високи експлоатационни показатели и покриване на европейските изисквания за безопасност на движението, енергийна ефективност и опазване на околната среда. Бенефициент по този проект е НКЖИ, а изпълнител - чешката компания "ОХЛ ЖС" АД, която беше избрана след проведена открита процедура за възлагане на обществена поръчка. Общата стойност на договора е близо 84 млн. лева, като той включва проектиране и изграждане на железопътни съоръжения, железен път, пътни надлези и подлези, електрификация и свързването ѝ със системите на турските железници. Срокът за изпълнение на договора е 24 месеца. След приключването на проекта по тази железопътна линия ще могат да се движат 70 влака на ден (понастоящем се движат до 52 на ден), като скоростта на влаковете ще бъде 160 - 200 км/час.

Системите за сигнализация и телекомуникации, както и упражняването на строителния надзор за участъка Свиленград - турската граница ще се осъществят в рамките на вече сключените и в процес на изпълнение договори за проект "Електрификация и реконструкция на железопътната линия Пловдив - Свиленград - гръцка/турска граница".

Жп линия Пловдив - Бургас. Не такава е съдбата обаче на големия железопътен проект по ОПТ "Рехабилитация на железопътната инфраструктура по участъците на железопътната линия Пловдив - Бургас". През ноември м.г. стартира процедурата за избор на изпълнител, през февруари т.г. бяха отворени офертите на участващите осем компании. Впоследствие само на три бяха отворени ценовите предложения. През юни НКЖИ прекрати откритата процедура за възлагане на обществена поръчка. Мотивът за това решение, взето по препоръка на управляващия орган на ОПТ, е, че класираните участници са предложили да изпълнят трите лота от жп линията за общо 426.23 млн. лева без ДДС, докато прогнозната стойност на прекратената поръчка е 330 млн. лева без ДДС. Неофициално се появиха индикации за съмнения за корупция и конфликт на интереси. Това налага в кратки срокове да бъде организирана и проведена отново процедура при стриктно спазване на нормативните изисквания. Забавянето по този, както и въобще по всеки един от инфраструктурните обекти, предвидени за основно финансиране с европейски средства в рамките на програмния период 2007-2013 г., може да доведе до неусвояване на милионен ресурс.

Проект БУЛРИС. През май ДП "Пристанищна инфраструктура" подписа договор за изпълнение на проект "Създаване на речна информационна система в българския участък на река Дунав" (БУЛРИС) - първа фаза. Договорът е за 13.55 млн. лева с ДДС, а за изпълнител след проведена тържествена процедура е избрано Обединение "БУЛРИС 2009". Проектът се финансира от ОПТ и работата по него трябва да приключи през 2011 г. Освен подобряване на корабоплаването и разширяване възможностите за модернизация на пристанищната инфраструктура, реализирането на проекта ще подпомогне и железопътния транспорт, защото развитието на интермодалните терминали ще подобри връзката море-река чрез железопътен транспорт и ще увеличи товарните железопътни превози. Другите две фази по БУЛРИС трябва да бъдат осъществени в рамките на програмния период до края на 2013 г.

В началото на юли в МТИТС беше представен проект за **Общ генерален план на транспорта до 2030 г.** Идеята е този план да бъде база за програмиране на бъдещите инфраструктурни транспортни проекти, които ще бъдат финансирани по европейски програми, държавен бюджет или публично-частни партньорства. Документът е подготвен от АЕКОМ - България. Неговото разработване е възложено от транспортното министерство през 2008 г. В плана се препоръчва да бъдат направени инвестиции в нова или подобряване на съществуваща инфраструктура за автомобилен и железопътен транспорт в размер на 6 млрд. евро. Очакват се икономии от 7.4 млрд. евро в резултат на намаленото време за пътуване с автомобил и влак. Като приоритетни за България са посочени няколко инфраструктурни проекта, които попадат в обхвата на трансевропейската транспортна мрежа, в т. ч. : от границата ни със Сърбия до Турция; от Македония до Черно море, Румъния/Видин - Гърция /Кулата, Румъния /Русе - Гърция /Маказа и др.

Промени в нормативната база. В началото на юли НС прие Закона за изменение и допълнение на **Закона за движението по пътищата**. С направените промени се въвежда пакет от ефективни и строги мерки за противодействие на нарушения като фиктивно преминаване на технически преглед и черния пазар за шофьорски книжки, както и за прилагане изискванията на европейски директиви за системата за типово одобрение на всички категории превозни средства, за видовете категории превозни средства във връзка с управление на водачите и др.

През май правителството изтегли от Народното събрание внесения в началото на април проект на Закон за изменение и допълнение на **Закона за автомобилните превози**. Това се наложи, тъй като някои от текстовете срещнаха сериозна съпротива, особено предложението да се премахне задължителната категоризация на автобусите, превозващи деца.

Туризмът

Тенденции в развитието на световния туризъм. По данни на Световната туристическа организация през 2009 г. световният туристически пазар (по брой на туристите) се е свил с 4%. В същото време Африка е единственият регион на планетата, където независимо от икономическата криза има увеличение на броя на туристите. Общо в света през 2009 г. около 880 млн. души са направили туристически пътувания зад границите на своята страна. Най-силно последствията от икономическата криза са били усетени от туристическия отрасъл в Европа и Близкия изток - през миналата година тези райони са били посетени от 6% по-малко туристи. През 2009 г. броят на чуждестранните туристи в Северна и Южна Америка е намалял с 5%, а в страните от Азиатско-Тихоокеанския регион - с 2%. На този фон единствено туристическите посещения в Африка са нараснали с 5% спрямо 2008 г. Между страните в света, които отчитат ръст на броя на туристите през 2009 г. спрямо предходната, са: Мароко, Кения, Куба, Непал, Швеция, Унгария, Македония, Сърбия, Турция и др.

Картината обаче се променя от началото на 2010 г. - международният туризъм е отбелязал ръст от 7% за първите четири месеца на 2010 г. в сравнение със същия период на 2009 г. Отчетен е ръст, независимо от някои проблеми - като затварянето на голяма част от европейското въздушно пространство заради облака от пепел след изригването на вулкана в Исландия. Туризмът се е подобрил най-вече в Близкия изток (33%), докато в Европа е отбелязан най-слаб растеж - само 0.3%. Благоприятно влияние върху туризма оказват постепенно подобряващата се икономическа ситуация и някои значими събития като Световното първенство по футбол в Южна Африка. Експертите от Световната туристическа организация предвиждат растеж от 3-4% за цялата 2010 г. Туристическият сектор обаче ще продължи да се изправя срещу предизвикателства като високата безработица и суровите антикризисни мерки в някои индустриални държави.

Брой на туристите и приходи от туризъм през първото тримесечие на 2010 г. По данни на НСИ през първото тримесечие на 2010 г. България е посетена от 637 хил. чуждестранни граждани (без транзитно преминалите). Техният брой е на равнището от 2009 г., със слаб спад от 0.01%. Налице е увеличение от 17.6% при посещенията с цел екскурзия и почивка. Намаление има при посещенията с цел бизнес (-27.2%) и при посещенията с цел гостуване (-3.4%). Транзитно през страната са преминали 242 хил. чуждестранни граждани. Най-много посещения са осъществени от туристи от: Гърция - 152.5 хил. (-7.1%), Румъния - 84 хил. (-11.1%), Маке-

дония - 68.4 хил. (+41.8%), Турция - 45.5 хил. (+9.0%), Сърбия - 40.8 хил. (+45.1%), Русия - 28.3 хил. (+21.5%). Данните показват, че намаляват туристите от Гърция и Румъния, както и от Германия (-17.9%), Австрия, Франция, Унгария, Чехия и др.

Същевременно най-голям ръст има при посещенията на туристи от Македония, Турция, Сърбия (при тези страни се включва и куфарната търговия), Русия. През периода януари - март 2010 г. най-важният международен пазар за България продължава да се формира от страните членки на ЕС. Техният относителен дял надхвърля 62% от общия брой на туристите и достига 397 хил. души. Налице обаче е намаление от 9.8% на посещенията.

Приходи от международен туризъм. По данни на БНБ приходите от международен туризъм в текущата сметка на платежния баланс за периода януари - февруари достигат 189.9 млн. евро, което е с 3.2% повече в сравнение със същия период на 2009 г. Разходите на български граждани за пътувания в чужбина са 130.3 млн. евро, или с 23.8% по-малко в сравнение със същия период на миналата година. През първото тримесечие на 2010 г. едно лице на 15 и повече навършени години е похарчило средно 123 лева по време на своето лично пътуване в страната и 702 лева за пътуване в чужбина. Същевременно разходите на едно лице за професионално пътуване са средно 117 лева в страната и 982 лева в чужбина.

Приходи от нощувки. Общата заетост на леглата в средствата за подслон и местата за настаняване през първото тримесечие на 2010 г. е 14.9%, което е с 1.4 процентни пункта под регистрираната за същия период на 2009 г. Общо за страната приходите от нощувки в средствата за подслон и местата за настаняване през първото тримесечие на 2010 г. са с 6.3% по-малко в сравнение с първото тримесечие на 2009 г. Приходите от реализираните нощувки от чужди граждани се увеличават с 8.5% и достигат 40.6 млн. лева.

Пътувания на български граждани в чужбина. През периода януари - март 2010 г. българските граждани са осъществили 806.7 хил. пътувания в чужбина по всички видове цели. Намалението спрямо предходната година е 23.5%. Пътуванията с цел екскурзия и почивка са 186 хил., което представлява спад с 25.6%. Намаление има при пътуванията с цел бизнес - с 33.7%, а пътуванията с цел гостуване са се увеличили с 0.5%. През първото тримесечие на 2010 г. страните от ЕС са посетени от 438 хил. българи, което е намаление с 31.1%. Относителният дял на държавите от ЕС в пътуванията на български граждани е 54.3%. Намалели са пътуванията на българите към почти всички основни дестинации - Гърция (-21.8%), Турция (-9.6%), Сърбия (-18.7%), Румъния (-35.4%) и др. Увеличение от 50% има при пътуванията към Португалия.

Последни данни за броя на туристите (май 2010 г.). Посещенията на чуждестранни граждани в България през май 2010 г. са 593 хил. и се увеличават с 6.2% спрямо май 2009 г. През май 2010 г. посетилите страната чужденци са цел почивка и екскурзия формират най-голям относителен дял от общия брой посещения - 42.9%, следвани от транзитно преминаващите - 28.4%, със служебна цел - 16.9%, по други причини - 10.1%, гостуване - 1.7%.

Пътуванията на български граждани през май са 324.8 хил., или с 34.1% по-малко в сравнение с май 2009 г., т.е. спадът продължава. В сравнение с май 2009 г. е регистрирано увеличение на пътуванията на български граждани само към Норвегия - с 13.5%, и Дания - с 5.6%. Същевременно намаляват пътуванията към всички останали наблюдавани страни, като най-голям е спадът на пътуванията към Япония - със 78.6%. Най-голям относителен дял от общия брой пътувания на български граждани в чужбина формират тези със служебна цел - 39.3%, следвани от пътуванията с цел гостуване - 34.6%, почивка и екскурзия - 21.5%.

Очаквания за летния сезон. Очакванията на туроператорите за летния сезон са добри. Най-оптимистичните прогнози предвиждат нарастване на броя на туристите с около 10%. Сериозен принос за това ще имат **българските туристи**, които през последните години все по-често се отправят към родните курорти - през последните години българските туристи са се увеличили с 50-60 на сто. Нараства интересът към селския и културния туризъм, а не само към традиционните почивки на море. През настоящата година най-популярни ще бъдат офертите от типа "ол инклузив" и "ултра ол инклузив".

По-сдържани в прогнозите си са експертите от Министерството на икономиката, енергетиката и туризма - според тях ръстът на туристите през 2010 г. ще бъде около 5% в сравнение с миналата година. Същевременно прогнозите за приходите в туризма не са толкова оптимистични - по всяка вероятност приходите ще бъдат около или под миналогодишните нива. Това се дължи на по-големия брой ранни записвания, които са на по-ниски цени. Освен това още през миналата година много от хотелиерите са намалили цените с 25-30% и през настоящия сезон цените вероятно ще останат на същите нива. Според експертите в момента е намерен баланс между цената и качеството на предлаганата услуга.

Алтернативен туризъм. Наблюдава се активизиране при селския и културния туризъм - повечето от туристическите програми обхващат паметници на културата, музеи, гробници, малки селища, по-големи атрактивни етнографски комплекси. Това означава, че не може да се говори само за селски или само за културен туризъм - става дума за комбиниран

форми на алтернативен туризъм, сред които са такива програми като "Виа вино", "Съкровището на траките" и др. Този тип туристически пътувания стават все по-търсени от туристите.

Важно значение за насърчаването на културния туризъм има седмото издание на Международното туристическо изложение "**Културен туризъм 2010**", което се проведе през април във Велико Търново под патронажа на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма и Министерството на културата. Сред акцентите в програмата беше кръглата маса на тема "Структурните фондове и развитието на туризма - възможности и предизвикателства". В рамките на форума се състоя и годишна среща на кметовете по проблемите на туризма. Учредена беше Асоциация на българските градове с културно-историческо наследство. Повече от 800 представители на туристическия бизнес от 60 общини в страната, шест регионални музея и музейни комплекси, както и туроператорски фирми от 18 страни в Европа, Южна Америка, Азия и Африка представиха нови дестинации и атракции на собствени щандове, разположени на обща площ от 360 кв. метра. Сред чуждестранните участници за първи път се представиха Франция, Малта, Сърбия, Бразилия, Йордания и Република Южна Африка. Благодарение на своята уникална история България има възможността да развива културен туризъм, който не се влияе от годишните сезони и от кризата.

Принос в развитието на селския туризъм ще имат и новите **проекти**, които през юни получиха одобрение по една от най-атрактивните мерки на Програмата за развитие на селските райони. Одобрените инвестиции по 17 проекта са за 7.4 милиона лева по мярка "Разнообразяване към неземеделски дейности", чрез която земеделските производители могат да развият алтернативни дейности. Инвестициите са насочени към изграждане на къщи за гости и хотели от семеен тип. Сред проектите има и такива, които предвиждат развиване на екотуризм, създаване на конни бази, както и изграждане на фотоволтаици.

Спа туризъм. Очакванията са през настоящата година да има ръст на български туристи и в тази сфера поради атрактивните пакетни предложения, които спа хотелите са подготвили. В пакетите са включени безплатни спа процедури към нощувката и закуската. Мотото през настоящата година е "добавена стойност" за българските гости в спа хотелите. Очаква се и ръст на румънски, гръцки и руски туристи, за които предстои да преоткрият българските спа курорти. За да бъде успешен сезонът, е необходимо да се направи силна позитивна реклама на България, бързи ремонти на пътищата в ключовите курорти за улесняване на достъпа до тях. Необходими са единни действия на всички субекти в туризма - държавата, хотелиерите, туроператорите, медиите.

Селско стопанство

Състояние на отрасъла. Аграрният сектор остава сред най-слабо пострадалите от кризата, но очакванията за значителен принос за растежа на икономиката не се оправдаха. *Делът му в БДС и БВП* намалява трайно, като само за първото тримесечие на 2010 г. създадената в земеделието добавена стойност намалява с 1.3% на годишна база. Секторът допринася за създаването на 3.5% от брутната добавена стойност и 2.9% от БВП при съответно 4% и 3.3% една година по-рано. Субсидиите от европейски фондове и програми и национални помощи растат непрекъснато, но не водят до растеж, а по-скоро до оцеляване на сектора.

Всички анализи и оценки акцентират върху перспективността на селското стопанство предвид съвкупността от благоприятни климатични условия, наличие на плодородна земя, незамърсени почви и достатъчни по количество водоизточници на фона на растящия недостиг на хранителни продукти в световен мащаб. Проблемите продължават да се крият в неефективното стопанисване и управление на поземления фонд и нискорентабилното производство. За перспективността на сектора говори проявеният напоследък инвестиционен интерес от редица страни - Израел, Виетнам, Нова Зеландия. Всяка от тези страни предлага сътрудничество, инвестиции, технологии за създаване на съвместни проекти и отглеждане на продукция - земеделски култури и животни, за целите на техните национални пазари. Въпрос на държавно управление е страната да се възползва от тези предложения.

Падналите в края на юни и началото на юли обилни валежи попречиха на жътвата и ще влошат качеството на добивите в отделни райони. Очакванията са за около 3.6-4 млн. тона пшеница и 800-900 хил. тона ечемик от засетите 10.65 млн. дка пшеница и 2.3 млн. дка ечемик. Планира се по-висок износ на пшеница - около 2 млн. тона пшеница (при под 1.5 млн. тона от реколта 2009) и над 1 млн. тона други зърнени култури (ечемик, царевича и т.н.). Може да се разчита на добри цени и приходи от износа в резултат на компрометирането на местната реколта на много места по света поради по-неблагоприятни климатични условия. Увеличените с 10% площи с овощки също предполагат по-добра реколта - най-вече при ябълките и черешите. Подобно е положението и при лозята - през последните години бяха създадени много нови лозови масиви, които вече започват да дават плод, а това означава достатъчно суровина за винопроизводството. Само за първото тримесечие на 2010 г. износът на вина е отбелязал нарастване от 46%. Основен пазар е руският - с ръст от 161%. Очакванията са пазарите да се запазят и експортът да продължи да расте.

Пазарът на земя е почти блокиран в резултат на финансовата криза и

обсъждания законопроект, според който собствениците на земя трябва да я предложат за продажба първо на арендаторите и едва след отказ от тяхна страна - на трети лица. Няма реални стъпки и по антикризисното предложение за продажба и дългосрочно отдаване под аренда на част от държавния поземлен фонд, възлизащ на близо 3 млн. дка.

Политика в областта на земеделието. Около 120 хил. земеделски производители са подали документи за *субсидии по Схемата за преки плащания на площ*, което е с 26.3% повече спрямо миналата година. Общо 35.6 млн. дка са заявените за субсидиране площи, а предвидените средства са близо 1 млрд. лв., от които 300 млн. лв. от националния бюджет. Така общата субсидия на декар ще е в размер на около 28 лв. (18 лв. европейско плащане и 10 лв. национално доплащане).

Предвидени са средства и за *животновъдството*, но конкретният размер на националните доплащания по отделните схеми ще стане ясен към края на годината, когато се очаква да бъде уточнен броят на легитимните животни за подпомагане. Очаква се фермерите да получат по около 30 лв. на глава дребен рогат добитък (овце и кози) и по около 150 лв. на крава.

Приетата актуализация на бюджет 2010 осигури на *тютюнопроизводителите* 116 млн. лв. субсидия от държавата, като изрично се подчертава, че това е национална помощ за насочване на производителите към друга дейност, а не субсидия за производство на тютюн. Целта е да се произвежда по-малко, но по-качествен тютюн, за който има осигурен пазар, както и да се търси допълване на доходите на хората, определящи се като тютюнопроизводители, с други селскостопански и други дейности.

Млечният сектор беше подкрепен с 3.6 млн. лв. по Схемата за подпомагане заради кризата на основание на специален регламент на Европейската комисия, както и с 20 млн. лв. държавна помощ за пострадалите от кризата ферми от първа, втора и трета категория. Това подпомагане беше нотифицирано от ЕК като временна мярка за подпомагане на малките ферми, изпаднали във финансови затруднения заради кризата.

В началото на юли ЕК разреши да бъдат предоставени национални доплащания на площ за десертни видове лозя, които досега бяха изключени от Системата за единно плащане на площ. С тази мярка се цели изравняване на субсидиите за българските фермери с тези от старите страни - членки на ЕС.

След дълго отлагане беше приета Стратегия за създаване на *Българска агенция по безопасност на храните и Център за оценка на риска*. За да мине през парламента обаче, ще трябва да се променят повече от 20 закона, което със сигурност ще отсрочи много крайното решение. Със създаването на агенцията се цели придобиването на цялостен поглед върху сектора, избягване на съществуващите недостатъци от намесата на много ведомства,

осъществяване на контрол по цялата хранителна верига, координиране на действията за съответствие с изискванията на европейското право. Всички процедури по одобряване и регистрация по цялата хранителна верига ще бъдат съсредоточени в агенцията. Всичко това би трябвало да допринесе за повишаване качеството на земеделските продукти като суровинна база за хранителната промишленост, с което да се повиши и нейната конкурентоспособност.

Като част от мерките за повишаване на качеството на храните и подобряване на конкурентоспособността на цялата индустрия започна разработването на български стандарти. Първият одобрен стандарт е за кисело мляко и въвежда изисквания за технологията на производството, които връщат старите правила за използване само на свежо мляко, българска закваска и българска технология. Стандартът няма да бъде задължителен, а доброволен, но всеки, който го ползва, ще може да слага специален знак и да се възползва от защита на българското кисело мляко като наименование за произход. Предстои разработването на подобни стандарти за сирене и кашкавал, а на по-късен етап и за месни продукти и хлебни изделия.

От средата на юни се възобнови приемът на проекти по *Програмата за развитие на селските райони* по всички мерки, с изключение на Мярка 112 - "Създаване стопанства на млади фермери", и Мярка 121 - "Модернизиране на земеделски стопанства", в частта за покупка на нова земеделска техника поради изчерпване на бюджета за целия програмен период. Приемът беше спрял в началото на годината заради натрупани необработени проекти. Бяха направени и някои промени в наредбите по програмата, за да се избегнат нарушенията, свързани с получаването на по-високи помощи от максималния размер чрез изкуствено разделяне на дадено юридическо лице или свързани предприятия. Към средата на годината усвояемостта на средствата по програмата се оценява на 15%, а договорените средства възлизат на 30% от бюджета на програмата до 2013 година.

Регионална политика. Европейски фондове

Стратегия "Европа 2020". Позицията на България. През юни правителството одобри българската позиция за новата европейска стратегия за работни места и растеж "Европа 2020". Тя има за цел да мобилизира усилията на държавите членки за постигане на по-конкурентоспособна икономика в периода до 2020 г. Европейският съвет одобри Интегрираните насоки и финализира основните цели в областите образование и социално приобщаване; направи оценка на работата по националните цели, които държавите членки определят, както и на текущата работа по проблемите, задържащи

растежа. В областта на екологичните системи и технологии стратегията "Европа 2020" е популярна още като "петте 20" - тя предвижда намаляване на емисиите на парникови газове с 20%, увеличаване на енергийната ефективност с 20%, нарастване на дела на възобновяемите енергийни източници с 20%.

Позицията на България е, че подкрепя новата стратегия, като е необходимо държавите членки да поемат политически ангажимент за постигане на крайните резултати. Според българското правителство общоевропейските цели и техните количествени измерения са постижими за страната. Целите за България предвиждат: стремеж към постигане на 75% заетост за жените и мъжете на възраст 20-64 години. България подкрепя тази цел за равнище на заетост, като смята, че ще постигне по-висока от заложената средна стойност за ЕС до 2020 г. Като се има предвид сегашната стойност на показателя за България (68.8%), постигането на общностната цел е постижима и дори е възможно да се търси достигане на 76% заетост до 2020 г. Втората водеща цел за ЕС е подобряване на условията за научноизследователска и развойна дейност (НИДР) и инвестиции в тази област от страна на публичния и частния сектор в размер от 3% от БВП. За България тази цел е трудно постижима, като се има предвид моментното равнище на показателя - едва 0.5% от БВП. Българското правителство подготвя пакет от инициативи, които активно да стимулират икономиката за приложение на иновационни технологии и научни разработки. За България постижимата цел в тази област е в рамките на 0.6% до 2% от БВП разходи за НИДР до 2020 г. (според ЕК е възможно 1.2-1.4%). Третата водеща цел е намаляване на емисиите на парниковите газове с 20% в сравнение с нивата от 1990 г.; увеличаване с 20% на дела на възобновяемите източници на енергия в крайното енергийно потребление и постигане на увеличение с 20% на енергийната ефективност. Четвъртата водеща цел е повишаване на равнището на образование, по-специално намаляване на дела на преждевременно напусналите училище и увеличаване на населението със завършено висше образование. България подкрепя действията за намаляване на ранното отпадане от образователната система. За периода 2000-2008 г. равнището на ранно отпадане от образователната система в страната е намаляло от 20.5% до 14.8% (при средно 14.9% за ЕС). Предполага се, че България може да изпълни целта до 2020 г. равнището на отпадане от образователната система да бъде 10%. Въпреки че за България е приемливо предложението на ЕК процентът на завършилите висше образование да се увеличи от 31% до 40% до 2020 г., позицията на страна ни е този процент да бъде 36%. Петата водеща цел е насърчаване на социалното приобщаване, по-специално чрез намаляване на бедността. На този етап не би било реалистично, с оглед на икономическата ситуация в страната, националната цел за България

да е по-висока от 20% намаление на броя на бедните в страната за период от 10 години. България смята, че по отношение на тази цел е важно да се посочи значението на кохезионната политика като основен инструмент за изравняване на различията между регионите, което е и лост за намаляване на бедността.

Промени на европейско равнище при използване на средства от евро-фондовете. В края на юни ЕС прие нови мерки, които имат за цел опростяване на правилата за управление на Структурните и Кохезионния фонд. Промените трябва да улеснят достъпа до фондовете и да ускорят потока на инвестиции във време, когато публичните бюджети са под натиск. Като част от мерките за противодействие на икономическата криза на някои държави членки ще бъдат изплатени допълнителни авансови плащания в размер на 775 млн. евро за разрешаване на спешни проблеми с ликвидността.

Посредством трите фонда на политиката на сближаване - Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейския социален фонд (ЕСФ) и Кохезионния фонд, 455-те програми на политиката на сближаване ще инвестират във всички региони на ЕС 347 млрд. евро за периода 2007-2013 г.

Основно последствие от кризата са затрудненията на държавите членки и регионите при предоставянето на допълнителните средства, необходими за допълване на европейските инвестиции. В отговор на това се предвижда с обявените промени да се ускори прилагането на програмите и да се опростят ежедневно им управление. Ключовите нови мерки включват:

- Въвеждане на единен праг от 50 млн. евро за всички видове големи проекти, изискващи одобрението на комисията: новият единен праг ще позволи проектите от по-малък мащаб, свързани с опазването на околната среда, да бъдат одобрявани само от държавите членки, което ще ускори стартирането им.

- При големи проекти се разрешава финансирането по повече от една програма: например изграждането на основен автомагистрален път, преминаващ през различни региони, може да бъде съфинансирано по няколко регионални програми. При предишните правила това не беше възможно.

- По-опростена процедура за преразглеждане на програмите, за да се адаптират по-бързо към настоящите предизвикателства.

- Насърчаване използването на финансов инженеринг: възможност за създаване на схеми за отпускане на заеми за стимулиране на инвестирането в енергийна ефективност и използване на енергия от възобновяеми източници за жилищните сгради.

- Облекчаване на задължението за запазване на инвестициите: тези правила ще се прилагат занапред само за проекти, за които е целесъобразно, като например от инфраструктурния и производствения инвестиционен

сектор. Те няма да се прилагат при предприятия, които неумишлено изпаднат в несъстоятелност. За операции по линия на ЕСФ това се отнася и за правилата за държавните помощи.

- Опростяване на правилата, свързани с проекти, генериращи приходи (например автомагистрала с пунктове за платено преминаване или проекти, включващи отдаването под наем или продажбата на терени). За да се намалят административните разходи за държавите членки, занапред приходите ще бъдат контролирани само до закриването на съответната програма.

- Целенасочени допълнителни авансови плащания в размер на 775 млн. евро (4% от ЕСФ и 2% от Кохезионния фонд) за държавите членки, получили заем в рамките на схемата на МВФ за платежния баланс или чийто БВП е претърпял спад от повече от 10%. Това се отнася за Естония, Латвия, Литва, Унгария и Румъния.

- Отлагане на правилата за "отменяне N+3": съгласно N+3, ако заделените през 2007 г. средства не са изразходвани до края на 2010 г., те ще бъдат върнати автоматично в бюджета на ЕС. Промените позволяват поетите задължения за 2007 г. да бъдат изразходвани в продължение на по-дълъг период. С това ще се предотвратят загуби от около 220 млн. евро.

Тези промени допълват многобройните други инициативи, които бяха предприети от началото на кризата в рамките на европейския план за икономическо възстановяване.

Изпълнение на оперативните програми. Продължава работата по изпълнение на оперативните програми. Към началото на юли са разплатени 4.5% от парите по тези програми, а договорените проекти са около 34% от общо предвидените за страната 7 млрд. евро. Някои общини се справят много успешно - има общини, които управляват повече от 10 проекта, но има и около 15 общини, които никога не са кандидатствали с проект. Положителен пример е община Габрово, в която две трети от инвестициите са по европейски проекти, а тези средства надхвърлят многократно бюджета на общината.

През последните 7 месеца се наблюдава сериозно увеличаване на плащанията - в сравнение със същия период на миналата година плащанията са 7 пъти повече, което обаче е недостатъчно. Необходимо е да се работи значително по-бързо. България има сравнително добри резултати по ОП "Регионално развитие" и ОП "Околна среда". Най-добре по отношение на договорени и разплатени средства се справят ОП "Развитие на човешките ресурси" и "Административен капацитет". Бавно протичат процесите при големите инвестиционни проекти и най-вече при ОП "Транспорт".

Най-сериозните проблеми при управлението на фондовете са: липса на достатъчно ясна стратегия за целите на усвояване на европейските средств-

ва, отсъствие на проектна готовност, бюрократични проблеми, които забавят не само отпускането, но изплащането на дължимите суми по проектите. Освен това съществуват ограничения по отношение на осигуряването на средства за съфинансиране по програмите. Общините нямат достатъчна подкрепа от страна на държавата при усвояването на еврофондовете. Необходимо е спешно да започне подготовката за следващия програмен период - 2014-2020 г., като се очертае ясна стратегия и се осигури пълна проектна готовност.

Правителството полага усилия да бъдат съхранени всички звена за усвояване на европейските средства и осигуряването в тях на по-привлекателно възнаграждение, за да се ограничи текучеството на кадрите. В същото време се работи за регламентиране на прости и ясни правила, свързани с бърза реакция при разглеждането на проектите, тяхното одобрение и изплащането на сумите.

Както беше отбелязано, най-проблематично е усвояването на средствата по ОП "Транспорт", тъй като към днешна дата е ниска степента на проектна готовност за усвояването на предвидения ресурс. Обсъжда се идеята за използването на опитни проектни мениджъри, които да носят персонална отговорност за изпълнението на големи инфраструктурни проекти. Предвижда се след 2013 г. по-голямата част от работата при усвояването на европейските средства да се осъществява в регионални изнесени офиси по места. Така процесите ще бъдат по-бързи.

Очаква се въвеждането на по-бърза и по-облекчена процедура по издаването на разрешителни и други процеси и процедури, свързани с различните администрации, дори със съда, когато става дума за проекти, финансирани със средства от Европейския съюз.

Предприсъединителни програми - Програма ИСПА. Европейската комисия (ЕК) удължи срока за усвояване на част от парите по предприсъединителната Програма ИСПА. Става дума за средства на стойност 227 млн. евро. Удължават се сроковете за Дунав мост II и още шест от големите екологични проекти. Програма ИСПА изтича в края на 2010 г. Отсрочката за втория мост при Видин и Калафат е две години. За този проект ЕК отпуска 70 млн. евро. Едногодишна е отсрочката за проектите, одобрени от ЕК през 2004 г. По този начин шест големи проекта в областта на околната среда ще могат да продължат до края на 2011 г. С най-голямо европейско финансиране е т. нар. воден цикъл на София - 44 млн. евро. Той включва водоснабдяване, канализация и събиране и пречистване на води в столицата и околностите. Другите проекти с удължени срокове на действие са за сероочистващите инсталации на 5-и и 6-и блок на ТЕЦ "Марица-изток 2", за които ЕК отпуска 36 млн. евро, и проектите за интегрирано управление на водите в Сливен, Русе и Кюстендил. Европейското финансиране за тях е 77

млн. евро. Решението за удължаване на срока по ИСПА засяга не само България, но и други страни и има за цел да им даде още една възможност да развият инфраструктурата си и да укрепят икономиката.

Общински бюджети. Данните по отношение на събираемостта на собствените приходи от общините за първите четири месеца на 2010 г. потвърждават тревожните тенденции от 2009 г. Не се преодолява намаляването на събираемостта на собствени приходи, а напротив, този процес се задълбочава. Намаляването е главно в данъка за сделки и на приходите на общините от продажби. Продължава и свиването на приходите от такси за административни услуги. Наред с това при актуализацията на макрорамката на общинските бюджети намаляват и държавните трансфери към общините. От 1 юли свиването на бюджета на общините ще бъде с 30%. По предложение на Националното сдружение на общините в България изравнителната субсидия за по-бедните общини няма да бъде оръзана с толкова голям процент, колкото ще бъде за по-богатите общини. Според експерти е необходимо да се промени Законът за местните данъци и такси така, че общините да могат да акумулират собствени приходи и да съфинансират европейски проекти. Намаляването на трансферите вероятно ще доведе до съкращаване на общински администрации, намален персонал в здравните кабинети, по-малко средства за култура и т.н. Най-засегнати ще бъдат малките общини, които разчитат преди всичко на изравнителната субсидия. Това означава, че е необходимо значително активизиране на общините при подготовка на проекти за подкрепа от европейските фондове.